د مجلو او جرائدو څخه

دمرحوم الفت صاحب ځيني

مضامين او ليکني

Ketabton.com

جرمني ۲۰۱۱ ميلادي کال

www.ulfat.de

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
ستاشان	1
له مدرسې نه اېستل	1
انسان څه غواړي؟	2
کارونه	4
وده اوتکامل	5
ماشومان	6
رياکاران	7
دشپنو کېږدۍ	9
دقضاوت شعور	10
بختوره	11
ځان ساتل	12
کتبوری	13
دشاعر مقام	14
څنګه ژوند کوو؟؟	16
کورنۍ	18
فکرونه هم تغيرمومي	20
شاعرانه خيال	21
تياره او رڼا	22
بله دنيا	23
دبشريت قافله اومنزل مقصود	23
دمحبت لېوال	24
پوهه او معرفت	26
د زړه پوښتنې	28
د ژوندانه روح	29
دمشرانو عشق	30
سترقوت	32
له کارسره علاقه	34
دپوهې غرور	36
عقل، قانون غرايز	37
اجتماعي نظام	40
د ځان مينه	42
دخان ناظر	45

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمیت پیژندنه 46
اداري سیاست 47
اشتباه 48
خان اوبډای 49
فکر او کار 51
وطن 51
ملت 52
حقیقي غل 53
بندیوانه 54
ملي ناموس 55
پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی 55
څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم 57

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

ستاشان

که زه ښه وکړم ته راسره ښه کوې که بدو کړم دبدوسز را کوې.
که ستا مینه زما په زړه کښې پیداشي په محبت راته ګورې.
که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمېږي.
ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي چې زما په زړه کښې رحم وي.
زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوې.
که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې، که ستا په امراو ستاپه نامه چاته څه ورکړم په عوض کښې ډېر څه راکوې.
زما نیک بختي او بد بختي زما په عمل اړه لري او جنت یا دوزخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده.
زموږ عقل اوفکر همدغه دی موږ چې تاته پخپله آئینه کښې وګورو ستا په باب دغه راز فکر کوو. که موږ ځانته ونه ګورو ستالوی شان ته وګورو ته زموږ له خیا ل اوفکر نه ډېر لوی یې اوستا لویې موږ پوره نه شولیدی.
ستا ذات او ستا شان زموږ له عقل اوفکرنه ډېراو چت دی. موږ چې د ځان غوندې خلکو لپاره کالي نیسو او هغه دسرپه سترګونه وینو یا لنډوې یا اوږده. ستا کارونه زموږ په خیا ل او فکرکښې نه راځي او بس همدومره پوهېږو چې ته مونږ غوندې نه یې. موږ ډېر واړه او کوچني یو او ته ډېرلوی یې چې په فهم اوقیاس کښې نه ځایېږې.
دا زموږ کاردی چې دښو په مقابل کښې ښه وکړو او دبدو په مقابل کښې بد، که موږ څوک وو هو حاکمان موږ وهي. که موږ د ځمکې په لمن کښې غنم وشیندو او او به ورکړو ډېرغنم راکوي او زموږ آب و دانه ځمکه بې عوضه نه پرېږدي.
که د یوه نیالګي پالنه اوروزنه وکړو ډېر ه خوږه میوه او یخ سیوری راکوي. که سوداګرته پیسې ولېږو څه چې وغواړو راکوي یې. که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له موږ سره مینه کوي. ستاشان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زموږ دارادې تابع نه ده.
ستاکړه زموږ له کړو، نه پیداکېږي.
ستا محبت زموږله محبت نه وروسته نه دی (۱)

له مدرسې نه اېستل

استاد وویل: ځا ن وړوکی وګڼه او د لویوالی خیا ل له سره لرې کړه!
شاګرد حیران غوندې شو اوپه ډېر احترام یې وویل که سړی ځان صغیروګڼي او روژه وخوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچول څه بد کارنه دی؟
استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوې، زه وایم لویي ښه نه ده.
ځانته په حقارت کتل ښه کاردی، سړی باید خپل ځان له هرچانه ټیټ اوښکته وګڼي، که غواړې چې په رښتیا لوی سړی شې په ماناکښې ځان وړوکی وګڼه اوپه لوی نظر ځانته مه ګوره!

---

(۱) کابل مجله . ۱۳۳۲ کا ل، ۸ ګڼه دپښتې دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد: داځکه کیدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظرکښې ځان کوچنی ماشوم کړي. که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړي ته ځان وړوکی اوحقیر ښکاره شي نو بیا هېڅ کله نه شي لوېدای.
هغه چې ځانته په درانه نظرنه ګوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وګڼي اولوی مسولیت قبو ل کړی. شاګردته استاد یو څه ووېل او عصر وزمانې بل سبق ورکاوه. استادپه تنګ شواو خپل شاګرد بې دشیطان په نامه له مدرسې نه وایست. (۱)

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنګه انسان؟ دپوښتنې سړی باید معلوم شي چې څوک دی او څه شي ته زیات احتیاج لري. که مور دا پوښتنه له کوم ړانده وکړو خبره د مخه فیصله ده چې ړوند له خدایه څه غواړي دوه سترګې، همدارنګه یوتږی په اوبوپسې هڅه کوي، رنځور وایي روغ صورت پا چایي ده او دصحت خاوندان نور نور څه غواړي.
دا پوښتنه ډېرې ډډې او اړخونه لري، تاسې هېڅکله دا ګمان مه کوئ چې لیکونکی دکوم مریض تپوس کوي یاله کوم وږي تږي سره ګرېږي.
داسوا ل له دغسې ضروري اوبد یعي حوایجو نه هغه خوا ځای لري او دعشق په لیونیو پورې هم څه ارتباط نه لري ځکه چې د هغوئ لیلی معلومه ده او پو هېږو چې دګلزار بلبلې، سره ګلونه، پتکان او بلې ډیوې غواړي.
داپوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي، دعقل اوبصیرت دعوئ کوي او په انساني مطالبو کښې لږه ډېره مطالعه لري. یا په ملايي تعبیر له ماکولاتونه معقولاتوته رسېدلي دي، مګر دلته هم ښایي چې ټو ل یو راز جواب رانه کړي یوبه وایي زه د ملت او وطن سعادت غواړم. بل به خبره د بشر خیر خواهي ته رسوي او له عصري ریاکارۍ نه به کار اخلي دغه راز غټې دعوې هرڅوک په رښتیا نشي کولی او په دنیاکښې ډېرلږ خلک دي چې دغه راز عالي شعوربه لري، نوددې لپاره چې ددغسې لویو دعوو مخه ونیول شي یوټکی په خپله پوښتنه کښې زیاتوو او وایو.
ته د خپل ځان لپاره څه غواړې؟ ډېرې پسې؟ که نوم او شهرت، عزت او اعتبار ته ډېر احتیاج لرې؟ که له دې حده تېر شوی یې او غواړې چې دعالم له شور وشره ځان لیرې کړې او دعلم او معرفت په دنیاکښې د حقیقت رڼا ولټوې هغه خوند چې دنیا دارېې په جاه و جلال، زینت او ارایش خوړو او خوندورو شیانو کښې پیداکړی؟
رښتیا ووایه! چې ته څوک یې او څه غواړې؟ دا وروستۍ دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کیدای. له ډېرو ډوډۍ غړپو او وچو ماد یونو څخه اورو(تواضع کم کن و درمبلغ افزای) ځینې نورلا وایي (مرانان ده کفش برسربزن) همدغه راز اشخاص دي چې په دنیاکښې عمومیت اوا کثریت لري یا په بل عبارت وطنونه تري ډک دي په هرځای او هره طبقه کښې چې ګورو په همدغه شي پسې هڅه کېږي او دټولو کوښښونو غایه همدغه شی دی، چې ما ل او دنیا یې بولي. که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنژدې کړئ په ډېرو سینو کښې همدغه تپش لیدل کېږي او ډېر خلک چې په نیمه شپه کښې خدای ته زارۍ کوي همدغه څه ترېنه غواړي. هر زیارت لره چې ځي مراد یې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک یې د دلبرو دصدقې لپاره غواړي اوڅوک یې اصلي معشوقه بولي. ډېرلږ کسان دي چې دما ل او دنیا په سیوري کښې نوم او شهرت، عزت او اعتباره هم لټوي او دچا ګوابښوته سرونه نه نیسي یعنې دنورو تواضع اوپیسې دواړه غواړي اوپه یوه کمبوت هم نه راضي کېږي او دا راز خلک دخپل ځان له تش مادیت نه پورته ګڼي او په یوازې پیسونه خوشحالېږي. مګرله پیسوهم زړه نه شي صبرولی اوپه تش نوم نه غولېږي دوئ وایي:

هغه نه یم چې په ما ل به افتخار کړم

یادتش نامه لپاره به هر کارکړم

دوئ ما ل او دولت د راحت اواسایش، عیش وعشرت لپاره غواړي او دافتخار لپاره یې نورو ځیزونو ته زړه کېږي.

---

(۱) کابل مجله، ۳۳۴ ۱کا ل ۲ ګڼه دیښتۍ (۳) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هغه خلک دي چې په دنیاکښې دوه برخې غواړی یعنې له شلو زامنو سره دنجلۍ میرمن هوس هم لري. دوئ په ظاهره وایي(آدمی فربه شودازرا ه ګوش) مګر دنوش فکر هم تل ورسره وي او ثنا وصفت سره ما ل او دولت ګڼ او مخلوط غواړي، همدغه راز خلک په دنیا کښې اکثراً کامیاب وي او دمهارت خاوندان بلل کېږي. ددوئ شاوخوا ډېر خلک را ټولېږي اوله هر چاسره سر خوځوي، ددوئ په مجلس کښې خواږه اوتروه شیان، کتاب او کباب داخرت فکرونه او دنیا نعمتونه هرڅه وي او هرډول خلک ورته راځي، دداسې کسانو مستخدمین زښت ډېروي، مګرهغوئ په ځان نه پوهېږي اونه وي خبرچې مونږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخیر لاندې راغلي یو. همدغه طبقه ده چې دجهان ګډې وډې ښه اوبد ددوئ لاس کښې دي اوڅه چې غواړي هغه کوي. همدوئ دنورخلکو ولیان او وصیان وي او ددنیا ظاهري متصرفین ورته ویلی شو.

له دې کسانو نه چې تېرشو او سترګې وغړوو چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې دریم صنف وباله شي که یه؟ نو ډېر لږ او ښخې لږ کسان وینو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مګر له عمومي نظره لویدلي او هرڅوک یې نهویني. دا راز خلک هماغه کسان دي چې یو ه علمي فکرکښې ډوب تللي او نور هر څه یې هېر کړي دي. په ظاهره په دې نړۍ کښې اوسېږي، مګر شپې ورځې یې په بل عالم کښې تېرېږي. په هغو شیانو چې مونږ خوشحالېږو، یاخپه کېږو دوئ نه خبرېږي اوڅه چې نورخلک یې ا رزو لري دوئ یې نه غواړي. دغه راز فلسفیانه یاشاعرانه مزاج چې په چاکښې پیداشي هغه بیاله دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بېلېږي. هغه ددې عالم په بدبختیو او غمونو ژاړي مګر دخپلو اوښکو اجرله دوئ نه نه غواړي. د هغه ټول کوښښ دپوهېدلو لپاره وي او پوهه پخپله یو داسې حقیقت ګڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي. څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتیا پیداکړي هغه بیا په دنیا کښې بل هېڅ شی د لوړوالي او ټیټوالي معیارنه ګڼي. دغه بډایي یا دنیوي غزتونه او عبارات چې نور ورته دتعظیم سرونه ټیټوي دده په نظر کښې هېڅ قدراو قیمت نه لري او نه په دغسې شیانو کښې له چاسره رقابت اوحسادت پیدا کوي. دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې دلوی خدای یوه لویه عطیه ده او له قرآني هداياتونه رڼا اخلي ددنیا په قلیله متاع او لږو پیسونه خرڅوي، ځکه چې له دغسې زیانمن تجارت څخه خدای هم انسان منع کړی دی. علم اوپوهه دانسان هغه شوق دی چې خرڅول یې لوی عیت دی. هغه کسان چې دې تجارت ته زړه ښه کوي او خپله بینایي خرڅوي ړانده دي او دبینایي په قدرنه پوهېږي. یو پتنګ هېڅکله یوه بله ډیوه ددنیا په ما ل نه پلوري ځکه چې په ده توره شپه راځي او په تورتم کې ژوند نه شي کولی او هېڅ وخت هغه کیف ددنیا په سروګلو کښې نه شي پیداکولی.

اوس ډېر کسان په دې عقیده دي چې دانسان اصلي اوحقیقي فایده ما ل دی اوځینې نور ورسره جاه وجلال هم ملګری کوي، دوئ وایي نورټول شیان دهمدغې غایې پټ او ښکاره وسایل دي چې دهمدغه مقصد لپاره انسان استخداموي.

څوک چې دا وایي ښایي چې هغه به خپلې آئنې ته ګوري او دعامو وګړو په روش اوخوی او مزاج باندې به استناد کوي.

نو راشئ چې دانسان په فطرت او طبیعت کښې مطالعه پیل کړو او وګورو چې انسان څوک دی او څه غواړي؟ داخو څرګنده ده چې دما ل حب او دتملک مینه دده په غرایزو کښې داخله ده، په خپل ژوند اوحیات کښې دغه شي ته احتیاج اوضرورت لري. دی هېڅکله داسې نه شي کولی چې په تشو ننداړو یا تصوراتو شپې ورځې تېرې کړي او له نغري نه یې هېڅ دود پورته نه شي. مګر له دې حقیقت نه هم انکار نه شو کولی چې دده په غم او خوشحالي، سعادت اوشقاوت کښې نور شیونه قوي تاثیرلري او یوازې مال دی نه شي قانع کولی. د نورو ملتو حا ل احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې دپښتنو ژوندون تحلیل کړئ چې دوئ د دنیا ما ل ته په څه نظرګوري اوڅه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې دخوشحا ل خټک یا حمید اونورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم چې هغوئ ما ل اوسرله پښتني پټ څخه قربانوی او یوه معنوي حقیقت ته قایلېږي بلکې هغه پښتانه رانښیم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرګردانه دي، په هلوځلو او ډېرو خواریو یې لاس ته راولي، مګر د ننګ وغیرت په ځای کښې دخپل عمرټوله خواري بربادوي اوهېڅ ورته نه پاته کېږي، نو لږ څه ښار اوبازار ته و اوزئ او دملت په طبیعت کښې ننوزئ یوازې ددوئ ددنیا سرګرداني په نظرکښې مه نیسئ بلکې دسرښندلو اوما ل قربانولوپه وخت کښې یې وګورئ چې دوئ څه غواړي اوڅه کوي؟ یوه وړه طعنه یایو شاباس اوافرین په دوئ څومره اثرلري اوڅه راز ایثار اوقربانۍ ته یې حاضروي.

نو داکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلی شوچې خلکوپه ما ل اودنیا ایمان نه دی راوړی اواصلي غایه نه ده. ډېرخلک شته چې له خوارۍ ژرنده ساتي اوله کبره مزنه اخلي. ما ل اودنیا دلاس خبری او دهندو ږیره بولي، دپښتون او پښتونولۍ په مفهوم کښې نور شیونه داخل ګڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، دانسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوشتمن سړی مجبوریږي چې دما ل په قرباني خپل ځان هغې اصلي غایې ته ورسوي. دغسې چې یومسلمان په خپل مخکې یوه قبله اوکعبه لري چې دما ل په زاد وراحله ځان رسوي اوهغه دخپل سیر اوسفر غایه ګڼي هرملت پخپله ذهني او معنوي دنیاکښې هم یوه لوړ غایه لري چې دما ل توښه ورته ضرور اېسي او دما ل پیداکولو علت و غایې ګڼل کېږي. په ډېرو ممالکو اوملتو کښې ګورو چې ډېرکسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پرېږدي مګرخپله یوه نظریه او مفکوره چې ښایي هېڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پرېږدي.
وروسته تردغسې ډېروفکرو چې په انساني نړۍ کښې بې کوو او مختلف طبقات په نظر کښې نیسو یعنې له زید و عمر نه تېرېږو او بشري مفهوم ته ګورو حیرانېږو چې انسان څه غواړي او څه غایه لري؟ که په یوه ملت کښې دغه غایه درک شي او دیوې عمیقې مطالعې په اثرکښې دغه نفسي اوروحي راز او سر ښه تعین شي نو د هغه ملت په نهضت او وینسو لو کښې ښه کارو ځنې اخیستل کېږي او همدغه راز نبض پېژندل دیوه ملت دپوهانو او رهبرانواصلي وظیفه ده چې په اجتماعي حیات کښې خورا ډېردخل اوتاثیر لري. څوک چې دیوه ملت شایق کېږي هغه باید په دې پوه شي چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدې پوهې استفاده وکړي.(۱)

کارونه

ځینې کلمات شته چې که سړی ورځنې په نورو کلماتو تعبیرکوي او حقیقت یې لټوي معنایې ګرانېږي او داسې مثا ل لري لکه چې سړی دلاس غوټه په خوله خلاصوي یاله رڼا نه تیارې ته ځي، داځکه چې دبشر پوهه اومعرفت بې دالفاظو دزده کړې څه بل شی نه دی نو که انسان په الفاظو اوکلماتو قانع نه شي یو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکلېږي او دهغو کلماتو تعبیر چې لوی او واړه، پوه او ناپوه یې په ورځ کښې له سلو ځلو نه زیات وایي هم څه اسانه کارنه دی.
کارهم له همدغسې کلماتو څخه یوه کلمه ده چې که تعبیریې په فعل اوعمل سره وکړو په لوی لاس یې معنا پټوو او دبني اسرائیلو غوا ورځنې جوړېږي.
که ووایو کار دغړو او لاس وپښو حرکت دی نویو ګوځنډ وهلی سړی خوشپه او ورځ په حرکت کښې وي مګر څوک یې کاریګر نه بولي. ډېرخلک دي چې خوشحا ل ګرځېدل کار نه ګڼي او خبرې هم دکار جانب مقابل ګڼي، مګر ځینې کسان یوه ځای ته څه خبرې وري او وایي هلته کارلرم. یوسړی ځای په ځای ولاړوي او دیو شي حفاظت او مراقبت کوي مګر دغه درېدل اوکتل که څه هم هېڅ حرکت به پکې رانه شي کاربالـه شي.
که ووایود انسان هغه عمل او حرکت دی چې دیوې فایدې لپاره وي دلته له کارنه دفایدې پېژندل ګرانېږي او ډېرېږي فایدې کارونه چې خلک کاربولې دکار له تعریفه اوزي.
که کار ته په لغوي او صرفي عینکو وګورو، نوځینې صرفي او ګرامري افعا ل دکرکارد فعل په معناوي، شته چې دانسان قصد او اراده په کښې هېڅ دخل نه لري لکه لوېدل، رنځورېدل، مړه کېدل چې څوک یې په کار کښې نه حسابوي بلکې ځینې افعا ل لا ببخې په انسان پورې هېڅ ربط او تعلق نه لري، لکه د کاڼو ماتېدل د پاڼو رژېدل، دبوټو لوېېدل اوداسې نور.
که ځینې فکري او دماغي کارونه په نظرکښې ونیسو نوبیا مجبورېږو چې تصورته هم کار ووایو اوپه یوخیالي وجود ورته قابل شو، چې دحادثې او واقعې له دایرې نه هم کار خارج وبولو.
دالغوي بحث او تحقیق به په همدغه ځای پرېږدو او کارته به داجتماعي مفاد او مصلحت په سترګه وګورو چې کارڅه شی دی؟ داچې خلک وایي فلانکی دکارسړی دی یا دملت، جامعې او مملکت لپاره ښه کار کوي څه معنا؟
په دې لحاظ نوکار یوبل راز مفهوم پیداکوي اوډېر افعا ل لکه خوب وخندا، څښل او خوړل دکارله مفهومه اوزي اویـوازې همدغه افعا ل پاتې کېږي چې په اجتماعي نظام کښې پوره دخل اواغېزه لري. که یوسړی یوې کوي، یوبل هم قلم را اخلي اخبارته مقاله لیکي هغه بل ناست وي داجتماعي چارو دبهبود دپاره فکرکوي هریو کارکوي اودکار سړي بلل کېږي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کا ل، ۱ ګڼه، ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو! داټول کارونه دي، مګر دټولو اهميت يوراز نه دی ځينې کارونه به وي چې خولې په کښې نه توييږي، غړي به پکې ډېرنه سترې کيږي مګر قدر اوقيمت به يې ډېروي، دغسې دنياکښې سره او سپين، جوار اوغنم، خرمهری او نعلونه تفاوت لري دانسانانو کارونه هم جګ اوټيټ قيمتونه لري او ټولې چارې يوله بله برابرې نه دي.

هغه کارونه چې پوهه اوفکرپه کښې خرڅيږي له پنډونو چلولو او کاڼو ماتولو نه زيات اهميت لري، کوم کارچې هرڅوک يې کولی شي او هغه کارچې ډېره موده تعليم غواړي هېڅکله نه برابريږي.

دکارونو دقيمت دپاره دوه اصلي معياره موجوددي، يوضرورت او احتياج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی. ضرورت او احتياج په يوه ملک کښې فرق کوي. کوم خلک چې له علم اومعنا سره بنه نه وي اشناشوي او عرفاني ذوق يې نه وي پيداکړی هغوئ علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتياج پوره نه حس کوي او عرفاني رجا ل په کښې ډېر قدرنه شي پيداکولی. هغه جوامع چې د آرت وصنعت په قيمت نه وي پوه شوي هلته دنفيسو صنا يعو خاوندان له نورونه څه زيات امتياز نه لري.

په يوه محيط کښې چې هرڅوک په مادياتو افتخار کوي هلته دفضليت خاوندان حقير وي، ځکه چې احتياج ورته نه ليدل کيږی. که څه هم انسان په هروخت کښې ورته احتياج لري نو که دضرورت اواحتياج په ځای دضرورت او احتياج احساس او ليدل معيار کړو بهتره به وي ځکه چې بې احساسه احتياج هېڅ تاثير نه لري، په ځينو ځايوکښې چې خلک ديوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتياج نه ويني او په دې نه پوهيږي چې علم او پوهې ته شديد ضرورت موجوددی هغوئ تعليم او ښوونه کوم قيمتې اومهم کارنه ګڼي او په اصلي کارونو کښې يې نه حسابوي.

سړی چې ديوه مملکت علمي، ادبي، اداري او علمي کارونه په نظرکښې ونيسي اود هر کار په قيمت او اهيمت کښې غور وکړي هغه پوهيږي چې په محيط کښې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کيږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېرقدر لري که صنعت و حرفت.؟ نو په دغو چاروکښې چې هر کار مهم او قيمتي وي هلته اداري کارونه په نوروچارو فوقيت لري او اهيمت يې هم زيات وي، له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کښې د رمو اداره کوي له هغه چا نه زيات اهميت لري چې په کور کښې مېږې او رمې ساتي. په کوم محيط کښے چې خلک دکامل تهذيب اوصحيح تربيت خاوندان وي هلته ديوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتياج نه وي لکه په غير مدني اقوامو کښې وي. همدغه سبب دی چې په علمي دوايروکښې اداره خپل قيمت کموي او علمي اقتدارزيات اهميت پيداکوي.

همدغه شان په کومو هيوادونو کښې چې ادب په علم او احساس په تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زيات اهميت لري او ادبي رجا ل له علماؤ نه برکښېني، يعنې لکه چې په يوه مکتب اومدرسه کښې ديوه عالم او معلم وينا قيمت لري په يوه باغ کښې دبلبلوناري قدر لري او د محل ومحيط په لحاظ کارونه لوړيږي اوټيټيږي، څومره چې په يوه سيندا و درياب کښې موجونه او طوفانونه زيات وي هغومره دکښتيـ اوکښتيبان اهميت زيات وي مګر په وچه ځمکه کښې ورته هغه قدرنه پاته کيږی. (۱)

وده اوتکامل

بابه جانه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مګر دچاپلار اوبابا نه وې.

هو، ته هماغه وخت بابا او داداشوې چې موږ راغلو او ستا شا و خواراټول شوو، خلک وايي چې بې اولاده هم څوک پلار کيدای نه شي اونه څو ک بې لمسيانو بابا کيږي.

رښتيا چې په اجتماعي دنيا کښې يوازې توب هېڅ مانا نه لري او مشرهم کشرته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کهده، زامن اولمسيان نه درلودل ته دغه څوک نه وې چې نن يې، ته په هغه وخت کښې يوزړی وې، مګر نن سمسورباغ شوې او خوندورې خوږې ميوې لرې.

د کا بل مجله ۱۳۲۳ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اوس دبلبلو کور شوې او ستاپه ګلزار کښې دژوندانه شور او غوغا پیداشوه، مګر پخوا لکه یو مجسد په خاورو کښې پروت خورا کوچنی وې.

څنګه چې پخوا له مانه ته پلار او بابا نه وې، دغسې دکوچنیتوب په وخت کښې ځلمی او د نطفه توب په وخت کښې ژوندی نه بلل کیدې.

که دغه څانګې اوشاخونه له تانه لرې شي، بیا هم تا ته څوک ونه نه وایي اوستا په حیات کښې هېڅ برګ وبارنه پاته کېږي. ته بیا دپسرلي له فضانه څه برخه نه لرې اونه دهوامرغان دغسې سرپربکېږو ونو ته رابشکته کیږي. په رښتیا چې ستا ژوند په مور باندې دی اوبې له مور نه ژوند نه شې کولی لکه چې مور بې له تانه خپله تازګي اوحیات نه شو ساتلی، که کله زه ستا د مهربانۍ شکر نه کوم او ځان بیل ګڼم دا به زما لویه نا پوهي وي ځکه چې زه له تا نه هېڅ بېلتون نه لرم او په هېڅ راز نه شم بېلېدلی.

ددې شینکي باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پیداشوي او په همدغه خاوروکښې وده کړیده مګرددې ځمکې ښایست او قدر هم په همدغو ونو پورې ترلی دی، که دغه نیالګي دلته نه وای روزل شوي دې وچو اوسپیرو خاورو به داقیمت نه درلود، نوددې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې داځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.

که کومه غټه ونه خپلو څانګو اوښاخونوته د ودې (نشوو نما) قوت ورکوي نو په خپله غټوالي اولویوالي کښې کوښښ کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي. دغه راز مرسته زړه هم له نورو غړو سره کوي مګر څه احسان نه باروي، دې ته باید فیاضي ونه وایو بلکې غټېدل او لوېېدل د تکامل یې بولي. دباغ خاوند په دې ښه پوهېږي چې دغه ونه دښورې په ځای سرې ته خوږې میوې ورکوي ځکه ورته انبارونه راچلوی او تربیه یې کوي.(۱)

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومان زمونږ له څنګه نژدې په لوبو مشغول و.

کله به یو له بله په هسې خبره ونښتل، چیغې به جګې شوې، ژړا انګولا به وه، کله به د خندا شور او زوږ دومره اوچت شو چې په عذاب به یې کړو.

یوه به چې دبل د لوبو شیان ګډوډ کړه هغه به په قهرشو کنځلې به یې کولې او هرڅه به یې ویل.

زموږ پام نه و یو را پاڅېده دبل مخ یې شوکارې کړ د هغه پرمخ وینې روانې شوې او له مستۍ نه جنګ جوړشو.

مونږویل خیردی واړه دي نه پوهېږي.

هو! ماشومان واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ چې دلوی خدای په حضور کښې کوچنیان یو، دماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مګر زموږ پوهه دهغه په نسبت ډېره لږه ده، زموږ لوبې هم دوړو غوند دي خندا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهېږي چې دوئ واړه دي، مګر مونږ په خپل کوچنیتوب هم نه پوهېږو، په رښتیا چې مونږ له ماشومانو نه واړه یواو زمونږ خدای ډېرلوی دی.

مونږ باید ډېر خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي دماشومانو ما ل دی. (۲)

---

(۱) کابل مجله ۱۳۲۳ کا ل، ۱۲ ګڼه ۱۵- ۱۲ مخونه. (۲) کابل مجله ۱۳۲۲ کال ،۲ ګڼه، دپښتنۍ دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رياکاران

دکاغذ په ګل بلبلې نه ټولېږي

بې ميوې دی باغ وبڼ درياکار

رياکاريوازې هغه نه دی چې په ډېر نفلونو ځان ستړی کړي او بې له دې نه چې خلکوته ځان وښيي په کښې يې دعبادت سره هېڅ مينه نه وي، هغه څوک چې له خپل کار او وظيفې سره اصلي علاقه نه لري او يوازې دخپل آمر يا ځينو نوروکسانو دغولولو دپاره خپل ځان دکار شين ټاکو ښيي داهم رياکاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره اودی له خلکوسره په خپل ګمان چل اوټکي کوي، ډېر کسان شته چې په مجلسونو کښې له کارنه شکايتونه کوي او ځان داسې ښيي چې ټول کارونه همدی کوي او دنيا د د په ښکر ولاړه ده. دغه راز خلک هم اکثراً رياکاروي او په حقيقت کښې هېڅ نه کوي، ځينې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په يو مخصوص وضعيت چې يوعالم درد او تاثر ورسره ملګري وي ا جتماعي بحثونه شروع کړي او داځرګندوي چې يوازې همدی دوطن خواهۍ او وظيفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره نمونه ده اوبس. هرڅوک ګمان کوي چې که دغسې صحيح اشخاص اوبا حرارته ځلميان زيات شي ټول کارونه به ښه شي اوهرڅه به ترسره شي.مګرخدای خوخبردی چې دده په زړه کښې بې دځان له مينې نور هېڅ نه وي اوغيرله شخصي اغراضو او مطالبو نورڅه نه پېژني، دا هم رياکاران دي او ددې اصل رياکاري همدغه شی دی.

په هروخت کښې يوملت اوممملکت ځينې شيان ښه ګڼي اوپه ښه سترګه ورته ګوري. هغه وخت کښې فضايل ګڼل کېږي نورهر څوک چې فضليتونه لري ياورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر ګوري او روزي يې، دا راز فضايل اوښېګڼې چې جامعه يې له اشخاصو څخه غواړي اورمرو لږ څه مشکل کارهم دی او هرڅوک يې نه شي کولی. نوله يو خوادغه اشخاص او له بل خوادغه ديوې اجتماع ترغيب او خواهش په هغو کسانو کښې چې ددغو فضايلو حاصلولو ته فطرتاً اوقلباً حاضرنه وي درياکارۍ او منافقت فکر پيداکړي او ځينې کسان مجبور شي چې ځان په همااغه رنګ جمعيت او ټولنې ته وښيي چې هغوئ يې خوښوي او په شه نظر ورته ګوري، داکار ترېوې اندازې پورې اسان هم ابسې اوچلند هم لري، ځکه چې انسان سره له ډېر عميق اود قيق فکرظاهر بين هم دی يوډول ساده‌ګي هم په کښې شته په جمعيت کښې ددقيق ا وعميق فکر خاوندان هم ډېر لږوي نواکثريت دهغو کسانو وي چې هرچا او هرشي ته له ورا اوله لرې وګوري.

ددې ټولو خبرو په اثرکښې نتيجه داشي چې اشخاص اوهغه کسان چې دعقيدې له مخې اجتماعي فضايل پېژني ډېر لږ اونادروي، مګر رياکاران زښت ډېرپيداشي او مظاهره کوونکي دمخلصينو ځای ونيسي دغه راز کسان چې ميدان ته راوځي موقع (ځايونه) ونيسي هلته کارونه په حقيقي ډول نه اجراکېږي او هرڅه يو نمايشي صورت لري، په دغسې ځايونو کښې جديت اوفعاليت هم دا معنا نه لري چې سړی ډېرکاروکړي يايوکارپه ښه ډول اجراکړي، بلکې هغه څوک جدي او فعا ل ابسې چې په مظاهراتو او رياکارۍ کښې ميړنۍ وي، داراز کسان چې لکه اوښتې په توره شپه کښې الوزي او خلک داور د شجرې ګمان پرې کوي يوازې همدمره رڼا لري چې خپل ځان خلکو ته وښيي اوبس، يعني هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تياره خونه رنا کړي يا څوک ورځنې خپله ډيوه ولګوي.

دا حا ل ترهغه پورې په يوممملکت کښې دوام کوي چې دهغوئ توره شپه سباشي او اجتماعي شعور خپلې سترګې ښې پوره وغړوي يعنې خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولېږي اوهرچاته ياهر شي ته په آنې اوسرسري نظرو نه ګوري.

دغه درياکارۍ دوره چې په کوم وطن راشي، اوحقايق لاښه نه وي پېژندل شوي سړی غل او کارواني نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاؤ څخه ژبه ډېر کار کوي. سړی چې په ځينو ادارو يا لارو او کوڅوکښې ګرځي او په رياکارانو پسې سترګې غړوي ډېرې عجيبې نمونې ويني او داسې ابسې چې دامرض دمنې له ريزش نه هم عام دی. ډېرخلک دي چې په خپلو کوروکښې له خپلو ملګرو اواشنايانو، دوستانو او خپلوانوسره ددروغوکيسې کوي اوپه دغو کيسو کښې خپل ځان هغوئ ته داسې ښکاره کوي چې دهيواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترګه ګوري او دی دهغوئ په نظرکښې يو مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان بل ډول چا ته ښکاره نه کاندي څوک يې بيا سلام هم نه عليک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتې کېږي.

ډېرزامن شته چې په لارو او کوڅوکښې له خپلو ملګرو او همزولو سر ه بل ډول ابسې مګر دپلار په مخ کښې بېخې بل څوک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شان خوی لري، ځکه چې دپلارپه مخ کښې هم بې ريا ژوندن ګران بلکې غير ممکن دی. ډېرلاس لاندې خلک وينو چې د ځينو کسانوپه حضورکښې ځان ډېرمطيع او مخلص ښکاره کوي مګر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي. نو که ووايو چې انسان فطرتاً يو ريا کار مخلوق دی چې يوازې له خپل ځان سره يعنې په زړه کښې يو راز وي مګر خلکوته ځان بل راز ښيي څه ډېره مبالغه به نه وي ځکه چې انسان په اصل خلقت کښې داسې پيداشوی چې هم ځينې ټيټ خواهشات او حيواني شهوات لري هم يو شعور خدای ورکړی چې ښه اوبد پرې پېژني او دخپلو نقايصو احساس کوي نو دی مجبور دی چې خپل مصايب پټ کړي او ځان بل شان وښيي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له يوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري نو بايد خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. ددغسې ملاحظاتو په اثر کښې سړی ويلی شي چې انسان له ريانه بېخې ځان خلاص کاندي ډېرځلې داسې پېښېږي چې په يوه مجلس کښې يوشی بدګڼل کېږي او هغه ښه وي سړی دانشي کولی چې هغوئ پوه کړي او عقيده بې وګرځوي، دی خپله عقيده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضرر ويني په دغسې واقعو کښې خپل مخالفت پټول او چپوالی سره خپل ځان موافق ښودل دي. دامګر بده نده خپل فضائل او مميزات ښودل او ښکاره کول هم که په يوه ښه صورت وي جائز بلکې ښه مغير کاردی. که يو معلم ياعالم دتعليم او تدريس په ذريعه خپل علمي اقتدار او لياقت خلکو ته ښيي، دغه راز اظهار اوښودنه که څه هم دلغوي معنی په لحاظ ريا بلل کېږي مګر ريا نه ده. همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مينه دخدمت او ايثار او فدائيت په رڼاکښې خلکوته ښيي دغه راز حقيقي او واقعي مظاهرات ډېرښه او د تقدير وړ دي. کومه ريا چې حقيقتاً ريابلل کېږي او زيان لري هغه عبارت دی له هغومظاهراتو اوځان ښودنې څخه چې دخلکو غولونې اوسترګې تړل په کښې مقصد وي لکه چې ځينې ډېرخلک يې په خپلو صحنو کښې کوي او ديوه جمعيت په سترګو کښې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کښې ګورو چې هماغه کسان خيانت او خيانت کارانو ته ډېر بد وايي چې په خپله په کښې له هرچانه ډېره برخه لري، همدغه راز بډې اورشوت هم هماغه اشخاص ډېربدبولي چې په خپله يې خوري، له منافقت نه هم هماغه څوک ډېر سرټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي يعنې اکثر داسې پېښېږي چې هرڅوک هماغه عيب ډېربدګڼي چې دی يې په خپله لري او هماغه صفت ستايي او دعوا يې کوي چې دی يې نه لري.

دلته زه هم په ځان وېرېږم چې دريا په موضوع کښې څه ليکل رياکاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قولي اولساني ريا کارۍ نه چې واوړو دعمل په ساحه کښې هم په څو ډوله ريا او ډېرريا کاران ليدلی شو چې څوک په يو راز او څوک په بل راز خپل ځان جدي او کارګير ښکاره کوي مګر دکارهېڅ پته نه معلومېږي. تاسې به ځنې ناراحته مزدوران ليدلی وي چې دنګران سترګوته ګوري او په هماغه شيبه کارکوي چې څوک ورته ګوري، دغسې چې په دغه طايفه کښې دچا ليدنه او کتل تاثيرلري په نورو طبقو کښې هم له ډېروخلکو سر ه دکارکولوفکر دومره نشته لکه چې د کارښودنې ورسره دی. لکه چې په ځينو مواردو کښې ځينې مامورين او کاتبان ټوله ورځ په کيسو او خبرو تيروي مګر په هم هغه وخت کښې چې يو آمرپه اداره وګرزي نو خپل سرپه کارباندې دومره ټيټ کړي چې که هغه څو دقيقې دده د ميزپه مخ کښې ودرېږي هم دې يې نه ويني او نه ورته ګوري. ددغسې ريا کارۍ اصلي علت دادی چې دغه راز آمران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامورته ګوري چې په کار بوخت دي او که نه؟ نو که چېرې دميزپه سريو کاتب چا ته شخصي خط يا درخصتۍ رقعه ليکي هغه هم په کارکښې حسابېږي او دده جديت ښيي، مګر که سړی کارګوري چې شوی اوکه نه؟ او دچا کارچې دکولو په وخت کښې چانه وي ليدلی پټ پاتې نشي څوک دغسې رياکارۍ ته نه مجبورېږي او نه دغسې چمونه کوي. نو ددې مرض اساسي چاره داده چې يوازې حرکتونه ونه ګورو بلکې نتيجې او دکارکم وکيف ته وګورو ځکه چې څو ک هرڅه ويني او هرڅه خوښوي خلک هماغه ورښيي اوپه هر څه چې نظر جلبېږي هماغه شی ميدان ته راوزي.

مونږ ښايي دغسې ډېر امراض ولرو چې بايد اساسي علاج يې وشي او علتونو ته يې متوجه شو، ډېر نقا يص به وي چې مونږ يې په نوروکښې ګورو اوهغه په حقيقت کښې موږ ته عايد وي. که موږ اوتاسې ظاهر بين نشو څوک ريا کاري نشي کولی اونه يې کوي. نو ريا کارۍ په حقيقت کښې زما دظاهربينۍ عکس دی چې په بل کښې يې ګورم او بدورته وايم. که څوک غواړي چې يوسړی په بل رنګ ونه ويني رنګه عينکې دې له سترګو لري کړي او هرڅه دې په خپلو سترګووګوري. (۱)

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کا ل، ۱ ګڼه ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپنو کیږدۍ

دغره په لمن کښې په ځکه غونډۍ توره کیږدۍ ولاړه ده. یو لورته یې په نښترو او ځیړیو پټ هسک غرښکاري ا وبل لورته یې شین بڼ دسرې ترسترګو کیږي. دغونډۍ په خواکې یو لوی خوړدی او سپینې اوبه چې دغره له یو ځک ځایه راتوئیږي کږې وږې پکې بهیږي او له ځان سره څه وایي.

دکیږدۍ څښتن یوکنډک وزې لري چې یو زوی یې وزې او بل زوی یې ورغومي هره ورځ د ځر دپاره بیایي، مازیګر ما ل چې اوزې راشي او د ورغومو سترګې پرې و نښلي یو بل ته داسې نارې وهي چې د میندوا و بچو مینه ترې له ورایه څرګندیږي.

کله کله په ځو ل او اوریاوې د کیږدۍ څښتن څه نور پیخو لونه له کیږدۍ سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پنډې کړي.

داکیږدۍ چې ددې سړي او د وزو د پاره یوښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شوېده. هو دا کیږدۍ دهمدې وزو له وزغمو څخه جوړه شوېده خو وزغمې دوزو په شاباندې نورې هم شته چې دکیږدۍ کار ورځنې نه اخیستل کیږي او نه د ږلۍ دګاټو مخه نیولی شي.

کوم وخت چې دې سړي د اوزو له شا دا وزغمې پرې کولی زه په دې نه پوهېدم چې دابه یوه ورځ دهمدغو وزو په ښه راشي.

مابه ویل چې داسړی ددې وزو په پیو او وزغمو دواړو باندې خپله ښه کوي او په وزو باندې هېڅ زړه سوی نه لري، خوداسې نه ده دی خپلې وزې ډېرې ښې روزي. دده هېڅکله دخپلو وزو غوښو ته زړه نه کیږي، یوازې پۍ ورځنې اخلي او خپل ښه پرې کوي. پۍ هم ټولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځوکښې دومره څه پرېږدي چې بچې یې ورباندې ښه موړشي. داپۍ هم دی وریانه خوري، دی ترڅو وزې ښې مړې نه کړي دپیو اسره نه کوي. نوسړی ویلای شي چې پۍ هم دی د وزو په غولا نځوکښې اچوي چې دورغوموښه هم ورسره کیږي. دی پخپلو وزو دومره ذ هېر دی چې یابې پخپلو زامنو پیایي یا ورته داسې سړی نیسي چې هغه لکه لیوه د وزو وینوته تږی نه وي او ډېر زړه سوانده وي چې ټوله شپه په ویښه تېروي او لیوان دوزو داړلوته نه پرېږدي. دی ډېر پام کوي چې وزې یې داسې بوټې ونه خوري چې هغه ورته ښه نه وي او نه یې په داسې لاره بیایي چې ګړنګونه او پاڼونه وي او دلویدلو ډاریه کښې وي.

وګورئ! دوزو خاوند له خپلو وزو ځینې څنګه ښه ګټه کوله او څومره ښه یې ورسره کو ل. دیوه کام پیاوري او پوه مشران هم له خپل کام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرته به ولې سړی خپل ځان نه سپاري، یې له دغه راز مشرانو خود یوکام ژوندون هم ډېرګران دی په تېره بیا په دې وخت کښې چې وینسواوپیاورو مشرانو ته ډېر اړوالی لیدل کیږي. (۱)

(۱) کابل مجله ۱۳۱۹ حمل، ۳ ګڼه ۶ – ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقضاوت شعور

ځينې کسان دي چې په خپله پړه نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوئ هرڅه کولی شي مګر په ځان باندې دملامتی حکم نشي کولی او خپله ګناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوئ په خپل ځان او په خپلو کړو هېڅ قصورنه ويني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوئ سترګې د ځان دليدو دپاره نه وي. د دوئ تر ډېوې لاندې هميشه تياره موجوده وي او هغه څه چې بايد په ځان کښې وګوري په جهان کښې يې ګوري. دوئ چې په خپل ګرېوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي يوه زره ملامتي نه شي ليدلای. مګرچې بل ته متوجه شي ډېرو اړه شيان په نظرکښې غټ ورځی او په ړمانه کښې هڅوکي پيداکوي. ددغسې اشخاصو انساني شعو ډېر کمزوری دی او دوجدان سترګې يې ړندې وي، دا راز خلک دانصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېرشوي، او دبل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عيب او قصور له ليدلو عاجزدي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلومېږي.

دهغه قضاوت شعور چې په حيوان کښې نشته او په انسان کښې شته، سړی مجبوروي چې خپل ښه اوبد وسنجوي او هغه وخت چې دده معامله د نورو سره پيداشي ځا ن ته تر خځ ونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي. هغه وخت چې انسان د ځان او دبل حق کښې حکميت کوي او ځانته دقضاوت په حق قايلېږي بايد خود خواهي او خو د غرضي پرېږدي، د ځان مينه له زړه نه وباسي، د خپل اوپردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کېنږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانيت له انسان نه همدغه تقاضا لري او دقضاوت شعور داغواړي چې انسان به له ځانه سترګې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.

زه دانه وايم چې څوک به هېڅکله کوم بد يا ناوړه کارنه کوي، هېڅکله به د چا په حق کښې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شيطان په لار درومي ځکه چې زه په دنيا کښې ديوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هيواد کښې پرښتې نه غواړم زما آرزو يوازې همدغه ده چې انسان يواصلاحي احساس او د قضاوت صحيح شعور ولري چې خپل نفس محاکمه کړی شي اوپه خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره يوازې کېږي او په خپل ګريوان کښې سرښکته کوي بايد خپل عيبونه خپل نقصانونه وليدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښيماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالېږي.

انسانان هم هغه انسانان ډېرښه ګڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني. هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهربانۍ مستحق نه ګڼل کېږي. دانسان اوشيطان فرق همدغه دی چې يو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافر مانۍ لپاره دلايل پيداکوي او ځان ګرم نه بولي.

دعصيان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله ګناه نه قائليد ل او خپله پړه نه منل دي. (۱)

---

(۱): کابل مجله، ۱۳۳۳ کا ل، ۲ ګڼه، ۱. ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختوره

دابنځه ځلوینست کلنه ده، مګر په خواره جامه کښې اوسي او خوارک يې هم خوارډی ځکه له خپل عمرنه زياته پخه معلومېږي.
دا غريبه په خوارۍ او مزدورۍ شپې ورځې تېروي او خپل بچي په هلوځلو، ديوه او بل په مزدورۍ ساتي مګريه همدغه حا ل کښې يې خپل يو زوی په مکتب کښې اچولی او داولاد تعليم ته يې هم توجه شته.
زه ددې ښځې له حاله ډېر خبرنه يم که څه هم دواړه ديوه کلي يو او يووخت موکورونه ډېر نږدې وو، ځکه چې زه ډېر ه موده پخوادغه کلي نه ښارته راغلم او دکلي ژوندمې پرېښود. سربيره پردې په مونږکښې داخوی هم شته چې که څوک لږ غوندې معتبرشي هغه بياد مځکې خلک نه ويني او د خوارو غريب په حا ل ړوند اوکوڼ شي.
مګربيا هم په ورندو کښې ديوې سترګې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچايي زما په برخه رسيدلې ده. زه تر ډېره حده زيار کاږم چې د کونډو رنډو او خوارو غريب له زره نه خبرشم، د همدې له امله د دغې ښځې حا ل راته لږ غوندې معلوم دی او دومره خبريم چې ددې يو مېړه مړشو نو هماغه کلي کښې د هغه تربره پرې نکاح وتړله چې له دېنه ډېر مشر و او خپل عمرېې خوړلی و.
دغه بوډا شازلمی اوه کاله پس په حق ورسيده او دابختوره ښځه بيا کونډه شوه. يوه ځوانه يا نيمزالې ښځه چې د زاړه بوډا له قيده خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره يې ګڼئ او که نه؟ زه خو ورته بختوره وايم (که څه هم اصلي نو م يې بل دی).
هو بختوره دوهم ځل بياکونډ ه شوله او دغه نيک بخته يابد بخته کونډه يوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته راغله او دخپل مظلوميت عرض و دادېې کاوه. داکيسه ډېره اوږده ده زه يې له نورو برخو تېرېږم، خومګر يوه خبره نشم هيرولی، هغه دا چې قاضي صاحب له بختورې نه پوښتنه وکړه چې مېړه لرې اوکه نه ؟
هغې وويل: نه کونډه يم ځکه مې خلک سرماتوي.
دبختورې شپږکلن زوی هلته ولاړ او مورته يې وويل: ولې ادې لالی دې مېړه نه دی؟ قاضي صيب خو د ماشوم خبره وا نه وريده ځکه چې دماشومانو شاهدي نه ده قبوله اوپه همدغه وجه مشران د کشرانو خبرې نه اوري مګر په ماکښې دومره لويي نه وه چې دماشوم غږمې غوږ ته ونه رسيږي. ما دماشوم خبره يې څه ونه ګڼله ځکه د حقيقت په لټون کښې شوم او داراته معلومه شوه چې د بختورې دوهم مېړه چې مړشونو د هغه تربرونو بختورې ته وويل:
دېښتنو کونډه، مېړه ښه ده.
ته بايد له دې ځايه بل ځای ته په خوارۍ او غريبۍ پسې لاړه نه شي نه چې ته له بل قامه کوم مېړه وکړې او مونږ ته سپکه راواړوې.
بختورې وويل: زه هېڅ کله بل مېړه نه کوم هر چېرته چې يم کونډه به يم، زما زړه له مېړه نه داسې تور نه ده چې بل مېړه ته به زړه ښه کړم.
تاسې ما آزاده پرېږدئ چې خپلو بچوته نفقه او جامه پيداکړم. تربرونو داخبره ونه منله او پخپله خبره ټينګ وو. اخره کښې بختورې د هغوئ په کورنۍ کښې د لسوورځو په هلک (لالي) غږ وکړ چې لالي زما مېړه دی زه به دده په نامه ناسته يم.
تربرونه په دې قانع شوه او يوه شو ل چې دا اوس بل مېړه نشي کولای ځکه يې ازاده پر ښېوده. وګورئ! يوه ځلوينست کلنه ښځه هم دلس ورځنې هلک ميرمن کيدای شي. هغه کونډه چې يو زوړ بوډا پرې نکاح وتړي جبېره يې په همدې شان کيدای شي چې دلسو ورځو هلک قبول کړي او په دغه ډول دخپل تېرعمر تلافي وکړي. اوس بختوره پوره ازادي لري او په خوارۍ مزدورۍ پسې له ننګرهاره کابل ته هم راتلای شي. ديوې ميړوښې ښځې دپاره دغومره ازادي چې بې له خپل مېړه اوبې د هغه له اجازې لرې ځايو ته مسافرت کولای شي دعصري ژوند يوه کامله نمونه ده.
په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره وايم او په همدغه نامه يې معرفي کوم. (۱)

---

(۱): کابل مجله ورى. ۱۳۴۰ کا ل، لومړۍ ګڼه ۱۹ - ۲۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ساتل

يــوه ورځـــې ســـحر ووې پـــه خنـــدا کښـــې　　داقـــانون مـــدام جـــاري دی پـــه دنياکښـــې

چـــې ضـــعيف دزورور خواکښـــې ورکيـــږي　　لکــه ورکــه چــې سـپوږمۍ شــوه د لمـر خواکښـې

هو! سپوږمۍ چې هروخت دا خپل نيمګړی استقلال له لاسه ورکړي او دلمر په خواکښې ځای ونيسي خو خپل موجوديت بايلي او دلمر په پلوشوکښې ورکه شي. لکه ضعيفان چې د قوي او زورور په خواکښې ورکيږي او محوکيږي. يالکه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي اود هغوئ دعلم وعرفان په رڼاکښې ددوئ ذات او جما ل تری تم شي. (علم وعرفان که څه هم د بشريت مشترک ما ل دی مګر يوقوم يې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي).

خيردابل بحث دی مونږ بيرته خپلې موضوع ته راګرزو او د قوت په ټکي رڼا اچوو.

دا خو طبيعي قانون دی چې د حيات ماشين بې دضعيفانو له خوړو په بل شي نه چليږي او ترڅو يومړنشي بل نه مړيږي.

وګوره! ورغومي اوتنکي وري.....په شنه ګياه چاغ او تيارشي او بيا د يوه قوي جنس لپاره غوړه او خوندوره مړی جوړه شي. بزګر هم چې پخپل کښت کښې للون کوي ضعيف بوټي باسي او قوي پريږدي. لکه چې ضعيفان په دنياکښې هيڅ حق دبقا نه لري. زور او قوت تل ليوانو ته په رموکښې برخه او د درياب کبانو ته په چنجيو باندې درزق حواله ورکوي.

هو! داد طبيعت کرشمه ده چې له يوې خوا داړونکي ليوان او له بلې خوا دمظلوميت نماينده ګان لکه پسونه او نوربې وسلې حيوانات پيداکړی ترڅو چې د ځمکې مخ په وينو سوراو رنګين شي. نو ويلی شو چې د ځمکې مخ د خونرزۍ صحنه او دزور ازميلوميدان دی.

نه يوازې ځمکه نه داسمان لمنې هم کله کله لکه کربلاپه وينو رنګينيږي او فضا هم د جګړو او کار زارد پاره مستعده ګرزي. زور اوقوت تل خپل ښتن ته دضعيفانو وينې لکه آب حيات ښکاره کوي او مجبوروي يې چې يا د چا اوښکې تويې کړي اوياې وينې و بهوي ځکه چې دقوت باغ او بڼ يې له وينو په بل شي وده نکوي نوبايد دقصاب غولی او دليوه پنجې دواړه په وينو سره وي. دا ځکه چې له غوښو نورشيان لکه: غنم، وريجې، خوړې ميوې، شودې او داسې نور دانسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د ليوانو غذاکيدای شي. نوانسان به ترڼه دمدنيت په مرسته مړی جوړوي اوپس له ډيرو تحولاتواو څو رازه تغيراتو به يې خوري او ليوه به يې د خپلو پنجو په فطري زور ترخولې کوي.

نو انسان ته خدای دغوښو خوراک رواکړی دی او ليوه هم چاندی منع کړی که نه دا څيرونکی پنجې به يې نه درولودلې.

نو دا څرګنده خبره ده او هرڅوک پې منلی شي چې زور او قوت دژوندون و قايه او د حيات دبڼ لپاره يوښه پسرلی دی او دا هيڅ ممکنه نه ده چې دهرچا حيات يې دبل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي ځکه چې نباتات هم يوقسم حيات او د نشوې نما قوت لري چې استهلاک يې دانسان او حيوان دبقا لپاره ضرور دی. نو لازمه ده چې بعضې دبعضو لپاره قربان شي.

په حيواناتو کښې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعيفان قربانيږي او قوي باقي پاتې کيږي. انسانان که څه هم له دې قانونه بيخې نشي خلاصيدلی مګرلکه سپي په خپلو مينځو کښې يوپه بل ښکاره خولې نه لګوي او غوښې يې نه خوري. اګرکه اکثره حيوانات هم د خپلې نوعې دغوښونه پرهيزدي او داکار يوازې په انسانانو پورې خاص نه دی مګر صحيح انسانان برسيره په دې چې دخپلو همنوعانو غوښې نه خوري او آبروېې نه تويوي يوله بله سره مرسته او ملګرتيا هم کوي چې دا خوی دحيات دساتلو لپاره ډيرضرور دی او همدغسې قوم بايد باقي پاتې شي.

خيردانسان دفضليت دلايل خو زښت ډيردي مګر څه شی چې دده د بقا د ضرورت دليل کيدای شي هغه دادی چې ټول موجودات د ځمکې حاصل اوکښت بلل کيږي، نو هر څو ک چې د ځمکې دآبادۍ ور او دکرهٔ ارض معمار او آبادوونکی باله شي هغه حق لري چې بعضې موجودات د خپل بقا دپاره قربان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا خو نو یوازې انسان دی چې له وچومیرونه شنه باغونه اولوی لوی ښارونه جوړ وی او د ځمکې مخ په هر راز بوټو اوکوټیو ښایسته کوي.
هو! دا یوازې دانسان لاس دی چې ددنیا بازار ته یې رنګ وروغن ورکړی او دتمدن په نقش ونګاریې ښایسته کړ دی، بلبل او بوراېې په ګلو خوشحاله کړی او پتنګ ته یې لکه شمع با حرارته معشوقه پیدا کړیده، زراعت اوفلاحت خودده په توجه دومره ترقي کړی چې دمرغانو خولې یې په باغوکښې په هر راز میوو خوږې کړې او حیوانات یې په شنه اوتنکۍ ګیاه ماړه کړي دي.
طوطیان دشنو ونو په سروکښې دده شکریه ادا کوي، عندلیب اوقمري دده دسعی او کوشش ثنا اوصفت کوي، چرګان دده دسترخوان پوټې خوري. میږیان او نور حشرات هم دده د غلې له امباره بینوانه ځي. انسان دی چې د زراعت اوفلاحت په هنداره کښې دکا ل څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښيي اودنیا لکه یوه سینما دساعت تیرۍ ځای ښکاره کوي، که نه په سپېره ځمکه او وچ ډګر بهار او خزان هیڅ فرق نه لري اونه زمانه یې شپو او ورځو نوررنګونه پیداکولی شي نو زمان او مکان دده مرهون دی او مدنیت وعرفان دده دفکري قوت اواستعداد مظاهره بلل کیږي.
ښیه! نودغسې یوه شریفه نوعه چې وجود ته یې دنیا ډیر احتیاج اوضرورت لري او پخپل زیار او کوښښ مړه او سپېره ځمکه وېښوي او دومره څه پکی پیداکوي چې دحیواناتو ښه هم ورسره کیږي ایا هغه ته عقل او شریعت دځمکې په پیداوار کښې دومره حق نه ورکوي چې خپل حیات پرې محافظه کړي.
ایا هغه پسه چې انسان دهغه حیات اداره کړی دی دابه ورته ښه وي چې په غوښو او وینو یې یولېوه موړشي او دنورو پسو څیرولو او داړلو ته لاقوت پیداکړي، او که داچې د انسان په وجود کښې تحلیل شي اودیوه شریف مخلوق جزوګرزي؟ نودانسان اصلاحي او تعمیري قوت ده ته په حیواناتوکښې دتصرف حق ورکوي او دده دباداری ژغ دنوروپه غاړه ږدي که دانه وي نوانسان اولیوه څه فرق نلري؟ دواړه دپسه ورمیږماتوي او غوښې یې خوري، لیوه یې لا اوم خوري اودی یې په اورهم کړوي.
(۱)

کټوری

هغه څوک چې هیڅ نلري هم څوک میلمه کوي. هو! یوه ورځ زه یوه داسې سړي کره میلمه وم چې پوله اوپټۍ یې هیڅ نه درلوده په لو او لوربې خپلې شپې تیرولې او دکاله ټول خرڅوړی یې دومره نه و چې دیوه بډای اوشته من سړي دغاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کښې یې له سپوږمۍ بله ډیوه نه وه او د هرچا سرویږدی خپل لاس و.
دې سړي په دغه ورځ برسیره پدې چې خپل زوی کټوری ته یوه سدرۍ او یوه سره خولۍ اخستې کورته یې هم څه غوښه راوړې وه. کټوری چې وروسته له ډیرو وختو نوې خولۍ موندلې او نوې سدرۍ اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلي او دی سپوروي. کله چې کاله ته راشي او دغوښو کټو په نغري باندې ووینې په منډه بیرته ځي او هلکان خبروي. نه! خبروي نه زیری پرې کوي نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډري ورځې یې غوښه په سترګو نه دي لیدلي خوپښتانه دي دا ورته ښه نه ښکاري چې ددوئ له کاله نه دبل په کورکښې ښه څه پاخه شوي وي. هو! هیڅکله دوئ دانشي زغملی چې بل څوک له دوئ نه پورته او لوړ وي، نو هریوه چا لړمون او چا لرې او کلمې ښودلې. یوه یوه به لا ویل چې مونږ غلمینه ډوډۍ او چرګ پوخ کړی دی. داخبرې دوئ په داسې خوند کولې لکه چې لګیاوي خوري ې. نه خدایږو په خوړلو کښې ې لا دومره خوندنشته. کټوری یوازې له هلکانو سره دا خوږې خبرې نه کوي مور یې هم دښځو په ډله کښې ناسته ده او وایي وئ ! لاړه شم چې دغوښو کټومې ونه سوزي، غوښه خونه سوزي. ځکه چې کټو ترخولې له اوبو ډکه ده هغه ترسبا هم نه وچیږي خو داغواړي چې نورې ښځې خبرې کړي.
دکټوري پلارهم چې خپل ګلالی زوی په ښو کالیو کښې وینې من من غوښه اخلې اوپه کالیو کښې نه ځائیږي، خوله بلې خواچې دخپلې ښځې زاړه ټیکری او شکیدلی کمیس ته ګوري سوراو تورټول په زړه کښې ګرزي خوداسې څوک نشته چې دده زړه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۱۱ گڼه ، ۸_۱۰ مخونه.

ورشي او څه پور ترې وغواړي سره له دې تراوسه پورې مادغسې خوښي په ډېرو لويو او شتمنو کورونو کښې ونه ليدله ، ځکه چې دشتمنو او بډايانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله يې لاس نه ور رسېږي ، ددوئ خوښي دومره وړيانه ده چې په دومره ورو ورو خبرو لاس ته راشي ، د دوئ سترګې په ټوله نړی هم نه مړېږي ، دلويو کورو لوی لاڅه چې وروته يې هم ډېرخوندور ښيزونه بې خونده او ورېښمينې ټوټې لکه بيستې داسې ښکاري ، ددوئ نړی وريجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سورسکړ ک او شيدو سبو يا شړومبو ځنې په خوند کښې ښېرته پاتې کېږي. نه پوهېږم چې داولې؟ سپين پکړي خووايي چې ددوئ په نکولي کښې پرښتې خوند ړدي پرښتې خولاښې دي چې دوئ سره خو دومره ښه کوي.
نه ښه دی که ښه ښيزونه دنوروپه مخکې اېښي وي خوند خو ددوئ په برخه رسيدلی دی. ښه چې خوند ددوئ په برخه رسيدلی او خوښي هم ددوئ په کورکښې ډېره ده نو دوئ نورڅه غواړي.
دوئ خو دومره ډېرناروغه کېږي هم نه چې لکه بډايان په لواړو وريجو اولړ کلکو غوښو نس خوړي شي ، دوئ خوبې تروو ښيزونو ښايسته ډېره ډوډی خوړلی شي اوکه نورڅه ونه مومي دغره شنې ، موماني نانکه ، پړکې اونورهم خوړلی شي ځکه چې دوئ لا ډېستو او خوندورو ښيزونو خوندنه دی ليدلی. دوئ په لږ څه ډېر خوښېږي او دچا ښه هېڅکله نه هيروي نورښه خولاڅه کوي دوئ ديوه سړي په تشه خبره دومره خوښېږي ته به سکه وايې چې ټوله نړی دهمدوئ شوه ، دوئ له هغولويوسړيو چې دوئ سره کله کله په خلاصه تنده خبرې کوي کړی هم نه سپموي ، وش (وئ) ددوئ ککری څومره وړيادي ښيه چې دوئ په لږ څه دومره خوښېږي او بډايان په ډېر څه هم نه خوښېږي ، نوولې څوک له دوئ سره ښه نه کوي. (۱)

دشاعر مقام

ای دسوي زړګي خاوند ه! ته ددنيا هغه قلندر يې چې د دوهی په غاړه دسلطانی خوبونه وينې او داسمان په ستورو حکمونه او نازونه کوي. ته هغه څوک يې چې زړه دې د ښکلو او نازولو له پښو لاندې دی مګر دماغ دې په اسمانو کښې لوبې کوي.
هو! ستاړه او دماغ يوله بله ډېر لرې دي او ته هروخت په دوه نړيوکښې ژوند کوي ته لکه يو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره دې نيمګړی بازارته راغلې مګر ستا شته دلته هېڅ قيمت نه لري ، اوپه دې بازار کښې نه چليږي. دلته څوک دنسترنو زرپه دوه پيسونه اخلي اونه هغه سړې او ښکې چې شاعر يې د ياقوتو مهماني بولي څه بها لري.
ته رښتيا وايې:

کــه مــې څــوک پــه فقيـري شـمېري فقيـريم	کــه مــې څــوک پــه اميـري شـمېري اميـريم
دکــــــاملې عقيـــــــدې لــــــه برکتـــــــه	ددوهـــی پـــه غـــاړه ناســـت شـــاه جهـــان يـــم
ګـــدای ميکـــده کيســـت وقـــت مســـتی بـــين	کـــه نازبرفلـــــک وحکـــــم برســـــتاره کـــــنم
دمــــــاغ برفلــــــک ودل بزيرپـــــــای بتــــــان	ز سـبا چـې مـې طلبـی د ل کجـا دمـاغ کجـا سـت
نقـــــد شـــــاعر درخـــــور بـــــازار نيســـــت	نـــان بــــه ســــيم نســــترن نتــــوان خريــــد

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کا ل ، ۹ ګڼه ۳۰_۳۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پیغامو نه بیا راغله اوستا دسرو اوښکو مهماني راورسیده ته واېږ څومره به ښه ؤکه زماسریندېږ د ندافانو د ډانډس کارکولی

شوای یا دبلبلو د نغموقدر کیدلی.

داسندره تا په ډېر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوامرغان هم رانښکته شوه مګر هغه اوښان چې ته پرې خپل بار وړې
ددې نغمو په خوند نه پوهېږي او بې له وښونه نور څه نه پېژني، تاله مانه پوښتنه کړی چې دشاعر مقام چېرته دی؟ زه نه پوهېږم
چې ته په دې پوښتنه کښې د څه راز جواب آرزو لرې؟ که غواړې چې خپل مقام دخلکو په نظراو هغه ځای کښې وپېژنې چې ته
په کښې ژوند کوې او خلک په کښې په ځایونو او مقامونو جګړې کوي نوراشه !! چې درویې ښیم:
په هغه شپه چې مونږ اوتاسې وویل چې سبا به په .... بجو.......ځای ته ځو.
سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور.......لانه وو راغلي موټروان ته مو ډېر وویل چې د مخه ځای راکړې خو هغه ته..... مدیر صاحب
او........سرکاتب صاحب ویلي ؤ چې سبا مونږ.........ځای ته ځو دموټر په مخکې به بل څوک نه کښېنوې.
هغوئ هم څه شیبه وروسته راغله او معلومه شوه چې زمونږ ملګري وو، دوئ مونږ ته ډېر وویل چې راځې تاسې دمخه کښېنئ مګر
مونږ ته موټروان په کوزسر کښې ځایونه تعین کړي وو.
مونږ هغه وخت په دې نه پوهیدو چې برځایونه خدای د برو خلکو لپاره پیداکړی دی او نه زمونږ په نظرکښې دې خبرې څه معنا
درلوده چې یوملګری به له بله نه په پټه د ځای په نیولوکښې کوښښونه کوي یابه موټر وانان په پټه ګوري.
 څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده، دلارې ګردونه په خیر تېر شوه، مونږ هم یوه کلي ته ورسیدو چې
هلته باید شپه تېره کړو. هلته هم زمونږ دناستې کوټه له موټرنه کمه نه وه او برسر و کوز سربې هماغه مثا ل درلود.
داشپه هم په خیر تېره شوه اوسبا دسیل وتفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کورته وبللو چې
ددغه ځای طبیعي ښایست اوښکلو مناظرو مونږ غوندې څوتنه نورهم رابللي وو او په همدې کورکښې میلمانه و.
دادوه ډلې که څه هم بیل بیل راز خلک وو خو بیا بې هم له لیرې څه نه څه اشنایې لرله او په نومونو یې یوله بله پېژندل.
که چېرې په دنیاکښې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ا ل یې هم یو
او مشترک و، چې دوطن لوړتیا او دملک سعادت یې بولي په دې کورکښې هم زمونږ د موټر وړاندې ناست ملګری د هغه رسمي
ارتباط په اثرکښې چې له کور به سره یې درلود ښایسته ښه نمانځل کیده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبرۍ په اندازه ځایونه
نیولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده اوډېر صاحبان یې پېژندل هغه له ټولونه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونوته
یې اړخ لګولي و . په خبروکښې یې هم غټ خلک زیات یادول او هرساعت به یې دهغوئ دصحبتو خبرې اترې کولې، تابه ویلې
چې ټول عمرېې له همدوئ سره تېرشویدی او هېڅ کله یې له کوم خواروغریب سره دخدای په جات هم کومه خبره نه ده کړی.
زما شاعره وروره! په دغه شپه ماته هغه راپه یادشوه چې زه او ته مانښام له بېرۍ نه ښکته شوو او د بېرۍ له نوروملګرو سره یو ځای
د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بېرۍ ملګري نه پېژندلې چې څوک دي او څه کارلري؟ مګرد خان په حجره کښې مو و
پېژندل چې دسور ځنډي لونګۍ خاوند.د...... ځای خان، او دخان په حجره کښې یې ډېر قدراو عزت کېده. هغه بل هم چې
دعلاقه دار میرزا و ډېره نمانځه یې کیدله او په پنډ توشك ناست و، د مفتي صاحب مراعات هم خداېږو کم نه و او له نورو ملایانو
نه یې ډېر فرق درلود.
هغه بل مونږ سوداګرچې ببر پوستین یې اغوستی او هر ساعت به یې دپوزې نسوار کول هر چابه ورته څنګ وځې واهه او په ښوښو
نومونو به یې یاداوه.
ستابه هم په یادوي چې زه او ته هلته څنګه اېسیدو؟ او په کوم ځای کښې ناست وو؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه مونږ څه
وویل چې څوک یواو څه کارلرو؟ ؟
زه تاته د لوی خدای په بې نیازۍ سوګند خورم چې ماستا په معرفي کښې ستا دتحقیر اراده نه درلوده او داراته نه وه معلومه چې
شاعر به په دې حجره کښې دسازنده معنی لري او موسیقي ته به په سپک نظرکتل کیږي ځکه چې په دې تحقیر کښې زه هم درسره
شریک وم.
سحرچې زه او ته له کلي راووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په نظرکښې ولیدل ډېرخپه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا ته په همدغه شپه داسودا پيداشوه چې له خپل ذهني اوخيالي اسمانه راښکته شې او همدغو خلکو غونډې شې مګر ددې دنيا دا عادت دی چې که سړی د ځان لوړتيا دپاره کوښښ کوي پچه ورته پيچومی کېږي او که له ګرنګه ځان غورځوي په ډېر زيارېږي هم نه مومي ته به هر څه شې مګر د هغه مېرزاځای به ونه نيسې.

تاماته وويل په کوم هيوادکښې چې انسان په دباندېنې وضعيت پېژند ل کېږي او دغېو خلکو پېژندنه او اشنايي په کښې اکسير وي هلته بايدسړی په معنوي فضايلو اوپټو ښېګڼو پسې ونه ګوري او نه خپل عمرد نفس په تزکيه او تربيه کښې تېرکړي.

دامطلب تاپه ډېرو جذابو پيرايو کښې ونغښت او ودې ويل هغه څوک چې نه يو وری مړولی شي او نه يو بربنډ پټولی شي، نه بې وهل او ټکول له لاسه پوره وي اونه دچا دلښتې په مخکې سپرکيدی شي دهغه به څه قدراو څه قيمت وي؟ ؟

تالکه يو هوښيار زړه سواندې ماته ددې دنيا داستوګنې لارې ښودلې اوويلې دې:

څه کېږي که څوک يوه داسې سړي ته غاړه ټېټه کړي چې په سلو ځايو او حجرو کښې ورته سرونه ټېټېږي او هرڅوک ورته په ښه سترګه ګوري.

پدې تجارت کښې خو هېڅ تاوان نشته او په هر حساب بې ګټه تر زيانه ډېره ده ما هم داخبره له تاسره ومنله اوپه تاپسې روان شوم چې نا څا په دشعر جذبه راغله ا وشاعرانه تخيلا تو له تا نه بيل کړم. زه نه يم خبرچې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسيدم؟

خودومره پوهېږم چې هلته ددې ټېټو خلکو دود او دستور هېڅ نه و اونه دافکرونه او دا خيالات پکې چليدل.

هلته هېڅ انسان دبل په کما ل نه شو تېرېدلی او نه ديوه سړي غټوالی په بل کښې حلول کولی شو، دهر چا قدر او قيمت دنفسي او ذاتي موجوديت په لحاظ و او هېڅوک دچا په ښوګڼلو اوبد کتلو نه بل راز کيده.

زما په زړه کښې ددغسې شهرتو او اعتباراتو احساس او شعور مړشو او لکه يو ګنهکار بنده خدايي محکمې ته وراندې شوم چې هلته بې له خدايه دبل چا بندګي ډېره بده ايسيدله او دنورو ثنا ويل لويه ګناه وه ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وويل شوه او وپوهدم چې سړی تل دخان په حجره کښې نه اوسېږي او نه په هر کورکښې ددغسې ميلمنو قدرت زيات وي.

ما ته بې له الفاظو دا وويل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې دانسان له نفسي حقيقت او اعمالو نه بل شي ته نه ګوري او دحق په حضور کښې دغه باطل رنګونه او اعتبارات نه پاته کېږي. (۱)

ښکه ژوند کوو؟؟

هغه ورځ په کورکښې ناست وم چې دروازه وټکېدله اوورپسې متصل د زنځير شرنګهار پورته شو، په بيره له کوره راووتم او له خپل يوه دوست سره مخامخ شوم. وروسته تريوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه چې دده دزوی واده دی او زه بايد خپل اشنا دکاندارته ورسره ولاړ شم چې ټوکی ورباندې ګران خرڅ نه کړي او په سودا کښې يې ونه غولوي.

ددوستانو خبره سړی په ډاګ نشي غورځولی نو بې له کومې بانې اوپلمې ورسره وخوځېدم. په دکان کښې مو لا سودا نه وه تمامه کړې چې کټورې راپيداشو او ډېر وارخطا معلوميده، له هغه موچې پوښته وکړه پخپل کوروکلي کښې يې له چاسره خپرې لګولې وې چې دده له لاسه عرضي تللی او اوپخپل سرېې خاورې باد کړي وې.

له کټورې سره تک لاډېر ضورورو چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ورسره ګوتې ماتې نکړي. که زه ورسره نه يم خدايزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زيانمن شي، زه بايد په غم او خوشحالی کښې له خپلودوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم. هغه څوک چې پنځه تنه يې پېژني او اشنايان پيداکړي دهرچا مخ ور اوړي او هر څوک ورځنې يوځای اوبل ځای ته تک غواړي

ښکه چې مو دده کار خلاص کړاوبيرته راوګرزيدو لاره کښې راته زلمې ولاړو، چې بايد ډاکتر ورته وګورم چې کورته ورسره ولاړشي او دزوی علاج يې په شان وکړي، داکار هم بې زما دلحاظ خرڅولونه نه کيده او واسطې ته يکې ډېر ضرورت ليدل کيده

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ،۱ ګڼه ، ۸ _ ۱۱ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ناکامه بیا ښېرته وګرزېدو او دډاکټر کوټې ته ورغلو هغه خپل ټګ که څه هم ډېرګران خرڅاوه خو زموږ خبره یې ځمکې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت کښې نه پوهېږم څه پېښ شوي و چې ګاډۍ وانان په سلو روپو هم نه راضي کېدل خو ښه و چې زه یې ولیدم په هماغه مروج نرخ یعنې شپږو روپو یې ترځایه ورسولو او هېڅ یې ونه ویل چې کلي ته ننوتو ګوروچې دمیراجان په کورخړې او ښتې وې.

دکلي کورخلکوته مو وویل چې خدای دې انصاف درکړي، ولې په یوه سړي باندې په نا حقه ګوتې لګوئ او بدورته وایئ.اخر مسلماني ده او دقیامت ورځ موپه مخکې ده، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوئ، یومسلمان په ناحقه ځورول څومره بد کاردی.

هغوئ وویل مونږ څه وکړو؟

ګلاجان دیو اوبل په کاله ننوت چې تاسې به ضروربدېرې وایئ اوګوتې به پرې لګوئ. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتي ووهغه هم وویل زه یې پېژنم چې بد سړی دی او تاسې یې پرده کوئ که چا په تحقیق کښې چشم پوشي وکړه زه به ورسره ګورم.

نومونږ څه وکړو ګلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او موږ ته یې هم ځینې خبرې وکړې چې که تاسې پرې بدونه وایئ سبا ورځ تاسې ته بدېږي او جرم درباندې راځي. په دغه وخت کښې زه لږ څه دحیات او ژوند کیف اوډول ته ملتف شوم چې موږ څنګه ژوند کوو؟

او په ژوندون کښې څه شي ته ډېر محتاج یو؟ که کله یوه ډاکترته ورځو اوعلاج ته مو ضرورت پیښ شي نو هم به اشنایان ورولو او که په یوه دکان کښې سودا کوو یا یوه ځای ته په ګاډۍ کښې ځو هلته هم اشنایي اوپېژندګلوی ته ضرورت لیدل کېږي.

په تحقیقاتو او جزایي امورو کښې هم اشنایي دومره اغیزه لري چې ښه بد کړي او بدښه کاندي ځکه چې دوستي او اشنایي په ټولو حقایقو غلبه لري او دطلاپه نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دی چې موږ په اشنایی او پېژند ګلوی پسې لکه بابښه لوړې ژورې لټوو او سرونه پرې ماتوو دیوه سړي کما ل اولیاقت شخصیت او لویوالی په همدغه معیار سنجوو چې څومره او څنګه خلک یې پېژني او داشنایي په برکت څه کارونه کولی شي.

غوښې دهرچا خوښې دي مګر دپیشکې ورپسې زیږې دی. اشنایي په هرملک کښې ښه ده، مګر په دې ځای کښې دکیمیابوټۍ دی، کوم کارونه چې دلته په اشنایۍ کېږي هېچرې نه کېږي او په هېڅ شي نه کېږي د همدې له امله وایي:

یار مې هندو زه مسلمان یم دیار د پاره درمسا ل جاروکومه

یار دیار د پاره خوري دغوايي غوښې.

هرکله چې دیارۍ اواشنایۍ لپاره هندو دمسلمان اومسلمان دهندو چمونه کوي او ناحق دحقو ځاي نیسي، ته ووایه ! چې سړی به دبدو خلکو په اشنایي کښې له څومره ګناهونوسره اشنا کېږي، او دهغوئ د خوا هشاتو لپاره به څه څه کارونه کوي.

ځینې کسان وي چې له خپلو دوستانو اواشنایانو کله کله داسې کارونه هم غواړي چې نه په عقل برابرېږي، نه له شریعت او قانون سره موافقت لري، په ځینو وختوکښې باید یواشنا له بل اشنا سره په نا حقو دعوا او جګړوکښې داسې ملګری شي چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ورسره ګرزي ځکه چې دغسې وسایلو او وسایطو ته هرڅوک متحاج دی او هرسړی مجبوېږي چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسیلو اجراکړي.

ټول کارونه اوټول شیان لکه دنان وای ډوډۍ داسې نه دي چې په یوه معین نرخ او معین مقدار د هر چا لاس ته ورشي او کومې واسطې ته یکې ضرورت نه وي یا لکه د جمعي لمونځ هر څوک یې بې د ملاامام له اشنایۍ وکړی شي، ځکه چې زموږ اکثر اجتماعي کارونه چې په یوه او بل اړه لري د اشخاصو په کیفي وضعیت او آني حالتونو موقوف وي. که کله د یوه سړي طبیعت ښه او پام یې په نیکو وي غرونه دسړي په مخکې او اروي مګرکه په چپ اړخ راپاڅیدلی وي نو بیایې هېڅوک لارې ته نشي راوستلی اوسړي ته پچه پیچومی کوي دهمدې له امله افراد هم پخپلو کاروکښې په ځان اعتماد نشي کولی او نه دمحض معقولیت او حقیقت په ډاډ کوم کارته وراندې کیدی شي. هره ورځ دیوې ورځې لپاره د یواو بل معقول او نامعقول مراعاتونه کوي، او ددې لپاره چې بل څوک دده بېځایه لحاظونه وکړي دی هم دهرچا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پیشرفت او خپل نجات هم ګوري همدغه شی ده ته دور اندیشي او عاقبت سنجي معلومېږي نوځکه دضرورت په وخت کښې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي. مګر لحاظ او مراعات په هېڅ حال کې نه پرېږدي. که کله کوم سړی په ښه نیت او پاك فکر له دغسې مراعاتو نو او لحاظو نوسره مبارزه او جګړه شروع کړي خلک ورپسې سل خبرې کوي او په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموږي ستاېږي، هرڅوک يې ملامتوي او دهر چا په نظرکښې بدايسي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او ټولو د سترګواغزی شي.

که څوک غواړي چې هرعيب يې پټ وي او ډېر دوستان ولري بايد ددوست او اشنامراعات ولري او هرڅه چې هغه ووايي دی يې ومني که ديوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، ګناه وي اوکه خيانت، ګران وي اوکه اسان سرې بايد پکې نه ونه وايي او د يارلپاره درمسالونه جاروکړي.

مونږ له خدايه هېڅ کله په دعاکښې دانه غواړو چې يا له اسمانه پخه ډوډی راته ولېږه يا د الوتلو وزورنه راکړه چې موږ ورو خېژو مګر ديوه دوست اواشنا څخه په ځينې کارونو کښې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو، او دغرو قدربارونه وربانديې ږدو.

زموږ په مدني او اجتماعي حيات کښې داخبره ډېره ضرور ايسي چې ددغسې اشنايی لمن ټنډه کړو او خلکو ته داوښيو چې رسمي او اجتماعي امور ديوه قانوني او وظيفوي شعور په اثرپه يوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کېږي چې هېڅوک او هېڅ شی پکې متاثر نشي اوهېڅ راز اشنايي يا مخالفت او موافقت پکې تغير نشي پيښولی.

که موږ پدې موفق شوو چې دقضاوت او حکمت په وخت کښې پخپل ورور باندې رحم او په دښمن قهرو نکړو يا پدې پوه شو چې اشنائي په شخصي او اخلاقي اموروکښې تاثير لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسايلوته تجاوزنشي کولی بيابه هېڅکله دغسې چمونه نه کوو اونه به په واسطو او وسيلو پسې ګرځو، نوځه به کوو؟ دخپل دوست اواشنا له حا ل احواله به ځان خبروو، دجوړ اونا جوړ پوښتنه به يې کوو، داحتياج په وخت کښې به ورته قرض يا بخشش پيسې ليږو، مګر دهغه لپاره به د درغو شاهدان کېږو نه، او نه به له حق او حقيقت سره جنګ او جګړه کوو، له خپل ملګري سره به په لو لور، يوو او غانښورو کښې مرسته کوو مګر پردی پولې به ورته نه وهو.

زموږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی چې په نيکی او تقوی کښې به له نورو سره مرسته کوو مګر په ظلم وګناه کښې به دچا نه ملګري کېږو. (۱)

کورنۍ

په باغ کښې بعضې ونې او بوټي زاړه او ورک شي او بعضې نوي پيداشي، کله پرې ږلی وشي ميوه يې خرابه کړي اوکله پرې سختې سيلي راوالوزي لوی لوی ښا خونه په کښې مات کړي، کله يې پاڼې زيږې، کله شنې اوکله بيخي نه وي. ډيرخزانونه پرې راځي او تيريږي مګرباغ لاهماغه شان ځای په ځای وي. ونې بدلې شي، ميوې بعضې ورکې او بعضې نوې پيداشي خو د باغ نوم نه ورکيږي. نو څوک چې په دغه راز پوهيدلی وي هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په يوه بوټي ياپوې ونې پورې زړه نه تړي. کورنی هم همدغه شان بهار او خزان، زړښت او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصيبتونه پرې راځي، مګرنوم يې باقي وي، خلک يې بيخي بد ل شي خو اصليت يې نه بدليږي.

وګورئ! دپښتنوپه کورنی کښې او س هغه پخواني پښتانه يو هم نشته سره له دې پښتانه يادېږي، داځکه چې داپښتا نه هم د هماغه ونو نيلي دي چې اوس ونې شوي دي. د دې ونو ميوه که څه هم پخوانی خوند نه لري اونه په کښې هغه غښوالی شته مګر نوعيت يې نه دی بد ل شوی.

دا د باغ خاصيت دی چې دونو له نيلو نورنيالګي پيداکيږي او له هغه څخه نور، خوپه ميووکښې يې هغه مزه نه پاتې کيږی هوا دباغ دميو و خوند ساتل ډيرمهارت غواړي، که يو باغ د چا د ودانی دسيوري لاندې شي هم ميوه يې بيخونده کيږي، نو لکه څنګه چې يوه کورنی دعلم وعرفان رڼا ته احتياج لري همدرانګه باغ هم د لمر اوسپوږمی رڼا ته ضرورت لري.

که په باغ کښې بعضې ونې دومره جګې شي چې له نورو ونو دلمر سپوږمی تاثير ايسارکړي هم د ټيټو ونو په ميووکښې مزه نه پاتې کيږي او لکه هغه کورنی چې د بل چا سيوري لاندې شي او يا پخپل منځ کښې يو په بل دومره لوړشي چې طبيعي فيوضات يوله بله منع کړي هرو مرو پکی هغه پخوانی خوند نه پاتې کيږي. نو څرګنده ده چې نباتي او انساني حيات ډېر نږدې او ټينګ

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه ۲، ۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت سره لري، څنګه چې غټې غټې ونې دضعيفو چينجيو له لاسه خرابيږي همدغه شان دکورنيو او ملتو حا ل هم دی.
بعضې داسې چينجي شته چې په سترګو نه ليد ل کيږي او د لويو کورنيو ستڼه له بيخه باسي، دا چينجي هغه کيسې او اوهام دي چې خلک دسعی او عمل له ميدانه راګرزوي ا و دمايوسيت خواته يې بيايي، داسې کيسې خپله نه پيداکيږي، زورور قومونه يې په راز راز وسايلو په ضعيفو قوموکښې نشروي او د هغوئ مخه دارتقا اوکاميابی له لوري راګرزوي.
کوم قوم چې د و هم پرستۍ په مرض ګرفتار شي او بې اساسه خيالات پکې ځای ونيسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمټ معلوميږي مګر لکه چينجنه ونه پکې هيڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدو جهدپه اثر هيڅ نه وي قايل په هرکارکښې شګوم نيسي او هرڅه دتصادف نتيجه بولي، په بعضې ورځوکښې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرګ بې وخته اذان يا د سپې انګولل دمصيبت پيغام او د بدې پيښې قاصد ګڼي. دوئ تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي ، زيار او کوشش ته هيڅکله مراجعت نه کوي، نودغسې يو قوم چې جدو جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوی وي، سعيه ورته شنډه ونه او بيهوده شی ښکارې ضرور بايد لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شديد طوفان او تند باد ته وسپاري چې هر لورته يې وبسې اود ځمکې له مخ يې ورک کړي. دا راز افکار چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او يو قوم دبدبختۍ په ميدان کښې لاس ترزنې کښينوي او ل د هغه قوم په ادبياتو کښې او وروسته د خلکو په ذهنيت کښې ځای نيسي، هو! په شعر کښې دا تاثير شته چې يو فکر هم د خلکو په نظرکښې ښه او ښايسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بو دائيت، رهبانت، مسيحيت دتصوف په نامه په اسلام کښې داخل کړي.
خدای پاک وايي چې انسان هر څه د خپلې سعی په اثرکښې مومي مګر شعروايي:

(سعی خودنتوان برد پی بګو هر مقصود
خيا ل باشد کنی کاربی حواله برايد)

شعردی چې خلک انزوا او ګوشه نشينۍ ته رابولي اووايي:

(ببر ز خلق و زعنقا قياس کاربګير
که صيت ګوشه نشينان زقاف تاقافست)

((جداروکه ګذر ګاه عافيت تنګست))

هرڅوک چې دلانديني بيتونه واوري:

(غم دنيای د نی چند خوری باده بخور — حيف باشد د ل داناکه مشوش باشد)
(ازين رباط دو درچو ن ضروراست رحيل — رواق طاق معشيت چه سربلند وچه پست)

(به هست ونيست مرنجان ضميرو خوش مباش
که نيستی است سرانجام هرکما ل که هست)

هغه که دنيا سره هر څومره علاقه او دلچسپي لري بايد بې علاقې شي اوپه بد نظر ورته وګوري. ښه ده د رحمان بابا خو په دې موضوع کښې د نورو په لارنه دی تللی او دنيا يې په دې شان معرفي کړې ده.

(ښه ده ښه ده د ا دنيا — چې توښه ده دعقبی)

خوشحال خان هم بالعکس دنوروشعرا دسعی اوعمل طرفداري کړې ده او خلکوته يې داسې درس ورکړی:

(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي — چاو يل چې په درياب کښې ګوهرنشته)

نه يوازی خوشحا ل نه حميد هم تنبلې يدې ډو ل پريکوي او وايې:

(دهمه بلاسرتن آساني ده — خرڅاوه شي لټ غوبي پرقصابانو)

نو دننيو ادبياتو او ليکوالو کاردی چې خلکو ته يوه داسې ادبي دنيا پيداکړي چې اساس يې عزم وهمت ، جدوجهد، سعيه اوعمل وي. او هغه کسان چې له ډيرې مودې د همای د سيوري په انتظار شل او شوټ ناست د ي راپاڅوي، دزيار او کوشش لمن په لاس کښې ورکړي، دغه او هام ترينه هير کړي. هو! دا او هام د ادبياتو له لارې راغلي او په همدغه لاربايد بيرته ووزی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بیت اثر:

(مصلحت دیدمن انست که یاران همه کار

بگذارند وخم طره یاري گیرند)

باید په دې راز بیتونو:

وختو اسمان ته په وزر د ازادۍ بشر

ته لابندپه زلفو یې داخیا ل خوشې عبث دی)

(خادم)

له دماغونو ووزي او ورک شي. دغه شان نوې نغمې که د خلکو غوږو ته ورسیږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان به شي ادبیان او لیکونکي کولی شي چې هماغه دشمعې سوزیدل او دفرهاد اوشیرینې نوم د خلکو غوږونو ته په دې شان ورسوي:

لکه شمع که ځان وسیزي په اورته — نو به هله کړي رڼا مینه او کور ته

که فرهاد غوندې دې غرونه سوري نه کړ — دشیرین وطن په عشق کښې یې نامتورته

اوس باید د دې ډو ل بیتونوپه عوض:

(په ګلګونه چهره ځاځکي دخولو چې ترنظرشي

دشبنم په رنګ کښې وینم دګلابو طوفان کله)

خلکوته داسې وویل شي.

(په خولو یې دتندي که ابیاري کړې — دوطن دګلو باغ به کړې سمسورته)

اوسني لیکونکي باید ددې وخت ضروریات په نظرکښې ونیسي او د خلکو رهبري وکړي لکه ځنګه چې یو دزماني نبض شناس شاعر وایي:

(هره ورځ د زماني احوا ل بدلیږي — هره شپه نوی خوبونه نورتعبیر)

همدغه شان باید دشعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنیاکښې نوي افکار ځای ونیسي، داسې نوې هم نه چې له محیط سره هیڅ نه تطبیقیږي، ځکه دا خو له بارانه پا څید ل او ناوې ته کښیناستل دي او شاعر باید خپل کام ته د امن ځای وښیې او پخپلو دردونو یې خبر کړي. دشاعر د اوظیفه ده چې دکام په غم وژاړي او هغوئ هم وژړوي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره کړي یاپه غم کښې ورته سرندې ووهي. (۱)

فکرونه هم تغیرمومي

غټ او واړه شیان څه چې په دنیاکښې دي بعضې ډیر ژر او بعضې څه موده وروسته تغیر مومي: انسان هم سره له ډیر صفاتو د همدغه تعبیر په لارکښې واقع دی، فکر، عقل، ذوق او هرڅه یې تغیر کوي او په نوروشیانو کښې هم تغیر پیښوي، که سړی د تاریخ پاڼو او موزیم خانو ته مراجعت وکړي او دانسان مختلف حالات او اثار نظرلاندې ونیسي په دې به پوه شي چې انسان هیڅکله په یوه حا ل نشي قانع کیدلی او همیشه پخپل حا ل کښې تحول او تلون غواړي، دانسان همدغه تحول غوښتونکی طبیعت چې په هیڅ حا ل نه قانع کیږي، کله د خپل کاله په نقشه کښې تغیر پیښوي او کله پخپل لباس کښې تحو ل پیداکوي د دنیا د آبادۍ اود انسان دټولو پیشرفتونو لوی سبب دینوانسان طبعا د تجدد خواته مایل دی او همیشه زاړه شیان په نوو بدلوي او یوډو ل تراخره

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال، ۱۲ ګڼه، ۵۲ _ ۵۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې نه پالي، که سړی یوازې دانسان لباس په نظرکښې ونیسي او په مختلفو اقسامو یې غوروکړي پوه به شي چې خیاطانو دتن په جاموکښې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي یې.

دخیاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وګوري او هغسې جامه جوړه کړی یعنې دمحیط په خوښه کاروکړي هسې نه چې خلک یو څه غواړي اودی نورڅه کوي.

دانسان فکرهم لکه دخیاط ماشین داسې دی چې باید هر وخت داسې کاروکړي چې خلك يې غواړي او خوښوي يې. د انسان قابلیت هم دیته وایي چې خپل فکر او محیط له تقاضاسره تطبیق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هوښیاري هم ویل کیږي او دیوه سړي دقابلیت پوره سند کیدلی شي.

هرڅوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخیستلی چې د خلکو له احتیاجاتو او دمحیط له مقتضې سره سم وي هغه هیڅکله په دنیا کښې د خوشحالی ژوندون او ښه زیست نشي کولی او نه په اجتماعی حیات کښې څه برخه لري. څومره انسانان چې په یوه مملکت کښې اوسیږي او یوملت ورته ویل کیږي دوئ ټول د یوه لوی ماشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري چې باید ټول دیو مقصدلپاره حرکت اوکاروکړي او خپله وظیفه اجراکړي. پدې څرخوکښې که هرڅرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی نوهغه بیکاره اوخراب ګڼل کیږي، بلکې نورهم له کاره باسي.

نوداهم معلومه شوه چې ښه والی اوهوښیاري په حقیقت کښې همدغه شی دی چې سړی خپل افکارله محیط سره تطبیق کړی شي اوله عمومي ارادې سره سم دمشترک مفاد لپاره کاروکړي. هرڅوک چې خپل افکارله محیط سره نشي تطبیقولی هغه لکه یو بیخبره دهقان داسې دی چې دزراعت وخت او موسم ورته نه دی معلوم اوبې وخته پخپل پټي کې څه کري چې هغه هیڅکله نه شنه کیږي او تخم هم ضایع کیږي.

ددې سړي کارکه څه هم په اصل اوپه خپل وخت کښې ډیرښه کاردی مګر دی ورځنې هیڅ نتیجه نشي اخستلی اوخلکوته خپل لیونتوب ښيي.

څوک چې یوازې د خپل فکرپه محیط کښې ګرزي اوعمومي نظرنه لري یعنې خپل افکاریې له محیط سره نه وي تطبیق کړی د هغه فکرپه هرځای او د هر چا په نظرکښې صحیح نه وي.

یو وخت یو ظریف سړی چې په سره رودکښې اوسیده بازارته روان و چا ورته وویل چې ماته یوه ټوټه راوړه چې ابي رنګ یې وي او ساده وي هغه چې له بازاره راغی نوسره شیر چایي ټوټه یې ورته راوړه او وریې کړه د ټوټې خاوند ورته وویل چې ما خوآبي ټوټه غوښتې وه او تاسره بخنه ټوټه راوړه ظریف ورته په خنداشو چې دسره رود او به خو همدغه شان رنګ لري.

څوک چې عمومي نظرنه لري او یوازې د خپل فکر په غولي کښې خاپوړې کوي یعنې خپل افکار یې له عام محیط سره نه وي تطبیق کړي چې د خپل کاله داوبورنګ ابي رنګ ګڼي او نور ځایو نه په نظرکښې نه نیسي، نو هرڅوک که غواړي چې حقیقت ته ورسیږي او افکار یې په هر ځا ی کښې صحیح وګڼل شي هغه باید خپلوافکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته باید ادیبان او لیکونکي زیات ملتفت شي او ډیره توجه ورته وکړي ځکه چې دوئ له خپل محیط سره زیات فکري ارتباط لري اوتل خپل نظریات خلکوته وړاندې کوي نو که ددوئ افکارله محیط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتیاج نه حس کوي هیڅوک یې نه قبلوي او شنډپاتې کیږي. نو دوئ هم باید لکه نورکسبګرد خلکو د ذوق اوډو ل رعایت وکړي یعنې ښه شیان په ښه لباس کښې خلکو ته وړاندې کړي او دمحیط احتیاجات په نظرکښې ونیسي. څه چې لیکي باید پخواله لیکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصوسترګو څه ولیکي نو دده افکار هرو مرو عمومي رواج پیداکوي او خلک یې ښه قبلوي.(۱)

شاعرانه خیال

چپه چپې او قراره قراري وه، سپوږمۍ د ځمکې په مخ رڼا غورزولی، هیڅ طرف زوږ او زوږ نه و.

یو ژور لښتی په شنه ګیاه پټ او پیچلی له اوبونه ډک اوغلی روان و.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹ کال، ۴ ګڼه، ۱۰-۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرچا چې داوضعيت ليده ګمان يې کاوه چې دا او به بې شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ما هم داخبره حس کړه او ورپسې روان شوم. څه ساعت وروسته ګورم چې په شنه باغ کښې قدم وهم باغ کښې هر راز بوټي ولاړ دي، دا او به چې ډيره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې ددې باغ په شنو پاڼو، خوږو ميوو، ښايسته ګلانوکښې يې حلول کړى، داشين بڼ، تازه چمن يې دانسانانو، مرغانو، حيواناتو لپاره ساز کړى و. دا اوبه لکه دتاک په رګوکښې ننوتې وې ډير خلک يې په خپل خوند مست کړى او د ډېرو نشه يې د بنګو په پاڼو زياته کړې وه، په يوه بوټي کښې ځان لکه عسل خوږ کړى او په بل کې يې د سرکې تريووالى پيداکړى و، په ګني کښې يو راز اوپه مرچ کښې يې بل راز مزه اينبې وه، دا او به برسيره پردې چې ددې ميوو او ګلانو دوجودسبب ګرزيدلې وې په تعمير او ودانى کښې يې هم برخه اخيستې، ددې باغ ديوا ل اوګرد چاپيرسرايونه يې سرته رسولي و.
دې او بو يوازې د ځمکې په مخ تردد نه و کړى.
لکه چې يې د همدرى حرارت په زړه کښې پيداشوى، د اقيانوس له دريابه جګې شوې او په وچو جزيرو باندې يې درحمت څاڅکې شيندې اولکه دګل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي ، کله يې په لويو دريابو کښې دانسانانو بيړى او درانه جازونه په سر ګرزولي او د څاروي وظيفه يې اجر ا کړې ده، دا اوبه که څه هم دونو تر جګو جګو څوکو رسيدلي دي خو خلک د ځمکې په سرګرزيدلى شي څه شى نه ډوبوي. نه دغه اوبه چې کله په يخ کښې ځاى نيسي او د تورى آب په ځاى اوکله دګل په پاڼو (ښايسته جامه) کښې ننوزې د حسن او جما ل مظا هره کوي او ځنې وخت دصدف په صاف زړه کښې ځا ن تربيه کوي او د جوهري په دکان کښې دتجارت بازار تودوي و دې شي چې شاعر انه خيا ل هم دغسې يو شى دى.(۱)

تياره او رڼا

نه پو هيږم خوب دى که بيدارى، خيا ل دى که حقيقت، دنيا په تياره اوترګمى کښې واقع ده، له شرقه ترغربه تور تيکرى غوړيدلى هر خومره چې يوه خوابله خوا ګورم هيڅ نه ګورم.
هرلورته تورتم او تپه تياره ده، زه ګمان کوم په داسې کره کښې يم چې دانسان هوس په کښې هيڅ نه دي کرلي او نه د تمدن لاس په کښې څه نقش او نکار کړى او دايوه طبيعي اوساده منطقه ده چې دفکر اوکار اثرپه کښې نشته، ټو ل مخلوق ويده او دنيا په هماغه پخواني حا ل پاتې ده، هيڅ تغير په کښې نه دى پيښ شوى ځکه چې زه څه نه وينم، زما په نظرکښې دنيا په خوب ويده او خپه چپه ښکاري.
زه ګمان کړم چې دنيا د خوب زانګو ده او خلک په کښې غلي پراته اويوپه بل اړه اوغرض نه لري، زه تصور کړم چې دنيا يوسپيره ډاګ او و چه بيديا ده هيڅ په کښې نشته د هرچالاس تش او خالي دى. خبرنه يم چې څه شته خو زه د جهل په تياره کښې پټې سترګې پروت يم څه نه وينم او دا هغه دنيا ده چې دبشريت معموره ګرزيدلې او بله شوې، زه په همدې تياره او بې خبرى کښې، چې يو ناڅاپه سپينه رڼا پيداشوه او د دنيا بازار راته ښکاره شه.
نه پوهيږم دا رڼا له څه شي پيداشوه د حقيقت معشوقې مخ ښکاره کړه اوکه دعلم لمرپخوا د وخته دصبح صادق قاصد راوليږه او که د بشر دحکمت برق او برينښا وه. خير هرڅه چې و خونوې دنيايې له هرشي ډکه پکه راوښوده ، چې هر څوک يې محتاج اوهرڅوک له ما نه بې نياز ۆ. هر چا هر څه درلوده او هر شي نوى رنګ پيدا کړى ۆ. ميخانيکي اسبابو په کايناتو کښې عجيب او غريب تحو ل څرګند کړى، اود هنر کيميا وسپنې ته ښبې او وزرونه ورکړي، په دنياکښې بله دنيا جوړه شوې، د دماغ زړه خونه نوې شوې، نوى فکر نوى خيا ل پيداشوى، زه علاوه په دې چې په مادياتو کښې برخه نه لرم، يوسراو دوه غوږه يم په معنوى هستى کښې هم لکه الف هيڅ نه لرم زه داسې ښکارم لکه چې له کومې بلې کرې ځمکې ته نوى راغلى يم.
هو! زه دبيخبرى او بيکارى له دنيا دعلم اوعمل دنيا ته نوى راغلى يم.

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ ، ۲ ګڼه ۵۸ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه له خوبه نوی راپا څیدلی یم. پس له دې به لکه وړوکې هلک دیوه شي او بل شي نوم زده کوم او هرشي ته به د تعجب په سترګه ګورم.(۱)

بله دنیا

نیمه شپه ده هیڅوک له ځایه حرکت نه کړي، مګرزه لکه سرسام بې ارادې روان یم، په مخ کښې مې غرونه اوسیندونه راځي خو زما مانع کیدای نشي، په لوړو اوژورو لکه نسیم یا برېښنا څرخنده تیرېږم هیڅ شی مې په مخ کښې حایل کیږي نه.

یوه شیبه وروسته نه یم خبر چې ما د څومره مودې لاره څو دقیقو کښې قطع کړې، خوله دغې دنیا چې زه ورسره اشناوم وتلی او یوې نوې دنیا ته دتعجب په سترګوګورم. زما او دد ې خلکو ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې داولې ورځې انسان یې ددې وخت له انسان سره لري دلته هرڅه نوي اوهغې دنیا سره چې زه ترې راغلی یم هیڅ مشابهت نه لري حسن او جما ل ټو ل همدلته جمع شوي، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسیدلی دی، ددې ځای وګړي چې لکه د یوه چمن ګلان یوشان تراو تازه ښکاري ماته هغه تفاوت اوتیټ وپاس چې ما دانسانانو په ډله کښې لیدلی رایادوي او هغه کسان چې د فقراو ضعف نمایندګان و، راته وې دلته که هر څومره میخانې او دساعت تیرۍ وسیلې ډیرې دې مګر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده حیات نه غافل او په دې شي قانع شي ګویا دې ځای ته لا دقناعت لغت نه دی رسیدلی او حرص بد نه دی معرفي شوي، هرطرف ته کارخانې اوفابریکې جاري دي نوي نوي کشفیات او اختراعات کیږي خوافسوس چې زه ددې ځای دشیانو نوم نه پیژنم او تعبیر ترې نشم کولی مګر دومره پو هیږم چې دټولې دنیا دتسخیر لپاره کفایت کړي. ددې ځای په کتاب کښې ډیر شیان چې ماته بدمعرفي شوي و نه ښود ل شوي او داخلاقو په غټوغټو عنوانو کښې لوی تغیر او تبدیل پیداشوی دی. دلته په عوض د تواضع او امیدوارۍ دعزةالنفس درس ورکو ل کیږي او دصداقت په ځای سیاست ستایل کیږي. زه په دې ښایسته دنیا کښې ښکته اوپورته ګرزم، دبشریت دامراضو دوا لکه همدردي اونور...لټوم خو بې له ذهر دارو غازو او جهانسوزه اور بل څه نه وینم او وروسته له ډیرو پوښتنو راته ویل کیږي چې ته دشرق موزیم خانوته مراجعت وکړه دا د شلو قرنو پخوا ارمغان د هغه ځای په زړو اوشکیدلو پاڼو کښې پیداکیږي.(۲)

دبشریت قافله اومنزل مقصود

نن چې دبشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کښې قدم وهي، او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تورتم کښې او به د حیات لټوي، له اوسپنې دهوامرغان او له فولادونه د دریاب کبان جوړوي، له اوبو نه برېښنا (برق) او له هوانه وینا اخلي. نن چې له شرقه ترغربه دانسان ږغ هرغوږ ته بې کاغذ اولفافې او بې ټکسه دپوستې رسي.

نن چې هرسړی ددنیا له په حا ل احوال او دلرې لرې خلکو په کار بار خبرد ي، د یوه او بل په حق کښې پیشګویي کوي، نن چې د بشرله سترګو پردې لرې شوي،لرې او نږدې ورې ورې ذرې وینې او له ډیره عقله وبښته چوي دا ټو ل د نن او پرون ورځې دزیار او زحمت نتیجه او دیوه قرن محصول نه دي،دا معنوي سرمایه دبشر داولې ورځې پانګه ده چې وروړو زیاته شوه اوپه مرور دزمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زړې باغونه جوړ شوي، د بنیا د م فکر لکه طفل ډیره موده د حیات په غولي خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او دتجربو په ګدۍ ډیر کرته پا څیدلی اوسرپه څیرۍ لګیدلی ،پس له ډیرو پرزیدو یې یو یادوه قدمه دترقۍ لورته اخیستي داطفل په بیابان ددنیا کښې چې هیڅ لور لار او رڼا نه وه او هر طرف له مارکنډیو او اغزیو ډک و، لوڅې پښې یوه خوا اوبله خوا لکه سودایي اوتندې یې تیرې کړې، په کنډو اوکپرو د خطر کښې ولیدلی لکه یوسف (ع) عمر یې په څا او زندان کښې تیر شوی دزمانې له مصایبونه یې دسرپه کاسه کښې او به څښلې.

(۱)کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۴ ګڼه ۶۳-۶۴ مخونه

(۲) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال،۵ ګڼه، ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله دتصادف په ګام او کله د تدبير په قدم وړاندې تللی
ډېرې ککړې په دې ارمان کښې خاورې شوې چې يوه غوزه دېنبې تجزيه کړې بياله يوې هسې تيل وباسې او له بلې پلته تاوه کې، خپله تياره کوټه په دې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کې.
لنډه يې دا لکه څنګه چې بنيادم دا اوسني صورت او قدو قامت پس له ډېرو تحولاتو موندلی، او ل ځل له غذايي موادو مائيت ته راغلی (منی) شوی، او پس له هغه دوينې پرچې (علقه) ګرزيدلی او بيا يې دغوښې شکل پيداکړي او په تدريج سره هډوکی جوړ او په غوښه کښې پټ شه، وروسته ترډې يې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابه اجزا دبدن او پرزې يې دوجود چې څانته يو علم (تشريح) په کښې تدوين شوی دی په کار خانه دقدرت کښې جوړشوی او يو مکمل وجود چې خدای (ج) په اشرف المخوقات سره ستايلی د خدای په قدرت دنيا ته راغلی. همدارنګه يې فکر هم دتحو ل پايه په پايه ختلی اودې اوسني مقام ته رسيدلی دی. بنيادم ډېره موده په صحر ادتنهايۍ او نادانۍ کښې په ډار او ترس ګرزيدلی او لکه ښاپيرک په سمڅو اوغروکښې پټ شوی، هرساعت له مختلفو اوازو د حيواناتو او غره هار د تالندې ويريدلی اوله ډاره يې يوه او بل شي ته سجدې کړې. پس له ډيره وخته دملګر تيا او تعاون په فايده پوه او دغلو له ډاره کلی کورشو ه، له همدې وخته دقوميت نوعيت قرابت نيلي په ځمکه کښې چليدلې، د محبت شفقت ، جمعيت سلسلې اوردې شوې، ا و د بنيادمو قافلې اوکاروانو نه دترقۍ په لامخ وړاندې دمنز ل مقصود د طرف تللې او هرې طايفې ځانته يوه پنا ګاه لټولې، او ځان يې څه شي او ډير ترسيه کړی.
چا د غربيت په خونه کښې اړولې او چا دقوميت په مرغانچه کښې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دين او ديانت کښې پراته او ديوه باغوان لاس لاندې تربيه کيږي، په دې باغ کښې هرقسم بوټې او هر راز ګلان اوونې چې هريو بيله مزه بيله ميوه عليحده رنګ او ګوښې فايده لري موجود دي، تر انګورو پورې د هرځای ميوه پيداکيږي، او د هر چا خوله پرې خوږيږي.
دا باغ خصوصې نه دی، د هرچا زړه چې ورته وشي په يوه کلمه کلپ ورته خلاصيږي او ور ورته بيرته کيږي. (١)

دمحبت لېوال

راشه چې زه خپل زړګي ته مراجعت وکړم چې په دغه حساسه نړۍ کښې د مينې او محبت څه يادګارونه پاتې دي او که نه! دغه زړګی چې دمحبت په هر راز لوموکښې نښتی او دعشق په پنجرو کښې يې ډېر رياضتونه ايستلې دې ګوندې دعشق او مينې تير حالونه لکه د سينما فلمونه يو يو راته ښکاره کړي او دا راته ووايي چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي ترڅو چې ددنيا په مخ د حسن او جما ل مظاهر ليد ل کيږي او دانسان په سترګو کښې د ليدلو او کتلو احساس وي، هرومرو به دانسان په زړه کښې يوډو ل مينه او د يوشي محبت وي مګر محبتونه ډو ل يو راز نه دي اونه يې اغيزه دانسان په زړه کښې په يو ډو ل وي بعضې محبتونه دي چې ډېر ژر دانسان له زړه محوه کيږي او هيڅ اثريې نه پاتې کيږي.
هو! انسان کله کله خپل زړه په لمر او سپوږمۍ او داسمان په ستورو هم بايلې مګر کوم وخت چې هغه ورته لويدونکی او پريوتونکی ښکاره شي نو ډېر ژر ورځنې بيزاره شي او په يوه داسې ذات پسې ګرځي چې هغه هيڅکله نه محوه کيږي او تل ترتله وي.
دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بيا لمر اوسپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلی نشي مګر دامحبت په هر زړه کښې نه پيداکيږي او نه د هر چالاس وررسيږي داپاک محبت دی اوپه داسې زړه کښې ځای نيسي چې هلته بل هيڅ محبت لاره نه لري.
هرکله چې محبتونه راز راز اوډو ل ډول دي او په هيڅ وخت کښې دانسان زړه چې دمحبت نړۍ ورته ووايو له مينې تش او خالي

---

(١) کابل مجله، ١٣١٧ کال، ١ګڼه ٤٥ . ٤٢ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي نو زه به اوس خپل زړګي ته رجوع وکړم او هغه ټو ل محبتونه به یو یو راپه زړه کړم چې په دغه نړۍ کښې پیداشوي او بیا ورک شوي دي.

ښه مې په یاددي کله چې زه په کو څوکښې له وروسره ګرزیدم او کورکښې به مې څه کو ل زما په زړه کښې بې له محبته بل هیڅ شی نه و، زه په همدغه وخت کښې محبت د خپل مورله غیږې او د کاله له خلکو بیل کړی او له پردیو هلکانو سره یې ملګری کړی وم.

زه به هغه وخت د خپلې مورله څنګه پاځیدم اوپه منډه به باندې تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترګې نه وراړولې ځکه چې خپلو ملګرو ته به ورتلم او هغوئ به مې لټول.

زه به د هغوئ خوږې مرکې ته داسې په شوق، ورتلم لکه یومین چې په نیمه شپه کښې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او بل هیڅاته یې پام نه وي مګر کوم امیدونه چې یومین خپلې معشوقې دوصا ل په وخت کښې لري زما په زړه کښې به هغه شان یوه ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شیانو تصور کولی شو. زما محبت په دغه وخت کښې په هیڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه و، په دغه حین کښې ما هر راز مرسته اوښیګڼه دمحبت لپاره کوله مګرد هیڅ شي لپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه. زما محبت په دغه وخت کښې یو پاک او مجرد محبت و چې په هیڅ ډول اغراضو نه و ککړشوي، مګرڅه موده وروسته چې ما دخپلو همدغو ملګرو په ښکلو مخونو او معنی داروسترګو کښې بعضې کیفیتونه ولیدی شوه، نوزه له یوبل شان محبت سره اشناشوم او زما په زړه کښې دهغوئ په نسبت یوبل راز مینه پیداشوه پدغه وخت کښې زما زړګی لکه یوه وړه کښتۍ دمحبت په دریاب کې ولویده چې د مینې او عشق موجونو او چپو وربانديې لوبې کولې.

لدې محبت سره زښت ډېر اظطراب او ناقراري ملګري وه چې همیشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کیدم مګردغه ټول مشکلات، مینې او محبت زما په نظرکښې دومره اسانه کړي وو چې مابه ورځنې خونداخستلو.

په دې وخت کښې زما په زړګي کښې مینې او محبت داسې تنده پیداکړې وه چې ددغه دریاب ټو ل اوبه یې وچې کړې او په وچ ډګرپاتې شو.

څنګه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړګی لکه مړی یاویده لږ څه له سرګردانۍ خلاص شو، نه پوهیږم چې بیاله کومې خواد محبت نسیم راوالوت او زما په زړه کښې یې لکه دپسرلي هوابیا د مینې احساس ژوندی کړ، په دې وخت کښې زه د خپل مفاد لپاره هر طرف لیوا ل او سرګردان ګرزیدم چې یوه شیبه به هم قرارنه کیناستم، زما زړګی په دې حا ل کښې هم دمحبت له پنجو خلاص نه و، مګر دومره شوی و، چې زما په نظرکښې یې له هر شي ځینې مفاد ښایسته کړي و، چې ما خپل زړه کلک وریورې تړلی او هر طرف ته به په همدغه نیت ګرزیدم.

زما زړګی پدې وخت کښې هم هیڅکله نه دی قانع شوی او لکه دملنګانو کچکول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډکیده سمدلاسه به بیرته تشیده او نورڅه به یې غوښته. پدې محبت کښې ما هر راز ذلت او تحقیر قبلو لو او دخپل مفاد لپاره به تل دنومورو او غټو خلکو په وره کښې ولاړوم چې دوئ به راته له هر چا ځنې ښه ښکاره کیدل او له همدوی سره به مې مینه لرله.

مګر دامینه اساسي اواصلي نه وه ترڅو چې ما خپل مفاد ددوئ په کورکښې لیده، له دوئ سره به مې مینه درلوده اوددوئ احترام به مې کاوه اوکله به مې چې دغه طمع ددوئ له وره پرې شوه نوبیا به مې پیژندل هم نه.

کوم وخت چې داحرص یا دامحبت زما په زړه کښې سوړشو او زه ورځنې خلاص شوم ددې دنیا هر څه راته فاني اوتیریدونکې ښکاره شوه نو خپله مینه مې ورځنې وشکوله. ددنیا هر څه مې نوروته پریښودل او ما له یوبل عالم سره لاره پیداکړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومینځل شو، او یوبل ډول محبت پکې ځای ونیولو.

پدې محبت کښې هیڅ قسم اضطراب نه شته بلکې زیاته ډاډینه اوقراري پکې لیدله کیږي، دامحبت هیڅکله نه محوه کیږي چې له فاني اومحوه کیدونکو شیانو سره تعلق اورابطه نلري.

اوس که زه پدې عالم کښې هم له چاسره محبت او مینه لرم هغه به له داسې شیانو لپاره وي چې هیڅکله نه ورکیږي.

هو! زه خواوس لکه بلبل او بورا داسې نه یم چې په ظاهري ښکلیتوب وغولیږم او ددې جهان په هغو ګلانو پورې زړه وتړم چې ډیرژرفناکیږي او دمني باد یې هرې خواته وړي.

زه د داسې څه لپاره له چاسره د لرې مودې لپاره مینه نه پیدا کوم، زه اوس په دنیا کې له داسو خلکو سره مینه او محبت لرم چې هغوئ یوه داسې پټه او معنوي پانګه لري، چې په هیڅ شا ن نه ضایع کیږي او دزماني سیلاب یې نه شي وړلی. داپانګه دانسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه معنوي او اخلاقي موجوديت دی چې په هيڅ وخت کښې خپل حسن او قيمت نه بايلي مګر هر څوک يې نلري او نه د هرچا په برخه کيږي.
دا د انسان هغه ثروت دی چې په دنيا کښې ورباندې ښه نوم او عام محبوبيت ګټي اوپه اخرت کښې ورباندې د خدای (ج) رضا لاس ته راولي.
نوکه څوک غواړي چې په دنيا کښې دزړونو مملکت لاندې کړي او دغه رازجهانګيري يې په نصيب شي هغه بايد په همدغه شي دخلکو زړونه خپل کړي او خپل مينه پکې ځای کاندي.
په دنيا کښې بل هيڅ شی نشته چې دانسان په زړه کښې لکه ښه اخلاق با دوامه اوعميق تاثير وکړی شي، همدغه شی دی چې انسان ته دنورو د تسخيرلپاره ورکړشوی، او دی ورباندې له نورو امتيازپيداکوي(۱)

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کښې راته سل راز شيشکې او پيريان ښکاريدل او زه به ورځنې په خوب کښې هم ويريدم نن هغه شيان يو نه وينم. نه پوهيږم چې څه وخت زما نظربل رازؤ، اوکه دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنايي درلوده، ما پخپلو سترګو ښاپيريانو رانجه پورې کړي وو، که مې دکوم پيراو فقير خولې په سرکړې وه، هرڅه چې و، او هر ګمان چې ته کوې خو زه چې کله ماخستن يوازې له کوره ووتم او کاڼي، بوټي به راته دپيريانو لښکر جوړشو او هرشي به زما په نظرکښې بل راز جلوه کوله.
يوه شپه چې يوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم نا څاپه راته يوه توره بلا راښکاره شوه او زما په زړه کښې يې عجيب او غريب حرکت پيداکړ، هرې خواته چې مې سترګې اړولې د خوف او ويرې نا اشنا شجه مې په مخکې ولاړه وه، دپلرو اونيکونو هديره راته د بلاګانو مينه او دپيريانو کور ښکاره کيده. له هرې شناختې راته سل پيريه جوړ شوه او زه يې په سل راز موهومو عذابونو سره ويرولم، دوطن کاڼي او بوټي راته روې، او شيشکې شوې چې زما زړه يې له ګوګله ايسته او هرډول ويروونکي خيالات اوتصورات يې راته پيداکول، هيڅ نه پوهيدم چې له ماسره به څه کيږي او څه به راته پيښيږي مګر څومره چې توره بلاراته نژدې کيده هغومره زه به دمرګ او فنا لورته وړاندې کيدم او يقين مې درلود چې په هيڅ راز ورڅخه نشم خلاصيدلی ځکه چې دا هماغه بلاوه چې دکلي ټول هلکان ورځنې ويريدل او هره شپه يې د لوبو په ميدانوکښې ددوهی په غاړه ياد تناره په سرکيسې اوخبرې کيدلې.
همدغه شيبه زما دژوندون روستی ساعت او اخره برخه وه چې بايدله خپلو ټولو ارزوګانو سره دواع وکړم او ځان دمرګ بيرحمه پنجوته وسپارم.
ډيرافسوسونه مې وکړه چې پدې وخت کښې ولې له خپل کوره راووتلم او ددغې بدبختی استقبا ل مې کاوه، مګرپه افسوس او حسرت نو څه کيږي، څه شی چې سرې ته تقدير پيښوي هغه پيښيږي او داروستی عقل له هيچا سره رومبې نه وي، ډيرځله سړی په ځينو ارادو پسې له کوره بهر شي مګر نه پوهيږي چې په لاره کښې ورته څه پيښيږي او څه کيږي. که چيرې انسان دغه رازپيښې پخواله پيښيدو ليدلی هيڅکله به يې دخپلو ټولو ارادو تعقيب نه کاوه اولکه يوشل به ځای په ځای ناست و هيڅکله به له کنډو کپرو او ګړنګو څخه نه لويده ځکه چې تل دسکون په يوه داسې ګړنګ کښې پروت و چې راپورته کيدی نشو.
ددغې شپې او دغه حا ل تصوير زه داسې اوس ښه نشم کولی اونه يې تاسې هغسې احساس کولی شئ. زما افکار په دغه وخت کښې ټول دخوف يوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نورهيڅ نه ليدل، هيڅوک نه و چې زه يې له دغې بلا خلاص کړې وای، ياورته دا اميدشوی وای. پخپل وطن کښې له خپل کور او کلي څخه څوقدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹، ۱۱ ګڼه ۳_ ۴ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیکسه وم هیڅاته مې څه هیله نه درلوده له خپلو او خپلوانو، ملګرو او اشنایانو مور اوپلار څخه امید قطع شو او په تمامه معنی راته ځان یوازې اوبې مرستې ښکاره شو.

نه پوهیږم چې کله به په تاسې باندې دغسې حا ل راغلی وي چې اوس ددې کلماتو په معنی پوه شئ او زما په تیرشوی حا ل لږ څه رحم وکړئ که یه ؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه یاست اودغه راز مونه دی لیدلی. زما خبرې به خدایږو چې څه و بولئ د افادې قوه هم دلته ډیره ضعیفه ده، دهغه حا ل دتصویر او تقریر لپاره لاتراوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم زه یې داستعما ل په چل نه پوهیږم، ددغسې فجیع حا ل تصویر راته ډیرګران ښکاري، زه هیڅکله دیته نه یم حاضر چې دخیا ل په عالم کښې بیرته هغه حا ل ته رجوع وکړم او بیاتاسې ته ددې کیسې جزیات او واړه ټکي پوره بیان کړم، که چیرې دنیا تکرار هم قبول کړي او زه بیرته کوچنی شم، هماغه شپه بیاراشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردوکښې داحا ل بیا وونیم یقین دی چې په هغه حا ل کښې هیڅ نشم لیکلی او تاسئ نشم پوهولی که داهم وشي او داټول غیر ممکن شیان امکان پیداکړي بیاهم یقین نلرم چې د اروېدونکو زړه به زما په حا ل وسوزي او څه چې په ماتیر شوي وي دوئ به یې په اوریدلو هغسې متاثر شي، دلیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه دړانده او بینا نو بیا ویلی شم چې دهربد بخت حا ل ستاسې په نزدله یوې کیسې اوافسانې نه زیات اهمیت نلري، همیشه اوپه هرځای کښې دبدې ورځې دخاوندانو حا ل دنورولپاره قا ل شي. په هرځای کښې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بلیږي په هر هیوادکښې پردی غم نیم اختروي، هیڅکله داسې نه دي شوي چې دسترګوکارله غوږو واخیستل شي یادیوې سترګې په ړوندوالي دبلې سترګې بینا لږه شي. داټول هغه ممتنعات دي چې فرض یې هم ممتنع دی نوزه هیڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما دحا ل داسې احساس وکړئ لکه چې ماکړیدی. زه همدومره غواړم چې زما په حق کښې یو مشکل حا ل قبول کړئ او دویرې سخت عذاب وګڼئ زه په دغه وخت کښې نورله خپله حاله خبرنه شوم اوونه پوهیدم چې ځمکه مې له پښونه کومې خواته ولاړه او زما دوینو په جریان کښې څه تغیرراغی، خو هر څه رانه هیرشوه او نورمې دخوف احساس هم ونکړای شو. تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه یو بې حس او بې شعوره کاڼی په دغه بیدیا کښې پریوتم چې عقل اوشعور، احساس اوخیا ل هرڅه را نه ولاړل او بیخې یوازې پاتې شوم. دا حا ل که څه هم یو موقتي مرګ و چې څوک به یې نه خوښوي او جمادي حالت به یې بولي خوزه یې له دغسې مهیب او ویرونکي ژوندون خلاص کړم او دټولو غمونو په مخ کښې حایل شو.

څه شیبه وروسته چې دا حا ل هم لکه دانسان نورښه اوبد حالونه له سترګو پناه شو اوما خپلې سترګې وغړولې بې له دینه چې وروړمې ترڅنګ ناست و او زما تلې او لاسونه یې مښل بل هیڅوک او هیڅ شی نه و. کومه توره بلاچې زه یې یوه شیبه مخکې ویرولم او ژوندون یې راته یولوی غم اوسخت عذاب ګرزولی و هغه مې سکنی ورور او دخپل کاله سړی و.

وګورئ!! کله کله سړي ته خپل خواخوږي اوخپلوان بلاکیږي او په بله بڼه یې ویني یعنې لکه یوسف خپل ورور ورته لیوه شي او په بلاګانو یې خوري.

دغه راز تیاره اوتورتم چې په هرځای کښې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پیښیږي چې له خپلو ورونو څخه هم ویریږي اوهغه څوک چې دده مټ اوبازووي دخپل بدګمان په اثرکښې ورته لکه بلاداسې ایسي، ددغسې تیارې نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپوته کیږي مګر په حقیقت کښې له ناپوهۍ او نه پیژندلو څخه پیداکیږي، په کوم ځای کښې چې دجهل او نادانې تورې پردې دخلکو په سترګو غوړیدلي وي هلته سړي ته هرڅوک نااشناایسي او دخپل کور وکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلومیږي ، هر چانه یې په زړه کښې ویره کیږي او په شپانه باندې دلیوه ګمان کوي، بې له ویرې بل شی نه پیژنې او بېله بد ګمانۍ او دخوف له تخیل څخه نورڅه نلري. همدغه سبب دی چې ناپوهووګړوته (چې په کوم ځای کښې وي) یو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کښې سړي ته خپل وروړله لیرې ځان وښیي او دی یې نه پیژني. یعنې هغه څوک چې باید دوئ یې دخپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کښې ورسره مینه او علاقه پیداکړي، لیرې ورځنې ګرزې او له ډاره ورته نږدې کیدی نشي، ځکه چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پیژندلو په اثرکښې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې یو عالم جهل او ناپوهۍ ته ګوري مګرهغه کسان چې له علم او معرفت سره اشناشي او معارف وپیژني لکه تږي ورپسې وچې شونډې ګرځي او هرې خواته ورپسې هڅه کوي، په رښتیا چې اشنایي او پیژندنه د خلکو میل او محبت ډیرښه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډیره ښه استفاده ورځنې کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې به ډېر شیان او ډېرخلک لیدلی وي چې په اول کښې ورځنې ویریدلي او ښه درته نه ښکاره کیدل مګروروسته چې ورسره اشناشوي یاست او پیژندلي مودي اوس به درته محبوب اوښه ښکاره کیږي، یو وخت وچې انسان په دنیا کښې له هرڅه ویریده، داسمان له ستورو او لمر و سپوږمۍ څخه یې هم ډار درلود، دتالندې له اوازه او له بریښنا څخه به په څمڅو اوغارو کښې پټیده مګراوس ورته یوشاعرانه منظر ایسي او شعرونه پرې وایي ځکه چې پوهې او معرفت، علم او پیژندګلوي د ډار او ویرې طلسمونه مات کړه او انسان ته یې ډېرزیات جرائت ورکړ. دهمدې لامله اوس څوک اور او اوبو څخه نه ویریږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه! او معرفت علم او پیژندنه یو قوت دی چې په دریابونو کښې یې نهنګان او په غرو کښې یې پړانګان او لیوان ورك کړه، داوهامو او خرافاتو دتورو کیږدیو مراندې یې پریکړې، ددیوانو او ښاپیریانو کیسې ورکې کړې، دشیشکو او روو ډارېې دخلکو له زړه نه و ایست او دمرګ ویره یې هم په زړونو کښې کمه کړه، دمصر دفرعونانو او ارباب الانواعو کیسه ختمه شوه او دجوګیانو خونې هم چوړې شوې. د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به یې بندګي کوله او دکوډ ګرو بیرغونه هم ړنګ اونسکورشوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هیواد کښې هر راز مکروبونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو څخه، او خیالات له موهو مو اندیښنو څخه وژغوري، جرات او شجاعت وروزي او انسان کښې یو روحي اومعنوي قوت وپالي دبدو ګمانونو او ویرونکو تخیلاتو ښه علاج وکړي او انسان ته هر څه په رڼا کښې ځنګه چې وي هغسې وښیي هغه هرګوره دعلم او پوهې درڼا په خپرولو کښې کوښښ کوي او دغه راز تیارې پخپل وطن کښې ورکوي.

زما د ویرې کیسه که څه هم زما دکوچنیتوب دشپو او ورځو د لوبې افسانې یا ډار مې یوه وړه برخه او کوچنې صحنه ده مګر د اجتماعي حیات مرموز او اسرار او رازونه پکې پراته دي چې دحا ل په ژبه یولوی تعلیم او مهم درس بلل کیږي.

که سړی ددنیا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتوته په بې اعتنایي نه ګوري او له هغو رویاو څخه چې په ویښه یېویني نتایج اخلي یقین دی چې ډېرښه ښه علمي اوعملي اساسونه لاس ته ورځي چې سړی یې په ډېرو نظري مطالعاتو کښې نشي پیداکولی همدغه قیمتي اساسونه دي چې دنن ورځې تازه او مهم علوم پرې بناشوي دي اوسړي ته په ژوندانه کښې نوې نوې لارې ښیي نو هیڅکله دغسې واقعاتو ته په عادي نظرمه ګورئ او بې نتیجې اخیستلو یې مه پریږدئ د ژوندانه راز پخپل ژوندون کښې ولټوي او دعلم دتجربو مخ هم د حیات په هنداره کښې وګورئ!!!

تاسې به ډېرځله دیوې عملي مسئلې په ډول اوریدلي وي چې انسان دمجهول شي دښمن دی او په کوم شي چې نه پوهیږي یاېې نه پیژنې هغه ورته ښه نه ښکاره کیږي، ما هم له ډېرو خلکو یوه فلسفي کلمه (المر عدو لما جهل) اوریدلي ده مګر هغسې پرې نه یم پوهیدلی چې دژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهه معنی وښودله او زما په زړه کښې یې لکه دکاڼې نقش ثبت او رسم کړه.

څه شی چې یو عالم یا فیلسوف پرې پوهیږي هغه ما لکه یو صوفي په سترګو ولید او څه چې دنورو لپاره حصولي علم بلل کیږي زما لپاره حضوري علم وګرزیده. هغه څه چې ځینې خلک یې وایي اوپرې پوهیږي نه، زما لپاره یوه نه هیریدونکي خاطره شوه چې هیڅکله یې نه هیروم او که رښتیا ووایم هیڅکله یې نه شم هیرولی.

زما په ژوندانه کښې دغسې ډېر اسرار او رموز شته چې زه یې بې کلماتو او الفاظو په ځینو شیانو پوه کړې یم ما ته یې په توره شپه او داسې ځای کښې چې سترګه په سترګه نه ښکاریده ډېرڅه راښودلي دي او زه یې ملاکړی یم.

هغه څه چې خلک یې دکتاب په پاڼو کښې ویني ما دزړه په سیپاره کښې ولوستل، که څوک غواړي چې دغه بې صوته تعلیم حاصل کړي او لکه طوطي له نورونه تشې خبرې زده نکړې پخپل ګریوان کښې دې سرښکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کښې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي یعنې له نحوي ضمیر څخه دې نفسي ضمیرته مخ راوګرزوي اوهر څه دې له ځانه وغواړي دهمدغه ضمیر حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ څخه دې پوهې اومعرفت ته لاره پیداکړي.(۱)

د زړه پوښتنې

په هغه تورتم کښې چې غل او کاروانی نه پیژندل کیږي دحیات اوبه څه قیمت لري؟ هغه پوهه چې دشیطان له کوره وي، هغه

---

(۱).کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۱ګڼه، ۵_ ۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس چې دمظلوم په وینو یا دیتیم په اوښکو کیږي، هغه کتاب چې دنا حقو دعوو لپاره پکې لاړې لټول کیږي، هغه ملګرې چې سړی له ځان سره په کړو لاروبیایي......

څه یې وبولو؟

کوم ړوند چې د امسا په ځای تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کوڼ چې خبره نه اوري او ورته خاندي، هغه سپوږمۍ چې غلوته لاره ښیي اوپه مینو پسې مشالونه ګرزوي.........

څه په کار؟ هغه لوی سړی چې د وړو مرغانو په دام کښې نښلي یا دغځوپه جا ل کښې بندیږي او دخوشامد ګرو دتشي وینا له اغیزې ځان نشي خلاصولی څوک دی؟

کو م زړه چې داحساس په اور کړیږي او دا سوی په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادي دیوالونهویني، هغه تږي چې په اوبوکښې وژونکي ذهر ګوري...... دهغو په حا ل رحم نه دی په کار؟

هغه کسان چې سترګې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کښې نه پوهیږي، هغه څوک چې دخپل کورماران او لړمان نشي وژلي، هغه کورونه چې دزورور سیلاب په لاره کښې دي ایاد رحم اوشفقت حق نلري؟؟ (۱)

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کښې ښې سترګې وغړوه او خپلو اشنایانوته په غړولو سترګو وګوره! چې تا دوئ په کوم صفت غوره کړیدي؟؟ ټول دعلم او فضل خاوندان دي؟ ما ل او دولت یې ډیر دي؟ دهیواد له مشرانو او غټانو څخه شمیرل کیږي؟ له نورو نه پکې پوهه او هوښیاري زیاته ده؟ که کوم بل داسې صفت پکې شته چې په نوروکښې نشته او یوازې همدوئ یې لري؟

هریو د دنیا له لوړو او عالي مکتبونه راوتلي دي؟ هریو دلوړې څوکۍ اوسترمقام خاوند دی؟

له عیبونو اونقایصونه خلاص دي؟ او هیڅ نیمګړتیا نلري ؟؟ نه نه هیڅکله داسې نه ده او په هیڅ ډول زه دانشم منلی.

ته هم پوهیږي او ماته هم معلومه ده چې ستاپه اشنایانو او دوستانو کښې هم هغه عیبونه پیداکیږي چې په نورو کښې شته. ستا اشنایان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتیازنلري او نه له اسمانه راښکته شوي دي مګر مینه او محبت یې درته ښکلې او ښاغلي ښیي. ستا په ملګرو او دوستانو کښې بې علمه اوبیسو اده خلک هم شته مګر نور بیسواداان ستا خصور ته لاره نلري.

ځینو پوهانو ته د اشنایۍ اوقدر په سترګو ګورې مګرځینې نور په نامه پیژنې اوبس ټول بداپان هم تاته یو راز نه ښکاره کیږي، له یوه سره مینه لرې او له بل نه نفرت کوې، دلوړو رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته یو راز نه یسې، په هره طبقه کښې اشنا او نا اشنادرته ډیر فرق لري، دلته خوار اوبډای کمالدار اوبې کماله هیڅ معنی نلري او نه ستا اشنایي له دې شیانو پیداشویده. مینه تل له مینې پیداکیږي او اشنایي له دې شیانو هغه خو ایوبل شی غواړي چې کله یې سړی په بې نامه او بې نشانه خلکو کښې پیداکوي او کله دعلم وکما ل، ما ل او دولت په خاوندانو کښې ولیدل شي.

کله یو عادي او معمولي سړی د چا په نظرکښې ګران اوښاغلی شي اوکله ښوښو خلکوته سړی دنفرت په نظرګوري.

هرکله چې تا ته سره له هغو احتیاجاتو چې ته یې لرې په یوازې علم او تش جاه و جلال څوک نشي ګرانیدلی او په تنها مال او کمال ستا اشنایي دچاپه نصیب کیږي، نوپه هغه بې نیاز ملکوتي مقام کښې به داشیان څه قیمت ولري چې هلته دې شیانو ته هیڅ احتیاج نشته او بې له اخلاص او مینې بل شی ځان نشي ښکاره کولی، څنګه چې ته هیڅ نا اشنا له اشنا سره نه برابر وې، او هیڅ شی بې له مینې او محبته نه خوښوې ګمان مه کوه چې ستا جما ل او کما ل به بې له مینې او محبته ځای ونیسي یابه چاته ګران شي. که دلوی خدای په حضور کښې هغه مقام غواړې چې دخدای ددوستانو په نصیب کیږي، که دشاهانو او مشرانو په دربار کښې قرب او منزلت لټوې که له یوه خوار او غریب نه درښتیانی ملګرتیا ارزو لرې پخپل زړه کښې مینه او محبت پیداکړه.

هرسړی په هروخت کښې دمینې او محبت وړی دی او لوی خدای هم دمومنانو شدید محبت ستایي. هغه راز ژوندون چې هر څوک یې ارمان کوي اونه یې شي پیداکولی.

هغه شی چې خلک یې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند چې سړی یې په سرو او سپینو یا خوندورو خوراکو کښې نشي موندلی په یو ه شي کښې پیداکیږي چې دځمکې، خلک ورته محبت وایي او په اسمانو کښې دژوندانه روح بلل کیږي.(۲)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال، ۲ ګڼه، ۲۳ مخ. (۲) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲۳ _ ۲۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرانو عشق

څوک چې لوی شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسيږي هغه بياپه دغسې ډيوو چې په يوه يوه کورکښې بليږي ځان نه سيزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپين مخ يا ملالو ستړګو زړه بايلي.

هو! دغه زړه دومره وړيانه وي چې په دغسې عادي شيان مبتلا اوپه فاني ګلونو پسې ليوا ل شي. هغه هيڅکله ددنيا په سرو او سپينو داسې نه مين کيږي چې لکه يو په ما ل مين سوداګر شپه او ورځ په دغه غم کښې ورک شي او بل هيڅ شي ته يې پام نه وي.

ما ل لا څه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لوڼو، زامنو په مينه او دوستۍ کښې هم دومره ځان ورکوي چې نورهيڅ نه پيژني او هرڅه هيرکړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک يې لري په يوه محبت باندې قربانوي چې هغه دټولنې او ملک عشق بلل کيږي او پدې لاره کښې هر راز زيار او زحمت قبلوي او هيڅ راز موانع ته اهميت نه ورکوي. د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا ورباندې لازموي چې تر پيړيو پيړيو خپل ځان د دوئ مرحون او مديون وګڼي ځکه چې دغسې مشر د يوه ملت د پلار او بابا مثا ل لري چې دټولنې هرفرد دغه راز معنوي پلارولي پيژني او احساس يې کوي. يعنې لکه چې يو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې چې له معانيو او مفهوماتو سره ښه نه وي اشنا خپل پلار پيژني اوخپل ځا ن په غيږ کې وغورځوي، ټولنه هم که د لوړ تعليم خاونه وي او که نه وي دتهذيب او تمدن لوړې درجې ته رسيدلې وي اوکه نه، د خپلو خوارو او او زړه سوانه مشرانو د مينې او پيرزوينې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجوديته ددوئ د عاطفې او شفقت په غيږ کې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري ځکه چې عشق او محبت ارومرو دمعشوق او محبوب په زړه اغيزه کوي او د مينې په حقوقو يې پوهوي دلته بايد تاسې عشق او مينه دحسن او جما ل له عشق څخه بيل کړئ او هغه منظره له سترګو لرې کړئ چې دګل اوبلبل يا دمجنون او ليلی په مينه کښې يې ګورئ.

زموږ مقصد دلته هغه راز مينه ده چې دپلار او زوی، د خوړو ملګرو، دمرشد او مريد، د استاذ اوشاګرد، دمشراو کشر په زړونو کښې وي چې بې له غمخوري او خير خواهۍ څخه نورمظاهر نلري. پدې عشق کښې ناز او نياز، هجر او وصال بې پروايې او تغافل نه ځاييږي او نه پکې رقيب او ريبار شته، دامينه له هغې مينې څخه فيض او رڼا اخلي چې يو رښتيا نی بنده يې له خپل خدای سره لري او د يوه حقيقي صوفي په زړه کې ځای لري.

له دې مينې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات همدردي او شفقت ملګري وي اوله هر راز تهمتونو څخه يې لمن پاکه وي، دلته ليونتوب او ليوالتيا دصحر ا ګرزيده له خپلواو پرديو بيليده هيڅ نه وي او نه پکې دمعشوقه له لاسه شکايت ياله رقيبانو سره حسد ليدل کيږي.

له دې مينې سره انسان دمور په غيږ او دپلار په څنګ کښې اشنا کيږي مګر دښکلو مينه له ګل او بلبل څخه اخيستل کيږي چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فريادونه، اغزي د غوټۍ دلتنګې هر هر څه پکې شته او دشکايت هنګامه ورځنې پيداکيږي پدې مينه کښې د روح اشنايې او توافق په کار دی مګرپه دغه مينه کښې دسترګوقبول او کتنه تاثير لري.

هلته پتنګان په بلو ډيوو ځانو نه سيزي مګر دلته مينان يو دبل په سر سيورۍ کيږي، د غمجنو زړونو دپاره پټۍ جوړوي او دتورو شپو خاوندانو ته ډيوې بلوي.

هو! سړی تريوه وخته بې له رنګونو اوښکلو څيرو څخه نورڅه نشي ليدلی او دهمدغې مينې جاذبه يې ځانته راکاږي ځينې کسان لابې له مادياتو اوما ل و دولت څخه بل شی نه پيژني او همدغه شی خپله فايده بولي، بعضې په ځينو نومونو پسې ليوا ل وي او د شهرت په بنګوپسې ګرد ګرزي، چې داټولې مرحلې طی شي او سترګې ښې پخې شي يعنې ددغه بشري کوچنيتوب دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسيږي ياپه بل عبارت دلويوالی اومشرتوب حق پيداکړي هغه ته بيا خپل کور وکلی، خپل ټبر او خپل هيواد تش الفاظ نه معلوميږي بلکې دغه کلي او پايدار مفهوم يې په نظرکښې يو بل راز جلوه کوي چې دخپلو غرو په څوکو، دصحرا په لمنو د وطن کاڼو او بوټو کښې يو ه داسې تجلی ويني چې هرڅوک يې نشي ليدلی اوهرچاته ځان نه ښيي يعنې څنګه چې يو ښاپيرک ځلانده دلمر نشي ليدلی، يو کوچنې د زلميتوب احساس نشي کولي، يو کارغه لکه يو بلبل دګل ښايست نه ويني، ددې ټيټو ډيوو پتنګان دستورو ډيوو ته نه رسيږي، بې درده زړونه ددردمنو له حاله نه خبريږي، يومورنۍ ړوند درنګو نو امتياز نشي کولی همدغه شان دغه ليلی هم دعادي خلکوله نظر ه پټه وي او هر څوک يې مخ نه ويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه سبب دی چې دوطن مينه دمليت عشق دځينو کسانو لپاره يوه خوشې خبره معلوميږي او دا باور نشي کولی چې څوک دی دوطن په عشق او دملت په مينه کښې عاشقانه ښه پيداکړي او رښتيانی مين دې ورته وويل شي، داد ډير تعجب خبره ده چې يو سړی ديوې ښکلې پيغلې په عشق او مينه کښې فرهاد يا مجنون کيدی شي چې دخپل سرو ما ل، وقار او اعتبار خپلو او پردو څه اوڅه.... هيڅ پروا نه کوي او په دغه لاره کښې هرڅه قربانوي او يو کامل انسان دملت دوستۍ په اغيزه دې حدته نشي رسيدلی چې ديوې جامعې په مينه کښې د يوه مين او عاشق حيثيت پيداکړي!!!

په کوم هيواد کښې چې دغه راز پتنګان نه ليدل کيږي او دا حقيقت ورته دومره نااشناوي چې منلی يې هم نشي يقين دی چې هلته وګړي دعشق او مينې په ابتدايي منازلوکښې پاتې دي او انساني شعور يو طفلانه او ابتدايي وضعيت لري، ددغسې ټبر په حال ډير افسوسونه په کار دي چې لوی سړی يې لکه کو چنيان بې له خپل شخصي او فردي کوره يا له خپلو ورونو او خويندو نور څوک نه پيژني او له خپلې کوڅې ماسوا د کلي نورې کوڅې ورته پردی ښکاريږي.

پدې عصر کښې ديوه ملت حقيقي او معنوي پانګه چې دهر راز پيشرفت او پرمخ تګ عامل بلل کيږي. همدغه دوطن عشق او دملت مينه ده چې داجتماعي شعور، دماغې انکشاف، لوړ تعليم او عالي تربيې صحيح معيار باله شي، ددې مينې وړانګې اوپلوشې لومړی ځل دهيواد دمشرانو او لويانو په زړونو رڼا غورځوي او بيايې نورخلک عملاً له دوئ څخه زده کوي او عموميت پيداکوي. مونږ بايد دامينه پيداکړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کيږي او لکه مښک خپل ځان پخپله ښيي، نو ځکه يې څوک په تشو دعوو نشي ګټلی ، بلکې عملي مظاهرې غواړي يعنې داعشق په يوازې اه و فرياد او مصنوعي وضعيتونو نه ثابتيږي، بلکې له خپل راحت له خپلو شخصي اغراضو او دضرورت په وخت کښې له سراو ماله تيريدل او سل رازه ايثار اوقرباني غواړي. راشئ! چې ددې عالي مينې رښتيانی مظاهرې وکړو او خپلو مشرانو ته داڅرګنده کړو چې مونږ ستاسې له پاکو زړونو څخه ددغې رڼا اقتباس کړيدی او دوطن اومليت په صحيح مفهوم او حقيقي عشق پوهيدلي يو.

راشئ چې دخو دخواهۍ او تيټو مينو مراندې او تنا وونه پريکړو او دلمر وسپوږمۍ په خواکښې خپلې خيمې ودروو، راشئ چې اوس له دې کوچنيو ځالو والوزو اولوړ پروازونه وکړو، ترڅو پورې به لکه کوچنيان دخپل شخصي کورپه محدود غولي کښې خاړپوڅې کوو!

راشئ! يوملي او وطني شعور پيداکړو او دوطن غرور رغو کاښو بوټوته دپښتو ملت لوی او واړه، خوار اوبډای پوه او نا پوه ته دعشق اومينې په نظر وګورو لکه چې يو پلار خپل زوی يو ورور او يوخوا خوری مشر خپلو کشرانو ته ګوري. که داشعور او دااحساس ژوندی شي بيابه تاسې ته خپل هيواد بل راز ښکاري او ارو مرو به يو له بله ځاريږئ خوارو غريب ړوند اوشل دزړو اوشليدو جامو خاوندان به درته محبوب او دمينې وړ معلوميږي، هيڅا ته به څوک په نفرت نه ګوري، يو بډای به د خوارانو دلداري کوي، يو عالم به نا پوهانو ته ښه لاره ښيي، يوطبيب به دمريضانو په علاج پسې لکه يو مين ليوا ل ګرد ګرزي او يو پياوړی غښتلی زلمی به ديوه ضعيف او ناتوان پيټی په اوږو اخلي. راشئ! چې همدغسې وکړو او ددغې مينې خوندو ګورو. کوم خوند چې ديوه حساس زړګي خاوند او يو زړه سواندی سړی ديو ه يتيم د اوښکو له پاکولو څخه اخلي، يا هغه خوشحالي چې يو دعو اطفو اوشفقت خاوند يې دبې وزلو او مظلومانو په مرسته او ملګر تيا کښې مومي هيڅکله يې پتنګان په ځان سيزلو، بلبلان دګلوپه عشق کښې نه مومي.

کوم کيف او لذت چې سړی يې په رحم او عاطفه، دزړه او ضمير په پيروۍ کښې حاصلوي هغه څوک په ننداړو او تماشو کښې نشي پيداکولی او نه يې د هوا و هوس خاوندان احساس کولی شي.(۱)

(۱). کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۳ ګڼه ، ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر قوت

څوک وايي ما ل دی او څوک يې په صنعت او تخنيک کښې لټوي، ځينې وايي چې علم دی او ځينې يې په په ډيرو افرادود کې غواړي، مګرکله کله چې سړی له دې ټاکونو هغه خوا ددې ډيرو لښکرو ترشا له هوايي طيارو نه پورته نظرکوي يو دا راز قوتويني چې پدې ټولو قوتو زورور اوغښتلی دی. له دې قوت سره نه اور او به مقاومت کولی شي او نه په توره اوعلم ورسره مقابله کيږي. داقوت هغه عقيده ده چې انسان هر راز ايثار او قربانۍ ته تياروي او له يوه ملت نه بل شی جوړوي، که داقوت له يوه ملت سره نه وي او نور هرڅه وي ته يقين وکړه چې هيڅ نه په کاريږي او هرڅه ئې پردي دي.

بې عقيدې انسان هيڅ نه دي کړي او هيڅ نشي کولی، نه به يې وروسته ترډې وکړي، څوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه سوا يوداسې شی نه پيژني چې دا ټول ورځنې ځارکړي هغه نه د لويو کارو هيله هيڅ وخت نه کيږي.

عقيده په انسان کښې يو فعا ل عقل، نه ويريدونکی عشق، فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيداکوي چې هيڅوک او هيڅ شی يې مخه نشي نيولی.

دنړۍ په غولۍ کښې چې څه حق او نا حق جنګونه شويدي او کوم کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العادد مقاومت ښودلی هغه ارو مرو په يوه عقيده بنادی چې من حيث عقيده ورته ستر قوت ويليشو. عقيده په اصل کښې دانسان او حيوان حدفاصل دی چې دخپل شعوري ماهيت او متين موجوديت په لحاظ دډيرې ستاينې حق لري مګر وروسته چې يو خارجي وجود او جزيي مفهوم پيداکوي نو په دوو نوعو بيليږي. چې حق اوباطل عقايد ورته وايي او په دواړو صورتونو کښې ورته قوت ويلی شو.

همدغه عقيده ده چې دچا لپاره ايمان او دچا لپاره مسلک شي. څوک يې خپل نصب العين بولي او دځينو لپاره عشق او غايه ګرزي.

دا چې نن ځينې قومونه دمليت او وطنيت په نامه سرونه ورکوي بې له دينه چې يوه عقيده ورته ووايو بله معنی ورته نشو پيداکولی. همدارنګه کومو ملتونو چې د حق او حقيقت بيرغ او چت کړی او ددين لپاره جنګونه کړي هغوئ هم هرڅه دعقيدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تراوسه پورې ددنيا ژونديو اوقوي ملتونو هيڅکله عقيده نه ده بايللی او هيڅ وخت ندي بې عقيدې شوي او نه دعقيدو مرکزونه زړګونو کلوپه دنيا کښې وران شوي دي، همدغه يوه کعبه شريفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړيدي او هم ورځنې داسلامي عقيدې خاوندان طوافونه کوي. همدغه اروپايي ملتونه دي چې يووخت يې دصليب لپاره سرونه ورکول اونن دوطن او مليت لپاره خپلې وينې تويوي.

نو ويلی شو چې دوئ عقيده ورکه کړې نه ده بلکې بدله کړې يې د ه ځکه چې عقيده بدليږي مګر ورکيږي نه، که تاسې ددنيا پاخه او زاړه ملتونه وګورئ، هلته به هر وخت کښې ديوې عقيدې رڼا ځليږي او هيڅکله پکې دا ډيوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کښې هم هر ځای او په هرملت کښې يوه عقيده موجوده ده چې خلک ور ځينې قربانيږي. که تاسې کوم داسې ملت چيرته ګورئ چې هلته دعقيدې پابندي او د عقيدې لپاره هر راز ايثار او قربانۍ نه وينئ يقين وکړئ چې هغه ملت هيڅ وجودنلري او لکه داوبو ځګ په يوه آن کښې ورکيدونکی دی، بې عقيدګي هروخت د خامۍ او طفلۍ دليل دی. په هر ځای کښې چې دمليت اساس نه وي ټينګ شوی او يا بيخې تشکيل شوی نه وي هلته عقيده هم څه موجوديت نلري که سړی دروح خوشحالي او دزړه اطمينان لټوي نو نه يې په ما ل او دولت کښې موندلی شي، نه يې دعلم او فلسفې په رڼا کښې ويني، نه په لوړو ماڼيو کې پيدا کيږي، نه يې سړی په زيب و زينت ، جاه و جلال او نورو افتخاراتو کښې ليدلی شي مګر دعقيدې خاوندان يې دخپلې عقيدې په لاره کښې په هرقدم کښې مومي او هرساعت يې استقبا ل کوي.

څوک چې په يوه شي عقيد ه لري او کوم اصل ته دعقيدې په سترګه ګوري هغه شی له نورو ټولو شيانو لوړ او پورته ګڼي او هيڅ ورسره نه برابر وي. همدغه سبب دی چې ځينې کسان د عقيدې لپاره خپل ځان اوراو اوبو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي، ځينې کسان به ځينې عقايد د اخرت لپاره مفيد ګڼي مګر زه خويې په دنياکښې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکه د انساني شعور يو قوي سند يې هم بولم. کوم کسان چې نه په ديني اساساتو ايمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نواميسو ګروهيدلي دي، نه يې په نظرکښې ملي شعاير څه قيمت لري اونه په ژوند او حيات کښې کومه معينه لاره اوټاکلی نصيب العين لري. تاسې يې هيڅ مه بولئ او په هيڅ يې حساب کړئ ځکه چې انسان په اصل کښې هغه چاته نه وايي چې دا ظاهري بڼه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دانسانانو جامې يې اغوستي وي، دغسې کسان چې له خوراک او څکاک نه هغه خوا نورڅه نه پېژني او له خوندو لذت نه غير بله قبله او کعبه نلري هغه بايد د هوا د مرغانو په شميرکښې راولو او داسې يې وګڼو چې دوئ په دنيا کښې بې له دينه چې يو څه دانې او څه ميوې وخوري او ګڼو بڼو کښې وګرزي نور هيڅ کارنلري او د هيڅ کارنه دي، بې عقيدې کسان هيڅوخت او په هيڅ کارکښې ثبات او استقامت نشي پيدا کولی او نه يواساسي موجوديت لري بلکې لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې دي چې هوايي بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقيده لري او پخپله عقيده ټينګ وي هغه ارو مرو دعزم او ارادې خاوند وي او دنمرود له اوره هم نه ويريږي همدغه عقيده ده چې انسان کښې صداقت او شجاعت پيداکوي او د لويو کارو د پاره يې تربيه کولی شي. همدا عقيده ده چې په انسان کې خوف و رجا، اخلاص او ايثار، مقاومت او ټينګار پيداکوي چې نه بياسړی دخپل اعتقاد په لاره کښې له مشکلاتو ويره لري او نه دسر و ما ل څه پروا کوي. دا د عقيدې کار دی چې د سر دښمن وروڼه کوي او دوه وروڼه سره غليمان کوي ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو نسبتو نو غالب دی اوپه دوستۍ او دښمنۍ باندې هم حاکميت لري. کوم ملت چې هلته ټول افراد په يوه عقيده روږ ل شوي او په يوه عقيده ورغونډيږي هغه دسکه ورونو مثا ل لري او هر يو د بل داسې ملګري وي چې مرګ او ژوند يې سره تړلی وي. همدغه سبب دی چې د ملتو مشران او ورانديې بيوونکي تر هر څه دمخه پخپل ملت کښې يوه عقيده پيداکوي او کوښښ کوي چې هغه عقيده په ټولو افرادو کښې ټينګه کړي. ځکه چې دوئ باور لري چې بې له عقيدې نه يو ملت نشي ملت کيدی او يو معنوي قوي اتصا ل پکې نه پيداکيږي. د همدې له امله دخپل ملت ټينګار هم دهغوئ دعقيدې ټينګوالي کښې اټکلوي او په همدغه اعتبار ورته ګوري.

پدې وخت کښې ځينې کسان چې داقتصاد ډير طرفداران دي او له حدتير اهميت ورکوي هغوئ ګمان بلکې يقين لري چې ديوه ملت داتصا ل لپاره دمنافعو اشتراک خورا زيات ضروري دی اوپدې وخت کښې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شی دانسان شايق او ورانديې بيوونکی نشي کيدی ځکه چې دوئ داعصر مادي عصربولي او ګمان کوي چې نن ورځ انسان هيڅکله دعقيدې لپاره قرباني نشي ورکولی او نه په خيالي طلسمونو پورې زړه تړي. مګر ديته نه ګوري چې انسان ددنيا په زرګونو کالو عمر کښې دعقيدې له تاثيره ځان نه دی خلاص کړی، او که اوس دا اراده هم ولري نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډيروخت غواړي او په اسانه نه کيږي. که فرضاً داخبره ومنو چې انسان په رښتيا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پيژني او هر څه دمادي منفعت لپاره کوي نوبيا داګمان نشي کيدی چې يو ملت دی دخپلې ازادۍ او خپلواکۍ لپاره د سراو ما ل قرباني ته حاضر شي او يوه سلطه ونه مني چې هغه يوازې ددوئ معنوي موجوديت ته صدمه رسوي اوبس.

په کوم وخت کښې چې يو ملت دسراو ما ل قربانۍ ته تياريږي او دخپل استقلال په مدافعت کښې هر راز تاوانونه ګالي همدغه ددې خبرې پوره دليل دی چې انسان لا بيخې مادي شوی نه دی او يوه معنوي عقيده ورسره موجوده ده چې دغسې قرباني ته يې حاضروي ځکه چې د مادي منفعت لپاره څوک خپل ځان نه وژني او نه خپل سرونه ښندي. دسربازۍ لپاره يا ټينګ ايمان په کاردی يا يوه داسې عقيده چې دعشق په مرتبه کښې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

دعقيدې پيداکول او ټينګول خوشې په خوشې نه کيږي بلکې يو قوې او متقدر روزو نکی غواړي چې عملاً د عقيدې په نشر او تحکيم کښې برخه واخلي، او پخپله دخپلې عقيدې عاشق وبلل شي.

که چيرې يوسړی غواړی چې په تش تبليغ يوه عقيده په خلکو کې پيدا او ټينګه کړي لکه ديوملت او وطنيت عشق ياد کوم مسلک پيروي او پالنه، داکار هيڅکله نه کيږي او نه کومه صحيح نتيجه ورځنې اخيستل کيږي ځکه چې په داسې ځايونو کښې له غوږونو نه سترګې زيات دخل لري او خلک له دې لارې ډير متاثر کيږي همدغه سبب دی چې هيڅوک اوريدل او ليدل يو رازنه ګڼي او ددیده وشنيده ترمنځ فرق کوي.

که چيرې يوسړی د يوه مظلوم يو فجيع او بد حا ل په سترګو ووينې دهغه په حا ل يې زيات زړه سوزي او ډير متاثر کيږي مګر کله يې که چانه واوري که څه هم هغه سړی پخپله وينا کښې يو سحري او ادبي تاثير هم پيداکړي بيا هم هغو مره زړه سوی او تاثير نشي پيداکولی. دهمدې لامله اوس ځينې پاخه او مقتدر ليکونکي خپل مهم مطالب دډرامې او تمثيل په صورت په صحنو اوتياترونو کښې ښيي چې په ليدوونکو باندې مجسم ا ثروکړي او حاضرين د سترګو او غوږو دواړو حواسو په احساس متاثر شي. نو هغه قايد او ليدر چې يو ه عقيده او يوفکر عملاً هم خلکو ته ښيي او په ژبه هم په موثر ډول تبليغ وکړی شي چې دده احساسات او جذبات پکې راڅرګندوي هغه ارومرو په نورواثر کوي او يو قسم هيجاني امواج دخلکو په احساساتو او روحياتو کښې پيداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا دوه شیه په یوه تبلیغ او تلقین کښې نه وي هغه دعادي خبرو مثا ل لري او هیڅ پرې نه مرتبیږي. لکه چې د ورځې په زرګونو خلک یو بل ته وایي ښه کوئ بدمه کوئ مګرهغوئ بدکوي او ښه نه کوي.
په هرملت کښې دفکري او روحي اجتماع اواشتراک لپاره دلویې عقیدې او مفکورې نشر او تبلیغ خوراضرور او حتمي ایسي مګر ددې کار لپاره دغسې مبلغین چې په ژبه اوپه عمل پرنورو باندې اثروکړی شي لاډیر ضروریسې او دیوه ملت لومړنی احتیاج ګڼل کیږي.(۱)

له کارسره علاقه

زموږ په رسمي دوایرو کښې ښایي چې داټکی (له کارسره علاقه) ډیر واورئ اوهمدغه شی دیوه مامورپه پیشرف اوسوانحوکښې ډیراهمیت ولري. که واړه دوایر له نظره لیرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظرکښې ونیسو او وګورو چې دغه کارونه څنګه او په څه راز کیږي؟ ښه دي او که خراب؟ بیاهم داټکی (له کارسره علاقه) ترستوګو سترګو کیږي او دسړي په زړه کښې دافکر اچوي چې ترڅو مامورین او هغه کسان چې رسمي اواجتماعي وظایف لري له کارسره علاقه پیدانکړي کارونه نه ښه کیږي او هیڅ نه کیږي. داخبره ماپه وارو وارو ستا او دبل له خولې اوریدلي او هرڅوک چې لږ او ډیر داجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خاربښت ځای ګڼي او ګروي یې، که رښتیا ووایم تشخیص بد تشخیص نه دی خلکو مرض را له پیژندلي دي مګر په علاج کښې نه دي ګړیدلي ما په یوه نیم اجتماعي کتاب کښې هم لیدلی یا دځینو په تعبیر په کتابو کښې یې هم راوړي دي چې له کارسره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه ددې باعث کیږي چې دسړي ټول فکر د کارخواته تمرکزپیداکړي او همدغه دفکرتمر کز دکارونو داصلاح داشخاصو ددقت او داسې نورو فضایلو سبب ګرزي. هر څومره چې له یوه کار سره علاقه زیاتیږي هغومره سړی هڅه کوي چې هغه کار پخپله موقع کښې په صحیح ډول اجراشي او هیڅ راز نقص پکې پاتې نشي، که ددې خبرې دلیل هم غواړې څه ګرانه خبره نه ده که په عملي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه ګران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.
کله که تاسې دخپل کورپه ابادولو او عمران کښې پخپلو مزدورانو پسې څار کړی وي درته به معلومه شوې وي چې یو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنګه تیروي. داخو مشهوره خبره ده چې ناراسته لوګری خپل لورپه لوټه تیره کوي او دابې له دینه چې دوئ له کارسره علاقه نلري بل سبب نلري، ډیر خلک دي چې سړی ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حا ل دی؟ وایي شکر دی شپې ورځې تیریږي نو ته ووایه څوک چې محض دشپو او ورځو تیریدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کارته په څه نظر ګوري او د هغه به له یوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په ګمان ډیرکسان دي چې ښه ښه ساعتونه دهمدې لپاره اخلي چې مازدیګر په دایره کښې کومه دقیقه زیاته تیره نه کړي، ډیرلږ کسان به وي چې دسهار دحاضرۍ فکر به هم لري، مګر یوازې حاضري به څه کړو څوک چې یوازې حاضر ی سره علاقه لري هغه ددغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای. موږ له کارسره علاقه غواړو نه له تشې حاضرۍ سره.
دلته دامقصد نه دی چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترګه نه ګورم بلکې دا وایم چې باید په حاضرۍ ټینګوالی دکار لپاره وغواړو او له کارسره علاقه څنګه پیداکیږي؟ که یو ریاست او یا وزارت وغواړي چې مامورین یې له کارسره علاقه پیداکړي څه به کوي؟ په یو مملکت کښې څه عوامل باید پیداشي چې خلک له کارسره صحیح علاقه پیداکړي او وظیفه دوظیفې په لحاظ وپیژني؟
ددې غټو تپوسونو جواب چې ډیرفکر اوسنجش غواړي، اصلا یوه داسې موضوع ده چې باید داقتراح په ډول دډیرو پوهانو فکرته وسپارل شي او ډیر څه پکې ولیکل شي څکه چې دکوم سړي که یوې خوا ته پام شي بله خوا یې له نظره لیرې پاتې کیږي.
په دغسو پوښتنو کښې هر چا ته یو شی ډیرمهم معلومیږي او ټول زورپه په هماغه خوا اچوي. علاوه پدې دهرکار علل او اسباب هم په یوشان ښکاره نه وي، ځینې علتونه ډیرپټ او ډیر موثروي نو اکثر اشخاص ښکاره څرګندو شیانو ته ګوته نیسې او دپټو پلټنې نه کوي. نو زه که دلته څه وایم هغه به همدغسې شی وي او ددې پوښتنې پور ه جواب به نه وي.
داجتماعي وظایفو او مملکتي امورو دعلاقه مندۍ لپاره ډیرشیان ضرور دي چې ځینې یې ډیرعمر او ډیر وخت غواړي چې باید یو

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲_ ۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت وروسته ترډېرو مراحلو چې تشکیل یې نسج اوپوخوالی وموميږي او دتعلیم وتربیې په اثرکښې یو اجتماعي شعور پیداکړي چې مملکت ورته خپل کوربنکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي. دې حد ته رسیدل د ډېرې مودې کار دی او یوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کښې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وایم، په کوم ځای کښې چې صحیح کارنه پېژي او همدغه شی دپیشرفت سریع عامل وي، هلته له کارسره ارو مرو علاقه پیداکیږي. یعنې دغسې چې یو مامور ته حاضري و معاش استحقاق معلومیږي که کاراوله کارسره رښتیانی علاقه څه اجرولري ارو مرو خلک له کارسره علاقه پیداکوي. دلته باید زما مقصد توضیع شي او ووایم چې د کار مبصرین کولای شي په لاس لاندې مامورینو کښې دکار علاقه پیداکړي مګر دا هله چې کار لیدونکی ظاهر بین نه وي او څوک یې په هغه دغه نشي غولولی یعنې محض حرکت او منډې رامنډې ددوی په مخ کښې نه حجاب کیږي او د هرچاپه کارکښې ډېر واړه ذرات هم لیدی شي او پوهیږي چې داکار علاوه په کمیت څومره صحت او کیفي حسن لري. اوپه دې هم پوه وي چې ددغه سړي په نظرکښې چې دومره ډېرکار کوي څه غایه موجوده ده؟
څومره چې دده دکار هنګامه ده هغومره کاریګردی که یه؟
څوک چې دده کارونه راته ستایې هغوئ تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کیفیاتوکښې هم تعمق کوي؟
ځینې وختونه سړی دخلکو له خولې چې عمومې نغاره یې باید وبولو اوري چې فلانکی.... هیڅ په کار سترې کیږي نه او له فولادونه هم سخت اوکلک دی. هغه بله ورځ چې سخته سیلۍ او اوریا و ه څوک له یوه کلي بل کلي ته نشو تلای مګرده له خپل ماموریته څوکروه لیرې فلانکی ځای ته چې نه پوهیرم هلته څه پیښ شوی و ځان ورساوه او په هماغه ورځ بیرته هم راغی.
اکثراًدغسې اوازې لویو لویو ځایوته هم ورسیږي اودغسې ځینې نورعوامل هم پیداشي چې سړی جدي او فعا ل معرفي کړي مګر چې سړی وریسې څاروکړي هغه په هغه ورځ د همدغه مقصدیعنې هنګامې اچولو لپاره داکار کړی وي او نورهیڅ کارنه وي، ځینې نورکسان چې پدې سرپوه شي هغه هم له دغسې تظاهر اوعصري ریاکارۍ ځنې کاراخلي اوخوشې په خوشې هرې خواته اسونه ځغلوي نو دیته سړیله کارسره علاقه یا رښتیانی فعالیت نشي ویلی اونه په دغسې جدیتو او حرکاتو کارونه ښه کیږي.
دلته بیامجبوریږو چې ووایو په هرځای کښې چې دکارونوپه لیدوکښې ډېردقت کیږي او صحیح کارقدر اوقیمت لري هلته خلک له کارسره علاقه پیداکوي او ښه کارکوي ځکه چې انسان یو ترقي خواه موجوددی او له خپل پیشرفت او ارتقا سره ټینګه علاقه لري، که دده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ریا، تملق اوچا پلوسۍ، غلاو فریب او نورو غیرمشروعو وسایلو پیشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي چې دلته کاریګر او بیکاره پټ نه پاتې کیږي او سړی دچاپه سترګو کښې خاورې نشي اچولی د وړاندې تګ لپاره یې بې له همدغې یوې صحیح لارې بله لاره نشته، په شخصي اعتباراتو او اشنایي ګانوسړی نشي چلیدلی، څوک له چانه سترګې نه پټوي او نه په چل ول کارکیږي ارومرو صحیح کارته ملاتړې اوله کارسره علاقه پیداکوي.
مګرکه سړی ګوري چې په ځینو نورو وسایلو سړی ډېر ګرانیږي او دپیشرفت په لاره کښې صحیح کاراوله درجه عامل نه دی، څوک چې یوازې کارکولی شي او دپیشرفت لپاره نور وسایل نلري دهغه غابش هم څوک نه ګوري هلته نوپه افرادو کښې یانور فعالیتونه پیداکیږي چې هغه زرنګي، چالاکي څه و څه غواړي یاخو داسې شی چې په شپو ورځو تیرولو شکرونه باسې او هیڅ نه کوي بلکې اکثریت او عمومیت دې خواته میل کوي او خلک په سړو زړونو کارونه کوي. صحیح ذهنیت او صحیح فکرله دماغونو وزي اوپه عوض کښې یاس او بد بینی ځای نیسي، دصحیح پیشرفتونو مثالونه اونمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې ترنظر لاندې وي. ددې ډولو خبرو مقصد دادی چې انسان په اجتماعی حیات کښې دمقایسې اونسبت په اصولو ډېر کلک دی. ښه اوبد، حق او نا حق دکامیابۍ اوناکامی په رڼا کښې ویني او د نتایجو له مخې حکمونه کوي. څوک چې ورته په حیات کښې لږ څه کامیاب معلومیږي د هغه پیروي او تعقیب کوي او لکه چې وایي: خټکی له خټکي نه رنګ اخلي.اشخاص هم یوله بله متاثر کیږي او تقلید کوي نو که چیرې هغه کسان چې له کارسره علاقه لري وپیژندل شي او ښه وګڼل شي، دپیشرفت دپاره نورغیرمعقول مسایل خنثی شي او یوازې صحیح کارکول، له کار سره علاقه لرل یوقوي موثر عامل وبلل شي څوک چې خپله وظیفه په ښه شان اجراکوي دیته محتاج نشي چې خپل کار وستایي، ځان یوه اوبل ځای ته ورسوي او ددلربایۍ د پاره له سلو نیرنګوکارواخلي ارومروله کارسره صحیح اورښتیانۍ علاقه پیداکیږي او څوک خپل لورپه لوټه نه تیره کوي. نه هغه فعالیت اولیاقت چې باید په کار او وظیفه کښې صرف شي بلې خواته صرفیږي او نه غلط مجرې پیداکوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال،۴ ګڼه ۴_ ۶ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغروردی او هرڅه دپوهې په رڼا کښې غواړي، زښت ډیر غولیدلی او د ژوندانه په ضروریاتو، د کامیابۍ په اسرارو، دخوشبختۍاو خوشحالۍ په وسایلو کښې یې هیڅ فکرنه دیکړی. دانسان له پوهې او هوښیاري هغه خوا نور شیان هم شته چې دده په کامیابۍ او شخصیت کښې ډیر دخل او تاثیر لري. مګر خلک دغه تاثیرات دده د پوهې او هوښیاري محصول بولي او ګمان کوي چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کیږي.

همدغه سبب دی چې ځنې کسان یوازې دعلم په زور هرڅه غواړې او بل هیڅ شي ته توجه نه کوي. زه دلته دعلم او عقل له فضلیت او اهمیت نه څه انکارنه کوم او پدې پوهیږم چې دغه انکار جهل اونا پوهي ده مګر ددې لپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتف شي او دعلم وعقل له غروره نجات ومومي وایم چې دانسان په خوشبختۍ او خوشحالۍ، لوړتیا او کامیابۍ کښې ځینې نورشیان دخل لري چې باید څوک ورځنې سترګې پټې نکړي او په بې اعتنایۍ ورته ونه ګوري.

ډیرځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي اوپه یوه دایره کښې کار کوي مګر هغه څوک چې په مکتب کښې اول لمبر وي دلته بیرته پاتې کیږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري چې وړاندې ولاړشي. ډیر طالبان له یوه ملانه دملایۍ پګړۍ وتړي مګر یوپه جامعه او محیط کښې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشیو اونکتو ښه پوهیده هغومره اعتبار نکړي پیدا، ډیراشخاص شته چې پخپله پوهه او لیاقت ځانته دوستان پیداکوي، خلکو ته سمه اوصحیح لاره ښيي، او پخپله هم په ښه لاره درومي، مګرځینې نورپرې نورنور کارونه کوي او هرڅوک ورته په بد نظرګوي.

پدې کښې هیڅ شک نشته چې پوهه او علمي لیاقت دانسان جما ل اوکما ل دی او د هر چاپه نظرکښې ښکلی ایسي مګر هرچاته به پخپل ژوند او حیات کښې معلومه شوې وي چې په هر ښکلي څوک زړه نه بایلي او په یوازې ښکلیتوب دلبري او دلربایي نه کیږي.

دانسان په پیشرفت او کامیابۍ کښې ډیرواړه شیان چې هیڅ په نظرکښې نه راځي ډیر تاثیرات لري چې هغه باید له پوهۍ او لیاقت سره یوځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري مګربنه اخلاق او صحیح کرکټر نلري په حقیقت کښې هیڅ نلري، هغه څوک چې داهم لري مګرد یو خوږ صحبت اوبیان قوت نلري هغه هم نیمګړی دی او ځینې اشخاص ترینه وړاندې کیږي. څوک چې داټول صفتونه او مزایا پیداکړي مګرد نظافت او معاشرت داصولو پابند نه وي بیاهم دچا نه خوښیږي اوپه حیات کښې ځینې ناکامۍ ویني که دا نقیضه هم رفع شي او دا ټولې نیمګړتیاوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کشي او فعالیت نلري دی بیرته پاتې کیږي او نورخلک دمخه ځي.

غیرله دغو شیانو ځینې نورې خبرې هم شته چې په یوه او بل محیط کښې فرق کوي او دهر ځای دخصوصیت تابع وي، په هرځاي او هر محیط کښې یوڅه معنوي صفات او مزایا شته چې په سړیتوب او انسانیت ورځنې تعبیر کیږي او داصفتونه باید موږ په یوازې پوهه او هوښیارۍ جاه و جلال، ثروت او تمول کښې ونه لټوو بلکې دانسان په اخلاقي او نفسي کیفیاتو کښې یې وګورو. زه دامنم چې سړیتوب، پوهه او هوښیاري غواړي مګر یوشی نه دي او په ځینو مواردو کښې سره بیلیږي، ځینې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړیتوب به لري، کله به یو سړی پوه او هوښیاروي مګر دسړیتوب دعوه به نشي کولی.

ځنګه چې پوهه په بیلوبیلو مواردو کښې فرق لري یو سړی دکتابو په تورو ښه پوهیږي، دخلکو په اوضاعو ښه پوه وي، ځینې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفي مباحثو کښې ډیره معلومات لري، ځینې نورپه اولسي خبرو او کارونو ښه پوهیږي، دغسې دسړیتوب مفهوم هم په هرملک او هر محیط کښې بیلیږي او داشخاصو جمعیتونو په نزډیر ثابت او معین صورت نلري، مګر دومره پوهیږو چې تهذیب او ترتیب دسړیتوب په مفهوم کښې مهمه برخه لري او همدغه شی دیوه انسان دپاره ترهرڅه دمخه ضروري دی.

دسړي معنی دانه ده چې ارومرو به زیات علم او معلومات لري یابه په کوم فن او صفت کښې ډیر ماهروي. دا راز صفات چې په علمي لیاقت یاپوهه ورځینې تعبیر کیږي دیوه سړي انساني حیثیت او سړیتوب به قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي مګریوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابلیت سړیتوب بلل کیږي، که لږڅه نورهم تعمق وکړو یوازې سړیتوب هم دیوه انسان دخوشبختۍ او خوشحالۍ دپاره کافي نه دی.

دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی چې یوانسان په اجتماعي حیات کښې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي اودی هم خپل ځان ناکام ونه ګڼي او مایوس نه وي، ددې مطلب دحصول لپاره البته دیوه سړي پوهه او سړیتوب ضروردی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله پوهه او لیاقت ځینې کارونه وکړی شي او په سړیتوب او انسانیت په جامعه کښې خپلې شپې ورځې تیرې کړې چې څوک ورته په بد نظر و نه ګوزري مګر یوازې دا چې سړی کاروکړی شي او څوک یې بد و نه ګڼي کفایت نه کوي سړی باید دیوه اوبل د توجه جلبولو او دځان دمحبوبیت لپاره ځینې نورشیان هم ولري یعنې د امیزش قوه، نشاط او بشاشت، دملګرتیا تمایل دمحبت جاذبه ، ښه څیره، صمیمیت ښودنه، دمحبت لپاره ایثار، صداقت اوکرامت نفس، وقار او څیره، جدیت او فعالیت اوداسې نورصفتونه هم په کاردي.

دغه راز ټول شیان چې جمع شي دیوه سړي شخصیت ورځنې تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصیت دانسان په مخکښې دژوند ټولې کندې کپرې اواروي او په صحیح پیشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتیجه دا ده چې باید سړی د یوه صفت په لرلو لکه علم او عقل یا ښه سړیتوب او فعالیت مغرورنشي او دتش لیاقت ترغرور لاندې رانشي.

ډیرکسان شته چې په اجتماعي وظایفو کښې داخل شویدي اوپخپل پیشرفت نه دي قانع، ځینې کسان په تصورکښې راولي چې هغوئ ورته له ځانه کامیاب ښکاري مګر مستحق یې نه ګڼي ځکه چې دهغوئ علمي لیاقت ورته له ځانه ټیټ معلومیږي اوپه دغه حکمیت یا مقایسه کښې یوازې یوشی په نظرکښې نیسي مګر دیته نه ګوري چې په یوه ګل هیڅکله نه پسرلی کیږي.

سړی باید په حیات کښې دقیق اوعمیق شي او وپوهیږي چې انسان ډیرو شیانو ته ضرورت لري، دغسې چې یوموټرپه تشو اراَبو اویوازې تیلو مخکښې نشي تللی او ډیرې ورې پرزې په سیر وحرکت کښې ورسره مرسته کوي یوانسان هم په یوه یا دوه شیانو کښې که څه هم ډیرمهم اوقیمتي وي خپل پیشرفت ته ادامه نشي ورکولی، دغه راز لیاقتونه چې نورمعاونه صفات نلري بې له یا س اوبد بینۍ بله نتیجه نلري. دغه راز کسان خپلې نیمګړتیاته نه ګوري او بې دقته په محیط او جامعه پړه اچوي او دیوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حیات کښې داجتماع او اجتماعي جریاناتو په نسبت بدبین اومایوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي یې دعلم او لیاقت غرور دې له ځانه لیرې خپله هوښیاري او دبل ناپوهي دې په منځ کښې حایل نه ګڼي، سړیتوب او انسانیت دې نه هیروي بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې خپل غم شریك کړي او خپله خوشحالي دې هم د نورو له خوشحالۍ سره یو ځای کاندي، خپل زړه او فکردې له دوئ نه بیلوي، یوځای دې ورسره خانذي او یوځای دې ژاړي. ددوئ په خوښه دې کار وکړي چې د ده په خوښه کار وشي خپل ځان، خپلې جامې، خپل ژوند، خپل ذوق، خپل شعور او هرڅه دې دمحیط او جامعې په خم رنګ کړي او دغه صیغه دې په ځان کښې پیداکاندي. ځکه چې حوشحالتیا او کامیابي همدلته ده او هیڅوک یې بل چیرته نشي پیداکولی، هرڅوک چې له اجتماع نه لیرې شو اوخپل زړه اوفکریې له دوئ نه بیل کړهغه په اورکښې لوئیږي او شپه ورځ سوزي!

د(من شذ في النار) همدغه معنی ده اود دنیا دوزخ همدغه دی.(۱)

عقل، قانون غرایز

انسان که څه هم دعقل اوتمیز خاوند دی اوپه همدغه شي خپل ځان له نورو حیواناتو بیلوي، مګر په خپلو کړوکښې دعقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غریزه یې یوې خوا او بلې خواته بیایي. کوم کارونه چې یوانسان په شپه او ورځ میاشت او کا ل یا پخپل عمرکښې کوي اکثراً یې د غریزې په قوماندہ اجرا کړی وي، او ډیر لږ، خورا لږ، ښخي لږ کارونه داسې وي چې دعقل او سنجش په اثرکښې شوي وي، داچې موږ کله یوشی ښه ګڼو راته بدایسي، کله ګرزو او کله کینو، کله خاندو کله ژاړو، له ځینو شیانو ویریږو او په ځینو خوشالیږو اکثر دغریزې کاردی او د عقل مشوره پکې څه دخل نلري. کله چې سړی ترې شي او اوبه څښي که چیرې له عقل سره مشوره وکړي عقل هم د اوبو څښل مصلحت ګڼي او اجازه ورکوي، مګر دی د ګټې او فایدې د سنجولو او د صحت ساتلو له فکره پخواد غریزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښي. نو مطلب دانه دی چې ټول غریزې افعا ل له عقل اومصلحت نه مخالف دي یا هرڅه چې انسان دغریزې په تقاضاکوي هغه عقلاً ممنوع او غیر مفید وي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال ، ۵ ګڼه ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې مقصد دادی چې انسان پخپلو کړوکښې دغریزي تابع دی او عقل دغریزې غوندې سابق نه دی. دانسان په ژوندکښې ډیرلړ کارونه پیښیږي چې هغه د خیروشرسنجولواوفکر کولو په اثراجرا کیږي.
که موږ فرض کړو چې یوتاجر دخپلې ګټې لپاره یو ه بل ملک ته ځي اوله خو به غالباً دغه تګ هم پوره دعقل په مشوره او مصلحت نه وي ځکه چې ډیرځله ځینې سوداګر داسې ځایوته هم په ګټې پسې ځي چې هلته دسرزیان او د حیات خطر هم موجودوی او زیات ګمان کیږي چې دغوړ ګټلو په ځای به سر بایلي که فرضاً دا اراده بالکل دعقل او فکر په خوښه وي نو په لاره کښې خو خوراک څکاک، هواخوري اوناسته ولاړه یا دا راز نور کارونه ټول دغریزې په شایق کوي.
ډیرکارونه دي چې انسان یې دمینې یاغضب دپاره کوي اوعقل سړی ورځنې منع کوي، مګر د غریزې په مقابل کښې یې ثوک په خوله پیاز هم نه خوري،ځکه چې غریزه دانسان په اعصابو او عصبي جهاز کښې نسبت عقل ته ښخ ځای اوقوي حاکمیت لري او دغه حاکمیت په اطفالو او هغو کسانوکښې چې طفولیت ته نږدې وي یعنې معناً کوچنی بلل کیږي او عقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي، زیات لیدل کیږي، که موږ په کلي، وطن او هیواد بلکې په نړۍ او دنیا کښې سترګې وګرزوو او ځان د لویو او وړو اشخاصو له حا ل، احوا ل او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرګنده شي چې په دنیا کښې لږ خلک تیرشوي یا فعلاً شته چې په ځینې مسایلو کښې په غریزه بریالي شوي او دعقل په مشوره یې له غریزې نه مخالف کارکړیدی، په ډیرو لویو شخصیتونو کښې سړی دغه نادر صفت موندلی شي او پوهیږي چې دعشق اوغضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوښتل اودعقل په نغوته تلل څه اسان کارنه دی چې هرڅوک یې وکړی شي، او هر یو پرې وستایل شي.
ترڅو پورې چې بشري نوع دعمومیت او اکثریت په لحاظ یوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسیږي او علم لکه رزق او روزي هرچاته لږ او ډیر و نه رسیږي هیڅ امکان نلري چې عقل دغرایزو ځای ونیسي او په دنیا کښې یوحقیقي عدالت قایم شي، مګر ددې خبرې دامعنی نه ده چې موږ به له ځانه نا امیده کیږو او هیڅ کوښښ به نه کوو چې ځان له هغې خوانه دې خواته لږ څه نږدې کړو ځکه چې په دنیا او د دنیا په تاریخ کښې موږ څو کاله پخوا داسې نمونې اومثالونه پیداکولی شو چې دعدالت دقیام او دحقیقت خوشحالتیا لپاره یې دعقل په مشوره داسې کارونه کړي چې له غرایزونه بیخې لیرې معلومیږي، ډیر د واک او حکم خاوندان تیرشویدي چې دحکمیت اوقضاوت په وخت کښې یې د زوی او دځان مینه هم هیره کړیده او خپل و پردی ورته یوشان ایسیدلی دی، داسې هم پیښ شویدی چې عشق هم په دغه لاره کښې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بریالی راوتلی دی.
نوداکار دانسان لپاره څه غیر ممکن او محا ل نه دی او کیدی شي چې انسان په اجتماعي او رسمي امورو کښې دعقل اوشریعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړشي او خپلې مینې اومحبت نفرت او عداوت ته څه اعتناونکړي، دهمدې لامله انسان د شریعت لخوا دیو څه قوانیونو په منلو مکلف شوی او په ځینو بدو کارو باندې چې دی یې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو یا غرایزو په اثرکښې وکړي جزا مومي د هرملک او هرهیواد په اساسي قانون کښې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو په مقابل کښې په غرایزو پښې ږدي او خپل طبیعې اوشخصي میل ته به نه ګوري، یعنې څنګه چې یوسړیخپل مریض زوی ته چې ډیر ورته ګران هم وي یوه داسې عذانشي ورکولی چې هغه ورته ضررکوي، که څه هم هغه یې ډیره تقاضا کوي او په ژړلو یې غواړي. دغه راز یو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی اونه یو حاکم او قاضي یو امراو واکدار دخپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی شي چې اصول اوقانون یې روا نه بولي، ډیرڅه دانسان زړه غواړی مګر کولی یې نشي او نه یې کوي ځکه چې سړی پرې ملامتیږي او خلک ورته بدوایي. موږ خپلو غرایزو او خپلو خوښوته په شخصي امورو کښې تابع یو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مګر داجتماعی مسئولیت په ځای کښې بیا ورسره په مجادله مکلف یو.
دمثا ل په ډول وایم که یو معلم په یوه مکتب کښې څو تنه خپل اوپردي شاګردان لري چې په زړه کښې دځینو شاګردانو لوړتیا غواړي او لوړېنه یې په هغو باندې زیاته وي دی دا کولی شي چې بې له رسمي اوقاتو هغوئ ته تعلیم ورکړي او له نورو نه زیات څه وروبښي مګر دانشي کولی چې د تعلیم په وخت او د مکتب په کوټه کښې خپله ټول توجه همدوئ ته وقف کړی، یاد لمبر ورکولو په وخت کښې خپلوان او اشنایان وپالي ځکه چې پدې وخت اوپه دغسې ځایونو کښې محبت او عاطفه ګناه ده او دعدالت ملاماتوي. ددغه راز مراعاتونو او غرایزو له جغ لاندې په دغه ډول تګ په اجتماعي لحاظ یوه لویه تباهي ده چې زیان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوضرر يې زښت ډيردی اودخلکو مخه هم له يوې صحيح اوسمې لارې څخه بلې خواته راګرځوي، هر څوک کوښښ کوی چې په کږو لارو خپل مطلب ته ورسيږي او ددې په ځای چې حقيقت وپالي اشخاص پالي او دوسايلو درګاه ته لاس غزوي. هيچاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کيږي او نه په داسې ځای کې سړی د جرياناتو په لړ کې څه انتظام او معقوليت ليدلی شي، دلته ښايي څوک داګمان وکړي چې په هرځای او هر هيواد کې هرو مرو يو څه قوانين او اصول وي چې څوك د غرايزو اطاعت يا د مينې او غضب پيروی ته نه پريږدي او هرسړی مجبوروي چې د دوست او دښمن په حق کښې لکه يو قانوني کتاب يوډول حکم وکړي او هر چاته په يوه سترګه وګوري دلته نو ضرور ايسي چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنګه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ويلی شم چې قانون په يوه ملک کښې داسې مثا ل لري لکه برق چې ټول ښاراو ټول کورونه رڼا کوي مګرکه چيرې وشليده نو ډيرکورونه هم سيزې اومسول يې هم نه پيژندل کيږي يعنې په عين رڼا کښې تورتم لري او له ګټې سره يې زيان هم تړلی دی.

ددې دپاره چې خبره ښه روښانه ا وسپيڅلی شي جزئياتو ته به راشو او مثالونه به ونيسو.

دونه تنه شاهدان که ديوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړی هغه شرعاً او قانوناً بدګڼل کيږي، که دکلي کورخلک په يوه سړي بد ووايي يا ديوه ځای حاکم اوعلاقه دار د چاپه حق کښې دبدوالی نطريه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کيږي پدې قانون باندې هيڅوک څه اعتراض نشي کولی ځکه چې که قانون دانسانانو قول او وينا ته څه اعتبار ورنکړي او سند يې و نه بولي د دنيا معاملې او کارونه ټول بې اجرا پاتې کيږي او دژوندانه چارې معطليږي، نو ضرورت او احتياج، عقل او نقل دهمدې خبرې تائيد او تاکيدکوي چې بايد ديوه انسان او مسلمان خبره اعتبار ولري او دهمده په وينا حقيقت وپيژنې نوکه چيرې هغه شاهد او هغه خلک چې يوه سړي ته بدوايي پخپله بد وي او دعنا د له مخې د هغه په حق کښې څه وايي يا د حکم خاوند ديوه غرض لپاره خپله نظريه بده ښکاره کوي قانون پدې ځای کښې دحقيقت او عدالت هيڅ مرسته نشي کولی اومسول هم نه ګڼل کيږي ځکه چې بله هيڅ لارنشته چې ددغسې پټو ظلمونو مخه ونيول شي او هيڅوک په هيچا څه ظلم ونکړی شي نو ددغسې ملاحظاتوپه اثرکښې ويلی شو چې قانون ديوی غذامثا ل لري چې يو فاسد وجود کښې فاسد مواد ورځنې جوړيږي او بد تاثير کوي مګر که نه وي نو سړی ژوند هم نشي کولی د همدې لامله ځينې کسان ځينې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کښې وړاندې کوي چې دهغه طبيعت ښه وي او پام يې په نيکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ويل کيږي ځکه چې په ډيروخلکو کښې د طبيعت ښه والی اوبدوالی دومره تاثير لری چې ښه يې له پامه بديږي او بد ورته ښه ښکاره کيږي، کله څوک په څه مجبوروو، چې دکار د پاره به يې دچا وچولي نه کتل يا به يې دوستان او اشنايان پرې جرګه کول.

که چيرې څوک د خپلو تاثراتو او احساساتو تر اثر لاندې نه راتلای او هرچا د حق او حقيقت په تقاضا او د قانون دصحيح استعمال په خوښه کارکولای څه به خلکو ديوه اوبل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ويلې چې مربي لرې نومرياخوره، دڅه لپاره به يوه اوبل ويلې چې زه بې وسيلې يم، زه واسطه نلرم هر څه په واسطه کيږي، داټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک داناړې نه وهي کوم کارچې ځينې کسان يې په يوه ساعت غوړه مالۍ ياپه لحاظ او خاطر کوي هغه دکوه قاف ديوان هم نشي کولی. نو تر څوپورې چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي اوپه خوشامدو خوشحاليږي ترکوم وخته چې خوشحالتيا په انسان حاکميت لري، اومراعات په حق او حقيقت غالب وي قانون او عدالت به هم د اشنا او نا اشنا شعورلري او کارونه به ډيرځله د اشخاصو په کيفي اونفسي اغيزو، د وخت او موقع په تقاضا، ديوه او بل په سپارش اجراکيږي. داحا ل البته ديوه ملت د اجتماعي حيات رنځو رتيا او اوموالی ښيي مګر ددې رنځو رتيا علاج هم ډير ګران دی او يوه اساسي مجادله غواړي، ډيرشيان په کاردي چې د يوه ملت په اجتماعي حيات کښې تغير اوتحول پيښ کړي يا په بل عبارت بدعاتونه ورک کړي، او دخلکو مخه له کږو لارو ګرزوي.

ديوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرايزو باندې دمامورينو حاکميت، د اداري چارو پوره لټون، دکار کوونکو اشخاصو مجبوريتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکيدل او نه پټيدل، دچاپه ظواهرو نه غوليدل بدو او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول دا ټول ددغسې اجتماعي اصلاحاتو د پاره ضرور او په عين حال کې ډير ګران کار هم ايسي. دلته بايد دډيرو خبرو د نتيجې په ډول ووايو چې انسان طبعاً دخير خواته مايل او خير خو ښوونکی پيداشويدی، مګرپه طبيعت کښې يې دلوړتيا ارزو او ځينې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسيدلی او موانع يې په مخکې وي نو بيا په پټو اوکږو لارو هم ځان ورسوي او دځينو مجبوريتونو په اثرکښې بداو ناوړه کارونه هم کوي نوددې دپاره چې له انسان څخه بد او ناوړ ه سلوک ونه ليدلی شي لازمه ايسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دده لپاره یوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقاصد وته پرې ورسيږي او لارې کړولوته خپل مجبوريت حس نکړي. دالاره بايد ډيره اوږده هم نه وي چې دی يې د اوږد والی په سبب بلـه لـه اغزو ډکه لاره اوپيچومی غوره کړي. دغه لار دې ته بايد را وښودل شي چې په تا پسې بينا سترګې هم خار کوي او ستا ښه و بد په هيڅ شان نه پټيږي او نه څوک دربانډې غوليږي. نورخلک هم بايد له هغو بدو او لنډو لارو منع شي څکه چې انساني رمه هم لکه ميږي او پسونه داسې ايسي چې که يو له لارې کوږشي نورهم ورپسې ځي.(١)

اجتماعي نظام

کارونه او وظايف دوه ډوله دي، يوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ويل کيږي، دا چې يوسړی ديوه فرد لپاره خدمت کوي دشخصي او انفرادي کارونو په حساب کښې راځي. مګر هغه څوک چې د خپل مملکت او ملت لپاره کارکوي داجتماعي وظايفو په نامه ياديږي.

هرکار او هره وظيفه په دغو دوو لحاظو نو دقدر وقيمت په لحاظ فرق کوي او رنګ يې بدليږي که يو عالم ديوه تعليم لپاره استخدام شي هغه بيل حيثيت لري اوکه په يوه مکتب يامدرسه کښې ځوتنو ته تعليم کوي هغه په بل نظرليدل کيږي که څه هم دواړه يوه وظيفه اجراکوي چې نوم يې تعليم او ښودنه ده. هغه سړی چې ديوه کورسانته کوي او ديوه شخص نوکر وي بيل نوم لري مګرڅوک چې دمملکت په عسکري نظام او د هيواد ستانونکو په جمعيت کښې داخليږي بل نوم اوبل نشان پيداکوي.

انفرادي کارونه له يوې صحيح موازنې لاندې نه راځي او نه يومعين قيمت پيداکوي مګر اجتماعي وظايف ځانته يوه معيار او ميزان لري، هغه کاتبان چې دمفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کښې يې ښايي چې ډيرفرقونه وليدل شي مګر د دوايرو کاتبان اوسرکاتبان ماموران او مديران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغير نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معناً او کيفاً بيلوي اويو اعزازي حيثيت او اعتبار ورکوي. مګر دغه اعتباري رنګ دومره قوي او پوخ دی چې ددغوکارونو نوعيت او حقيقت بيلوي او دهر چا په نظرکښې يې بل بل راز ښيي، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډيرفرق لري اوبيل بيل اشخاص ګڼل کيږي.

دغه معنوي قيمت چې په معاش کښې شته لږ معاش ته په ډيره اجوره ترجيح ورکوي او يو مامور قانع کوي چې په ډيره مزدورۍ پسې ولاړنشي او دخپل خدمت نوعيت بدل نکړي يعنې له رسمي دوايرو او اجتماعي وظايفو څخه شخصي خدمتونو او نوکريوته زړه ښه نکړي او ماموريت په مزدورۍ بدل نه کاندي څنګه چې يو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتياج لري او د اجورې يا څه نفع اوفايدې په مقابل کښې خپل کارونه په يوه اوبل اجراکوي. دغه شان اجتماع هم ډير کارونه اوضرورتونه لري چې له افرادونه يې غواړي او په مقابل کښې معاشونه او منافع ورکوي مګر دومره فرق شته چې يو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هر څومره چې وغواړي چاته يې ورکولي شي.او پخپلو تصرفاتو کښې دکوم قانون او معين نظام تابع نه وي مګر اجتماع ځانته يو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجراتو کښې بې انتظامي نه خوښوي څکه يې دلته افراد داسې حقوق پيداکوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجرااتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دوايرو کښې يو معيار موجود دی او بې د وظايفو له قيمت نه د رتبو معاش څه فرق نلري يو کاتب ٢ (مثلا) په هر وزارت او هر ولايت کښې يو اندازه معاش لري او ديته نه مجبوريږي چې دمعاش دپاره د خپلې تبديلی کوښښ وکړي ددې موازنې ساتل څکه ضرور دي چې يو خو اجتماعي عدالت نه ساتل کيږي اوبل د وظايفو تقسم هم خرابيږي او هرڅوک هغه ځای ته هڅه کوي چې دده کارهلته زيات قيمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې يو قيمت ولري بلکې مطلب دادی چې يو کاردې په يوه اوبله دايره کښې فرق نلري يو محاسب يا يو دتحرير کاتب بايد په هره دايره کې يو راز استحقاق ولري هسې نه چې يو معلم او يو کاتب دې سره برابر وي څکه چې دلته دکار او وظيفې جنس بدليږي او هريو دخپل اهميت او تکليف په لحاظ بيل قيمت پيداکوي. غيرله دغې موازنې چې بايد په معاشو نوکښې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده يو بل شی هم ډير ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه ګران هم دی. ځينې کارونه په ځينو دوايرو کښې شته چې هلته دځينو غير مشروعو استفادو مجا ل هم شته نوکه ددغه راز استفادو مخه ونه نيول شي، ديوه اخبار کاتب (مثلا) کوښښ کوي چې ديوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کښې فرق نشته مګر په معيشت کښې فرق شته هغه ورځ زما يو دوست دخپل صحبت په ضمن کښې وويل څوکاله مې تعليم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پيداکړم، زه او زما يو خپښ چې دباجه او سانډو په نامه ياديږي دواړه راغلو او په دوايروکښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموران شو، زه دتعلیم خاوند وم یو کتابت راته میسر شو او هغه سواد نه درلود په یو ه دایره کښې تحویلدارمقرر شو. مگر تحویلداری- یې داسې وه چې مصرف یې زیات درلود او دناورې ګټې مجا ل پکې و، څو کاله وروسته زه یوې رتبې ته ورسیدم او نوم مې وګاټه مگر هغه ډیرې پیسې اوپولې پټې پیداکړه هغه بله ورځ چې زما زوی هغه کره ورغلیو ، چې بیرته راغی راته ویلې یې ترور کره مې یوه داسې ښه راډیو وه اوداسې ښه سازیې کاوه، په کورکښې یې ډیرې ښې ښې قالینې هم اوارې وې او ښه ښه چپرکټونه یې لرل د ترور زوی مې راته ویلې چې تاسې ولې راډیو ناخلئ؟......؟

دلته زما دوست راته وویل چې زه له خپل نصیب او قسمته کوم شکایت نلرم او دا نه وایم چې دتحویلدار صاحب بیسوادي له مانه ښه شوه ځکه چې که ماته هماغه تحویلداري سره له هغه مفاده راکړه شي زه به یې دځان لپاره عار اوتنزیل وګڼم.

مگر دا نه وایم چې دغه راز مظاهر په ځینو اشخاصو تاثیر کوي او ځینې کسان له معنویت نه مادیت ته او له صداقت نه خیانت ته راکاږي. په ا جتماعي نظام کښې باید دغسې غیر شعوري بې عدالتي هم رانشي او داسې ونشي چې یو د تعلیم خاوند او یو بیسواده په معیشت کښې دومره فرق ولري چې اطفا ل هم پرې پوه شي. یو اجتماعي نظام که یو نویسنده او دعلم خاوند ته له یوه بیسواده تحویلدار نه زیات معاش ورکوي او پدې باب کې د حق سنجش او د کار قیمت قائلیږي غرض به پکې همدغه وي چې دهغه معیشت له دې بل نه ښه شي او امتیاز یې راشي نوکه نتیجه بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځینو دوایرو کښې رفع شي او څوک یې جلوګیري ونکړي دمعاشونو عدالت هیڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چا شکایت نشي رفع کولی.

داجتماعي نظام مهمه وظیفه داده چې په یوه ملک کښې عدالت قایم کړي او هرچاته دخپل کارد قیمت او اهمیت په قرار برخه وکړي، اودسنجش او موازنې په اثر کښې هرڅوک دخپل استحقاق په اندازه وروزي. که یوه سړي ته یو فرد له خپل ماله هرڅومره شی ورکړي یا یوتن له خپل پټي او تجارت څخه هر څومره ګټه وکړي بل سړی څه ګله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي مگرکه اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه یوته زیاته برخه ورکوي ډیرنور خوابدي کیږي اوله خپلو وظایفو سره یې علاقه کمیږي، دلته ښایې څوک ووایي چې تحویلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معیشت نه دی ورکړی او دا دغسې مثا ل لري لکه چې یو غل په غلا او یو بډې خور په بډو ډیرما ل پیداکړي او له یو ه بل مامور نه بدای شي. دا خبره رښتیا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره ما ل نه دی ورکړی بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلاکړې ده مگر که یو قاسم او ویشونکی (چې باید یوشی په څو تنو داسې وویشي چې هر چاته خپل حق ورکړي او هیڅ بې عدالتي پکې رانشي) په تقسیم کښې وغولیږي، او ځینې کسان ترینه له خپل حق نه زیات څه پټ کړي هر څوک ورځنې شکایت کوي او عدالت هم ناراضه کیږي. ددغسې غلاګانو مخه نه نیول علاوه پدې چې په ځینو مامورینو کښې دشکایت فکر او شعورپیداکوي او ځینې کسان په بدو لارو بیایي داجتماعي نظام قصور او بې پروایي هم ښیي. ددغسې اصلاحاتو لپاره یواساسي فکرپه کاردی چې باید حسابي اوشعوري سیستم کښې اساسي اصلاحات وشي او محاسبین لکه دبصیرت ماشینونه داسې نه وي چې حساب او شمیر صحیح وښیي مگر نظر او بصیرت هیڅ ونلري. ښایي چې ځینو دوایرو کښې ډیرداسې تحویداران پیداکړو چې په څوکالو کښې یې له خپل معاشه یوپه لسه زیاته ګټه کړې او پخپل حساب کښې فاضل هم دی نو دغه راز محاسبه به سړی څه کړي؟ که مادلته څه حسابي تخصص درلودای ښایي چې اوس مې په حساب کښې ډیر اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کښې ځینې نواقص شته چې باید رفع شي.

دمثا ل په ډول وایم یوه رسمي دایره چې دځینو شیانو اخیستلو ته ضرورت لري نو له تحویدار سره یو دوه تنه د هئیت په ډول مقرر کړي چې هغه شیان په بازار کښې واخلي او رایي وړي. دغه هئیت که هغوشیانوته په هر څومره زیات قیمت قایل شي او د دکاندارانو کلانتر یې تصدیق وکړی حسابي دوایر پکې څه نه وایي او داکار اصولي ګڼي مگر دهغې دایرې یوسړی هماغه شیان که په بازار کښې په نیم قیمت واخلي داکار د مسئولیت موجب ګرزي او دخیانت اتهام پکې پیداکیږي نو دغه راز تحویلدار چې دیوه شي قیمت د دوه درې تنو په خوشحالو لو او خوله خوړولو یو په لسه زیات ښودلی شي، نشي کولی چې ناوړه استفادې وکړي اوځان بې مسولیته مور کاندي؟ کولی یې شي کړي یې دي او و به یې کړي.

په دغسې مواردو کښې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي او د بازار هرڅه معین اوټاکلی نرخ ولري بې له دې نه چې هیتونه وټاکل شي او تصدیقونه واخیستل شي، تحویلدار هیڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قیمت اخیستل کیږي.

دلته دیوه حکایت په ضمن کښې دیوه مامور اویوه تحویلدار خبره منځ ته راغله او د بحث دمرکزیت حیث یې پیدا کړ مگر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظایفو کښې باید یوه موازنه او شعور موجودوي او د هر چا وظیفه اوکار دیوه صحیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار له مخې قدرو قيمت ولري. هغه څوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې دالاتو او ادواتو وظيفه اجراکوي او منډې رامنډې وهي هم دمعاش او معيشت په لحاظ، هم د اهميت او اعتبارله حيثه لوړ والى او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدير يې وشي چې هيڅکله دعرفاني وظيفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه ګڼي اوخپل اهميت داجتماعي نظام په نظرکښې لږ محسوس نه کاندي.

هغه کار چې اشخاص يې کولى شي له هغو کارونو نه چې ډيره موده تعليم او تحصيل غواړي بې ا همیته معلوم نشي او په هر لحاظ قدر وقيمت ولري، که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خواکمزورې کيږي او هرڅوک اداري چارو ته ميل کوي. يو اجتماعي نظام بايد خپل مامورين پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکار نشي کولى نوکه يو د علم او معرفت خاوند ځانته اداري کارپيداکړي هغه پيشرفت چې هلته کوي ښايي چې دلته هغومره مؤفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وګڼل شي، داپوهول دژبې او وينا کارنه دى بايد په اجتماعي وظايفو کښې هر څوک چې کوم امتياز او فوق العاده مهارت په کومه خواکښې لري هغه وپيژندل شي او قيمت پيداکړي يعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه تور ه کړي او ځان اهنګر وبولي. دغه راز شعوراو بصيرت چې په اجتماعي نظام کښې وي هرڅوک ديته مجبوروي چې دخپل استعداد او لياقت له مخې يوکار انتخاب کړي نه دکار اووظيفې دقيمت په لحاظ، ځينې کارونه چې خرابيږي او دبې صلاحيته اشخاصو لاس ته ورځي سبب يې همداوي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه ګوري او هر څوک هماغه کارته وړاندې کيږي چې زياته ګټه ياډير قدرلري نو وړ او نا وړه اشخاص هماغه وظيفه اشغا ل کړي او کار ليدونکي هم دومره ډيرښو اوبدوته نه ملتف کيږي او په يوه نظر ورته ګوري دا وضعيت طبعاً داجتماعي وظايفو موازنه خرابوي او ټول خلک يوه لور ته زور کوي چې بياسړى ځينو کارونو ته په اعلانونو هم څوک نشي پيداکولى مګرپه يوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسايل ورته ګوري. (۱)

د ځان مينه

سپوږمۍ کله کله په هاله کښې ايساريږي مګر انسان هروخت دحب ذات ياحب نفس په دايره کښې راګير دى او هيڅکله له دې دايرې نشي وتلي.

دا دايره په ځينو باندې دومره تنګه وي چې بې له ده نه بل هيڅوک او هيڅ شى ورسره نه ځاييږي، مګر په ځينو کسانو باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځاييدلى شي. څنګه چې وګړي ځينې په وړو او ځينې په لويو کورونو کښې اوسيږي، څوک دخپلې استوګنې ځاى يوکلى ګڼي او څوک يوښار يا يو مملکت خپل کور او ټاټوبې بولي، دغسې دخلکو دمينې او محبت دايرې هم لويې او وړې دي، مګر دا دايره که هرڅومره لويه وي بيا هم اصلاً دسړي له خپله ځانه چاپيره ده او نورپکې طفيلي وي.

که تاسې په ظاهره يوسړى وينئ چې له يوه اوبل سره ډيره مينه کوي يا خپل ځان د کوم ميلمه او دوست و اشنا په خدمت کښې ستړى کوي دا مينه هم په اصل کښې له ځان سره ده او دځان مينه ورته ويلى شو ځکه چې نفع يې ده ته راجع ده او ګټه يې بيرته دده کا له ته راځي.

که ووايو چې هرانسان په ځان مين دى او له ځان سره مينه لري، يا دانسان په هر محبت کې چې له هرچا اوهرشي سره وي دځان مينه پټه پرته ده دروغ يې مه بولئ ځکه چې له خپل ځان سره مينه او محبت دانسان په غرايزو کښې حسابيږي او هيڅوک ترينه نه دى خلاص. ځينو شاعرانو که پخپلو اشعارو کښې خپلو معشوقو ته ويلي دي چې په ائينه کښې مه ګورئ چې په ځان مين او زموږ رقيبان نشئ، غوليدلي دي ځکه چې دا عشق او دامينه له حسن و جماله يا له محاسنو او فضايلو بې نيازي لري او هيڅ مادى يا معنوي صفات نه غواړي.

که څوک ښکلى وي او که نه وي، ښه وي اوکه بد، جوړوي او که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خوار وي ا و که بډاى له ځان سره مينه اوپه ځان پيرزوينه لري، مګر دامينه دهر چا دفکر او ذوق په لحاظ بيل بيل رنګونه او مختلف مظاهر لري.

يو به وې چې ځانته به ښه ډوډۍ پيداکول له ځان سره مينه ګڼي او دځان مينه به ورځنې خيټو او دخيټې خدمتګار جوړ کړی،

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۹ ګڼه ۳_ ۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل به ګمان کوي چې په ښو جامو کښې ځان پټول له ځان سره مينه اوپه ځای پيرزوينه ده.
څوک به عزت او اعتبار ګټل له ځان سره مينه بولي او ځينې به په ډيرو پيسو او جايدادونو کښې دغه مينه لټوي.
چاته به داښه ښکاري چې ځانته عيش وعشرت برابر کړي او ځينې به فضايل پيداکول که څه هم ډير مشقتونه پکې وي حب نفس ګڼي او رياضت يا دنفس تذليل به ورته په ځان لورينه معلوميږي نو ويلی شو چې دامحبت دانسان دفکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او دانسان شخصيت ورځنې تشکيليږي. په هره اندازه چې افکار لوړ او عالي وي هر څومره چې انسان له لوړو معانيو سره اشناشوی وي هغو مره يې حب نفس او دانسان مينه هم يو ښه صورت اوښه مظهر پيداکوي مګرکه فکر او نظر ټيټ وي او څوک ځانته په ټيټ نظرګوري نو د ځان مينه يې مخ په ځوړي بيايي اوپه کنډ و کپرو کښې يې غورځوي.
غرض دادی چې په دې باب کښې د ځان معرفت ډيرتاثير لري که څوک دځان په پيژندنه کښې يوه لوړ اوعالي معيارته نه وي رسيدلی اوبې له خپل جسمانيته نور خپل ځان نه پيژني هغه ته دځان مينه همدا ښکاري چې خپل نفس او تن وپالي او خپل نفسي خواهشات پوره کړي. مګر که چا عقلاني او روحاني شعور پيداکړی وي اوځان له جسمانيته ماورا يو بل شی بولي هغه بيا په نورو روحي او معنوي لذايزو پسې ګرزي اوبل راز ارزوګانې ورته پيداکيږي.
ځيينو کسانو ويلي(فکر هر کس بقدر همت اوست) مګر کيدای شي چې حقيقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه دفکر او شعور احساس و ادراک په اندازه وي نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي خو د فکر او همت تر منځ يو ه داسې رابطه شته چې بايد يو له بله سره برابر وي او دځان مينه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار يوعالي يا ادنی مظهر پيداکړي او کله کله دځان مينه په يوه داسې رنګ کښې وليدل شي چې سړی ورته حب غير يا د بل مينه وايي. څومودہ دمخه دکابل مجلې يوه فاضل ليکونکي ښاغلي خادم دخير دعزيزې ترعنوان لاندې دخپل يوه دوست حکايت رانقل کړی و چې هغه لس کاله له يوه فاضل سره چې په محيط کښې علمي او فلسفي شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک څه شی دی؟ دغه فاضل وايي په ټولو کاروکښې دانسان د ارادې محرک د ده د(حب ذات) غريزده او هغه هرڅوک چې وي وايي نه انسان بايد دومره خودغرضه نه وي اوله حيوانه د (حب نفس) په غريزه کښې فرق ولري يعنې بايدپه انسان کښې د خير غريزه موجوده وی چې د خير لپاره ايثار وکړي اوکله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعو تيرشي. پدې بحث کښې ښاغلی خادم د دواړو جانبو دلايل راوړي او په اخر کښې يې د خير د غريزې داثبات لپاره د خپل دوست له خولې دوه دليلونه راوړي اووايي: (۱) چې يوه ورځ په بازار کښې تيريدم او يوه داسې سړي چې ښې معتبره جامې يې اغوستې وې له يو داسې چاسره جنګ درلوده چې زاړه اوشکيدلي کالي يې په تن کښې و زه د غريب سړي په خواشوم يعنې دهغو ښو جامو خاوند دکاندارمې ملامت کړ او غريب سړی مې ترېنه خلاص کړ حاضرينو له ما څخه تشکروکړ او ما خپله لياره ونيوله.
(۲) بله داچې يو د ښې دريشې خاوند په بايسکل سپو راوله يوه دهاتي سړي سره يې تصادم راغی، او دا بيچاره يې په ځمکه راوغور ځاوه او علاوه پدې له بايسکله راکوز شو او دغه سړی يې نورهم واهه زه چې دلته حاضر وم وروراندې شوم ويل مې:
اغا ته ملامته يې اوکه داسړی؟ ته لا له ده نه معافي نه غواړې او وهې يې. که ته داسړی نه پريږدې نو زه ورڅخه جداً مدافعه کوم وروسته تردې دوه حکايتونو بياوايي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه يې په دغو ځايوکښې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شی ؤ؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول وايي يوقسم دترحم او دحق دمرستې احساس په ماغلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر احتما ل سره يې دمظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هيڅ اغراض اومنا فع دخپل ونه ليدل، دمقالې په اخرکښې ښاغلی خادم ليکي: دا و زما د ملګري تقرير زه پخپله هم په همدغه عقيده يم چې دغسې يواحساس په انسان کښې شته چې ددغې غريزې په اثرکښې انسان دخير، حقانيت او وظيفې لپاره ايثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره منم چې انسان کښې دخير غريزه موجوده ده او دهمدغې غريزې په اثرکښې انسا ن ډير دخير کارونه هم کړيدي مګر دده له دوست سره يوڅو خبرې لرم.
اول خودغه دوه مثاله چې ده د خپلې مدعا داثبات لپاره راوړيدی خورا ضعيف دي او د جانب مقابل ددلايلو په مقابل کښې څه موجوديت نلري، دی وايي دترحم او دحق د مرستې احساس په ماغلبه کړې وه او دځان د خطر او ضررله احتما ل سره دمظلوم په مدافعه کښې ودرولم.
دلته دځان خطرنشته ا وپه دغسې بازاري جنګونو او ګفتګوی کښې کومه خبره دخدای لپاره کول يا څه خدای جاتي مداخله دفرد د ضرر احتما ل نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته محتاطو کسانو ته به داغته خبره ښکاري او زيات زړورتوب به يې ګڼي. مګر ځينې نوريې ښايي چې قابل ذکر هم ونه بولي. بله داچې وايي، په دغو حادثو کښې مې هيڅ اغراض ا ومنافع دخپل ونه ليدل مګر لومړۍ حادثې په اخرکښې وايي چې حاضرينو له ما څخه تشکر وکړ نو دغه دحاضرينو تشکر ايا غرض اونفع نشي کيداى. پدې کښې هيڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کښې دغه راز منافع ډيرقيمت لري او د همدغسې منافعو لپاره ډير ډير کارونه کوي مګر زما ددوست که دا نفع په نظرکښې نوي نيولى او دترحم يا دحق دمرستې لپاره يې داکار کړى وي نو دغسې کسانو سره خو ارومرو داخرت فکرونه وي او د خداى لپاره دغسې خطرونه او ضررونو ته وړاندې کيږي. نو بياهم نشي ويلى چې پدې کښې دځان دپاره څه منافع نه و، موږ خو د مخه وويل چې دځان مينه د هر چا دفکر اونظرپه لحاظ مختلف مظاهر پيداکوي.
يو مسلمان چې په خداى او قيامت عقيده لري هغه اخر وي ګټه له دنيايي ګټې نه ښه ګڼي او خپل نفس ذليلول، روژې نيول، ځان شهيدول دځان لپاره نفع بولي او دځان مينه يْ همدغسې کارونو ته وړاندې کوي نو دغه دخير غريزه او دحب ذات غريزه څه تضاد نلري لکه چې ده خيا ل کړيدى او لس کاله يې له يوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.
يوسړى به وي چې دخير او نيکۍ په مينه کښې به د ځان خير ګڼي او حب ذات به يې دخير کارونو ته وړاندې کوي نو دلته دحب ذات غريزه او د خير غريزه اتفاق لري او يوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردوکښې خير خواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه يو شى بلل کيږي دغسې کسان چې دحق او حقيقت په طرفدارۍ راپاڅيږي او له حقيقي خطرونو څخه هم نه ويريږي ارومرو يوه معنوي نفع ددوئ په نظر او شعور يا ما تحت الشعور کښې وي، که چيرې په دنياکښې يو ښه شهرت يا شخصيت ګټل دده په نظرکښې نه وي اونه غواړي چې دخوارانو اوغريبانو يا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پيداکړي ضروربه ورسره خدايي فکرونه او د اخرت سوداملګرى وي او يوبل راز ګټه چې دده په نظرکښې به ډير اهميت لري که څه هم نوريې احساس نشي کولى ده ته ځان ښکاره کوي نو څوك دا نشي ويلى چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او حب ذات هيڅ دخل نلري، زما دمطلب خلاصه دا ده چې انسان ټول ارادي افعا ل (چې ټوخيدل او ځينې نور طبيعي افعا ل ترې واوزي) دحب ذات په اثرکښې وي يعنې د ځان دنفع او فايدې لپاره وي مګر دانفع اوفايده به کله مادي وي او کله معنوي.موږبايد دځان مينه او حب ذات يوازې داونه ګڼو چې سړى به ارومرو د جسماني خواهشاتو او دنيوي عيش او راحت لپاره کارکوي ځکه چې ځينې انسانان دفکرو عقيدې، مسلک او مذهب ، تربيې او تعليم په اثرکښې د ځينو معنوي او روحي ګټو لپاره خپل سراو ما ل قربانوي. او همدغه قرباني له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه ګڼي، په اسلام کښې ډير دغسې اشخاص شته چې په(ويؤ ثرون على انفسهم) باندې ساتل شويدي مګر ددې معنى داده چې دوئ دغه ظاهري ځان او مادي وجود ديوې عالي او لوړې مفکورې دپاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود ګټه اوفايده يې په نظرکښې نيولې ده ، نوکه سړى په انساني اعمالو او افکارو کښې ښه دقت وکړي په هرکار کښې يو ډول فايده په نظرکښې وي او ديوه عاقل سړي هيڅ ارادي حرکت بې دځان دفايدې نه نه وي، کوم کارونه چې موږ يې دخير وغريزې په اثرکښې بولو اوخيريې ګڼو هغه ارومرو د انسان لپاره کومه معنوي ګټه لري او دانسان د ذهنيت په اعتبار يو ډول احتياج باله شي.
دانسان لپاره خو د خواهي او د ځان مينه چې حب ذات يا حب نفس ورته وايي عيب نه دى بلکې صفت دى مګر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپيژني او دځان مينه يې د لوړتيا او فضايلو خواته بوزي يعنې داسې ونکړي چې نفس اونفسې شهوات وپالي او عقل و روح چې د انسان اصلي اومعنوي ذات ورته ويلى شو له نظره وغورځوي او هيڅ مينه ورسره ونلري.
که يوسړى خودخواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم او فضليت، نيک شهرت او اخلاقي اعتبارله نورونه زيات پيداکړي اوخپل معنوي او حقيقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خود خواهي يا ځان سره دغه راز مينه يو لوى صفت دى مګر که خود خواهۍ خپله مجرا بدله کړي او په بد ه لار کښې صرف شي نو بيا ترينه لوى عيب په عيبونوکښې نشته.
دښاغلي خادم دوست ويلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دې حيوان او انسان د حب نفس په غريزه کښې فرق نلري؟ پدې خبروکښې که دده مقصد داوي چې انسان دې خودغرضي بيخې پريږدي خو دا هډو ممکنه نه ده او داسې نشي کيداى چې انسان له اغراضو نه بيخې لاس واخلي مګر داکيداى شي چې خپل اغراض ښه کړي اود بدو اغراضو په ځاى ښه اغراض ځانته پيداکاندي همدارنګه دحب نفس په غريزه کښې له حيوانه داسې فرق پيداکولى شي چې دى حب نفس دخير او فضايلو په لټون او حصول کښې وګڼي او حيوان دحب نفس په اثرکښې دخپل حيات دساتنې لپاره ديوه اوبل په پټې کښې ځان موړ کړي مګر داسې نه کيږي چې حب نفس بيخې پريږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملاوتړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک که دانسان لپاره دخير په غريزه قايليږي او ددې غريزې په اثريې له نورو حيواناتو بيلوي ضروربايد ددې غريزې منشا او ريشه عقل و ادراک وبولي او يوعاقل هروخت په هرکار کښې دځان يو ه مادي يامعنوي، دنيوې يا اخروي ګټه په نظرکښې نيسي.[۱]

دخان ناظر

خان دډير ځمکو او جايدادونو خاوند و، ځکه يې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډيرو او ډير نوکران يې درلودل چې چا به اسونه ساتل چا به ټوپک ګرزول او چابه د تازيانو او بازو باښو ساتنه په غاړه درلوده.

خان به په ولس کښې سترګې غړولې او داسې سړی به يې ناظری اوبالا بينۍ لپاره پيدا کاوه چې کا ل په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زياتې کړې او د دهقانانو په خوارۍ خوارۍ ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان دخوشحالۍ لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو اومزدورانو سره ډير بد سلوک کاوه او خلک به يې له لاسه ډير په عذاب وو.

دناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې بايد ډيرخلک ديوه تن دګټې اوخوشحالي دپاره په کارواچوي او دغه استثماري وظيفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډيرښه ناظر هم به هماغه و چې خواران نورهم خوراکړي اود خان خاني نوره سم چاغه کاندي. دکوروکلي خلک له خان نه خپه نه و اوله ناظرنه به يې ډيرسرتکاوه، هرچا ويل: خان پخپله ډيرښه سړی دی خو د ناظر دې بچې مړه شي.

يوه ناظر چې به څه مو ده ناظري وکړه او خلک به يې پوزې ته راوستل خان هغه لرې کاوه اوبل به يې پيداکاوه.

هغه به له پخواني ناظرنه دخان لپاره ډيرې تودې منډې وهلې ځکه چې نوکر نو اهو بدو ميګيرد ډيره پخه خبره ده.

هغه به پخواني ناظرته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه ګوري اوڅوک يې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهيږم دخان طالع بيدارې وې او که دخلکو بخت ويده و چې هرنوی ناظر به په خان پرستۍ کښې له بل نه وراندې ټوپ واهه اود استثماري نقشو په جوړولو کښې به يې خپل ايمان زيات خواراوه مګر خان يو ناظر هم له دوه کالونه زيات نه ساته اوخپل خير يې په همدې کښې ليدلی و.

په رښتيا چې دريم ناظربه له دوهم نه هم تيره واړو له اودخان ګټه به يې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته دنورو له سرنوشت سره مخامخ شو او دډير خلکو دښمني به يې په څو ورځو خپل اولادو ته پريښوده.

داسلسله همدغسې جاري وه او دناظرپه بدلون به څه قدر د خلکو تسکين کيده او زاړه خاطرات به په نوواميدونو بدليدل.

د اولس نخبه اشخاص به دناظر ی په طمع دخان په شاوخوا څرخيدل اوپه لطايف الحيل به يې د هغه توجه ځانته جلبوله په دې مسابقه کښې علاوه په چاکرانه اهليت اولياقت د خان اعتماد ډير زيات اهميت درلود اودغه دبخت باز د هر چاپه سر نه کښينا سته.

دناظرۍ عمرکه لنډو د ستاژ دوره يې ډيره اوږده اوپه ډير خدمت دغه عزت او حرمت ګټل کيده.

کجير خان چې هوښيار او ځيرکه سړی و وروسته له ډير انتظار څخه د ناظر په حيث منظور شو او دغلو د انو کلي ګانې وروسپار ل شوې.

دا ناظر له نورو نه په عقل اوفکر پوخ و ځکه يې دناظرۍ طرز بدل کړ اوخلکو ته يې ځان بې واکه اوبې اختياره وښود.

ده به چې هر څه هرچاسره کول هغه به يې په دې پوهاوه چې دی دخان فکر او اراده تمثيلوي او ديوه تواچي حيثيت لري.

دی پخپله هيڅ نه کوي او هيڅ نشي کولی، هرڅه چې کوي خان يې کوي، خلک بايد هر څه له خانه وګڼي او ناظر معذور او مجبور وبولي.

دغه وخت هرڅوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کښې ده امر اونهې دچا کاردی.

وروسته تردې بيا چا و نه ويلې چې خان پخپله ډيرښه سړی دی خو د ناظردې بچې مړه شي.

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۵ کال ، ۱ګڼه ۲_ ۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک پدي وپوهيدل چې دناظر بچې هيڅ ګناه نلري بلکې پخپله ناظرهم اصلي ګنهګارنه بلل کيږي، هوښيار ناظرکه نورڅه ونکړه او دخلکو په حا ل کښې يې کوم ښه بدلون رانه وست دخلکو سترګې يې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر يې هر چا ته په ګوته کړ.

ديته وايي: غير مستقيم خدمت.(۱)

کميت پيژندنه

نورخلک دکيفيت په تشخيص کښې هم ډير ماهروي او زه دکميت په تميزکښې هم غوليږم يا حير انيږم، ددې لپاره چې تاسې خپل حيرت ته حيران غونډې کړم ځينې مثالونه به درته وړاندې کړم، زما مثالونه ډيرساده دي مګر زه تر هغو ساده يم او دډيرې ساد ګۍ په وجه راته عام فهمه شيان هم مشکل شي.

مثلاً يوسړی په شپه کښې شل رکاته نفل په نيم ساعت کښې کوي او يوبل يې په يوه ساعت کښې کوي او يو بل په يوه ساعت کښې دوه رکاته نفل کوي يعنې يوپه يوه رکات کښې سورت بقر لولي او هغه بل پکې دفيل سورت.

زه نه پوهيږم چې درکاتو نو په حساب شل رکاته ډيرعبادت وګڼم که دوخت په اعتباريو ساعت عبادت له نيم ساعت نه زيات وبولم.

يوسړی دکوم شرعي عذر په وجه دجوزاپه مياشت کښې چې دروژې له مياشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بيا دقوس په مياشت کښې قضايي روژې نيسي دلته هم راته د کميت تميز ګرانيږي او په دې نه پوهيږم چې دجوزا اوږده ورځ ا ودقوس لنډه ورځ ديو ځل طلوع او غروب په اعتبار دکميت په تله برابرې دي او که دساعتونو او دقايقو په حساب سنجول کيږي.

په ژور ناليستۍ کښې هم دکميت مسئله پيچده ګي پيداکوي.

يو ليکوا ل يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله ورکوي چې دوه مخه نيسي يو بل دوه ورې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې موردکښې هم د کميت په لحاظ دا سوا ل پيداکيږي چې دکوم يوه برخه په جريده کښې زياته ده ايا د کميت معيار دمقالو الفاظ او کلمات دي که دمقالو عنوانونه.

په رسمي او اداري چاروکښې هم دکميت مسئله مشتبه کيږي.

په يوه وزارت کښې يو مامور خارج ته سفر کوي او څلور مياشتې تيروې يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يو ه هفته هلته تيروي

ديوه سفر خرڅ په زرو ډالرو کيږي او دبل له سوونو څخه تجاوزنه کوي دلته هم حيرانيږم چې دکميت معيار دسفرونو کرات او مرات دي که ورځې اومياشتې يا د ډالرو حساب. د شورۍ دتقنيني دورې حساب هم رانه ورکيږي.

دا دوره په قانون کښې څلور کاله ده په هرکا ل کښې اوه مياشتې دکار موده ده په هره مياشت کښې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې دعمومي جلسو لپاره تخصيص شويدي چې په دغه حساب ديوې دورې عمومي مجلسونه له درې سوو څخه تجاوزنه کوي نوکه چيرې ولسې جرګه په يوه دوره کښې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړې او په يوه بله دوره کښې درې سوه جلسې هم پوره نکړي يا د مشرانو جرګه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتنياجلاس اصلاً داير نکړي نو دا دوه دورې به دکميت په لحاظ مساوي ګڼو که څنګه؟ يعنې دکار د ورځو په حساب به يوه دوره له بلې نه کمه ګڼو او که معاش اخيستلو ته به وګورو او دواړه به مساوې وبولو؟

که يوسړی لکه ليمو کوچنی اوبل لکه چکوتره غټ وي ايادوئ دواړه دکميت په لحاظ يو دي که څه هم ديوه کرتۍ دبل لپاره واسکټ هم نشي کيدی.

که نه دجسامت په لحاظ ديوه اوښ قرباني له اوه پسونوسره مساوي ګڼلی شو او دکميت معيار سر شماري نه ده.

که څه هم (عقل بسراست نه به سا ل).(۲)

---

(۱) افغان جريده، ۱۳۵۱ کال د ورې ۲۱ نيټې ګڼه (۲)افغان جريده، ۱۳۵۰ کال دليندۍ ۲۲ نيټه ۱۲ ګڼه ، ۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري سياست

يوه ملګري راته خپله کيسه داسې شروع کړه:

د انتظار په کوټه کښې زما غونډې ډيرخلک دملاقات په اميد ناست وو او دروازې ته به يې تربنو لاندې کتل.

له نورونه خبرنه يم چې څه چورت کښې وو. خوما پخپل زړه کښې خبرې جوړولې او ځان سره به مې کرل او ريبل چې څه به وايم او څه به اورم؟

کله به مې زړه د زمرې کړاو په دې فکر کښې به شوم چې راشه له اخلاقي شجاعت نه کارواخله، خپل قانوني حق په صراحت وغواړه، ځان دشخصيت او کرکتر خاوند وښيه او داهليت و لياقت په ښولو جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثير لاندې راوله (ګونډې په درانه نظر راته وګوري او مناسب کارراکړي).

بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جنا بعالي بدې ولګيږي او دسرکار کچرې و توريږي يا کله شخ ورته ښکاره شم او په چپيانو کښې مې وشميرې نـو ښه به داوي چې اداب او نزاکتونه په نظرکښې ونيسم او داخلاص او عقيدې په ښرګندولو دهغه شخص اعتماد او حسن نظر ځانته جلب کړم.

ددې غلامانه فکر تراغيزې لاندې مې دتملق او چا پلوسۍ الفاظ او کمات لټول او د ماهرانه جملوپه جوړولو بوخت وم چې پيشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لوړ حضورته دعوت کړم.

په قد نما ائينه کښې مې ځانته و نه کتل چې نکټا يي او نوره وضع مې څنګه ده او په اول نظر کښې به څنګه ورشم؟ په دغسې جنجالي حا ل کښې په دروازه سرکوزی ورننوتم او په ټيټ سر مې د ارادت لاس وړاندې کړ. ښاغلی جلا لتماب دمهربانۍ له خـو ا لږ غونډې له ځايه جګ شوی شانته و او خبرې يې له ماسره کريمانه وې.

دکوټې لوکس فرنيچر اونفيس سامان دجلا لتماب له عطوفت سره زه ترعجيب تاثير لاندې راوستم او حيران وم چې دتشکرحق څنګه اداکړم؟

عادي اومعمولي الفاظو نشوکولی چې زما احساسات څنګه چې غواړم هغسې ښرګند کړي ځکه مې دحا ل او وضع په مرسته خپل عجز او انکسار تمثيل کړ او په حرکاتو سکناتو مې و ښودله چې زه څومره ترتاثير لاندې راغلی يم.

هغه څه چې ښاغلي جلالتماب زما دحا ل او وضع په هنداره کښې وليدل نـو رحيمانه عواطف يې راوبښ غونډې شول او په طولاني صحيت کښې يې ډير څه راته وويل چې ځينې ټکي يې دادي:

دوطن مينې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظيفه په دغسې مشکلو حالاتو او شرايطو کښې ومنم، او د خدمت په مقابل کې سپکې سپورې واورم په جرايدو او مظاهراتو کې رابانديې تورونه ولګول شي او بشري کرامت مې ترپښو لاندې شي.

دافسوس ځای دی چې دلته وچ اولامده يوشان سوزي اوخلک پدې نه پوهيږي چې زه په مجلس کښې څه وايم او څه راز پيشنها دونه وړاندې کوم څه وکړم زه بيخې يوازې يم او نور ټول لکه رمې يوې خواته رغړي زه تاغونډې منور اشخاص ښه ګڼم اوقلبي علاقه ورسره لرم، اهليت او لياقت ته په احترام ګورم مګرته پخپله هوښيار سړی يې او په نيمه پوهيږي.

زه تاته ډاډ درکوم چې ستاپه کارکښې به خپل نهايي کوښښ ونه سپموم، زه ستا په سر جنګ ته هم ولاړيم، ته شل ورځنې پس خبر واخله مګريو ځل.... صاحب او .. صاحب هم وګوره.

دده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو دليدو په فکر کښې شوم او لوړ جناب ته ورغلم، دا ځل زه د لويانو له حضور سره لږ غونډې بلد شوی وم او په دوهم نقش کښې مې مهارت نورهم زيات شوی و، لويان خدای په لويه ورځ پيداکړی او يو جنس غونډې خلک دي ځکه يې کړه وړه خبرې ا وطرز تفکر ډيرمشابه وي.

دغه اعلی جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډير خوشحاله کړم او خپل نظريې زما په باب ډير ښه وښود، خو دايې وفرمايل چې زه بس ستا دکارپه باب صاحب ته وايم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس کښې شه خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنايتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعا ل بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی.

دغه وخت ماته هغه وخت راپه ياد شو چې يوه زيارت ته څو تنه ورغلو او منجـور راته وويل تاسو بايد اول هغه وړوکې زيارت ته ورشئ چې دلوی زيارت شاطرو ځکه چې لوی صاحب همدغسې ويلي و چې د حاجت خاوندان بايد اول هغه ته ورشي او خپل حاجت دهغه په وسيله له لوی زيارت څخه وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امر مې هم په ځای کړاو واړه کلا تکارته ورغلم.

په رښتیا چې هغه په سیاسي هنر او مهارت کښې په نورو مټ اړاوه او زه یې ډېره موده د خوف و رجا دیاس او امید ترمنځ په اعراف کښې وساتلم.

په دغه موده کښې یې زه دفوټبا ل دتوب په شان یوه بل ته غورځولم او زه هم له ډېرې خوشحالۍ په هوا ګرزیدم تر څو چې دوئ ستړي شول او زه هم له سرګردانۍ خلاص شوم مګر په دې پوه نشوم چې کارڅوک کوي او دعا چیرته قبلیږي.

زما طالع چا ترلي دي او د توبې ور کو م دی؟ داهم راته معلومه نشوه چې ښاغلي جلالتماب زماپه سرله چاسره جنګونه وکړل او په دغه جنګ کښې څه تلفا ت پیښ شول.

پاک خدای دې زما دغه ګناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې سنګر مات شواو جلالتما بان یوله بله خوابدې شول.

دغه صاحبان چې زه یې په زیارت څوڅو ځله مشرف شوم او هریوه راته خپل نظر ډېرښه ښوده د نورولپاره هر یو ټک وپترې وه.

هرچابه ویل فلانکی د هغه صاحب په پیرزوینه او توجه دولایت یا ریاست خاوند شو او هغه بل معینی او معاونی ته ورسیده.

دایوازې زه وم چې دټولو په توجه مدیر یامورهم نشوم.

دملګرې خبرې چې دغه حدته ورسیدې نو یوه هوښیارسړي ورته وویل:

زیارتونه اکثراً همدغسې وي چې یوه ته مراد ورکوي او بل ته نه.

زیارت ته باید سړی یوشی یوسي چې څه ترېنه راوړي.

چې تش ځي تش به راځي.

زیارتونه نذر غواړي.

څو ک چې دزیارت نغري نه تودوي نغری به یې همدغسې سوړ وي.

یوبل سړي چې له اداري سیاست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راګزکړه او ویې ویل:

زه تاسوته څه وایم مګرتاسې به یې هیچا ته نه وایاست او زما خبرې به ټینګې په غوږکښې نیسئ، هغه موږ له قسمه تیرکړو او بیایې وویل:

د اداري سیاست تقاضا همدغه ده او له نا مطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.

یعنې وزیر په معین لاس پاکوي او معین په وزیر.

دغسې ساده ځوانانو ته هر یوخپل ځان مهربان او خیر خواه معرفي کوي او بل ورته شیخ میر یعنې مناع الخیر ښیي.

همدغه سیاست دی چې مقام دخپل بام واورې په بل اچوي او ثم فثم خلک اعلی او عالي العا ل مقام ته بدبینه کوي.

داخبره هم دیوه سیاستمدار خبره ده ښایي چې دا هم د اداري سیاست په تقاضامنځ ته راغلې وي اوڅه چل پکې وي چې لیکونکي ا واخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهیږي ځکه یې خپروي.(۱)

اشتباه

کله د اشتباه له مخې داسې هم شویدي چې دجنګ په محاذ کښې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي مګر دغه دفتحې او غلبې خبرچې دغالبې جبهې مشرته ورکړشوی هغه بل راز پوه شویدی او ګمان یې کړی چې غلبه دجانب مقابل په برخه ده ځکه سم دلاسه تښتیدلی او ګټلی میدان یې بایللی دی.

دا راز تاریخې اشتباه ګانې به بل وخت ته پریږدو اوسیاسي اشتباهات به هم نه څیړو.

---

(۱) افغان جریده ، ۱۳۵۱ کال، دغویی ۱۸ نیټه ۳۵ ګڼه ، ۱_ ۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به هغه اشتباه ګانې په ګوته کړوچې لويانو ته جزيي او بې اهميته ښکاري او تاريخونه يې هم غالباً نه ثبتوي. وايي چې يوسړی له ځان سره لګياو اوويل يې:

په زړه کښې رحم او عاطفه نلري، له ډيرې استغنا چاته نه ګوري، دچاپه ژړا اوفرياد يې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبراو غرور، دومره تغافل اوبې پروايي له هيچا سره نه ښايي. زه په څومره اميدورغلم مګر زما عرض يې وانوريده او زما هيلې يې تر پښو لاندې کړې. خدای دې هغه ماغوندې کړي چې زما دزړه حا ل ورمعلوم شي.

عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکايتونه کول مګر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې يې په سرکار والا پورې مربوطې وګڼلې ځکه يې دهغه په باب ډير بد رپوټ حکومت ته وړاندې کړاو په دغسې اشتباه د عشق محجور دسياسي محبوس په حيث په زندان کښې ولويد او ډير کړاوونه يې وګالل. تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډيرخلک دتوپ خولې ته ترلي او ډير کورونه يې وران کړيدي.

وايي چې په تيرو زمانو کښې يو جنت مکان، مغفور او مرحوم امير دمني په ورځو کښې په کوم باغ کښې ناست وو، دباغ تر شا يو لاروی تيريده او دابيت يې په لوړ اواز له ځان سره وايه:

ای زاغ درين باغ تماشا چه ميکنی ګل رفت وسبزه رفت توتنها چه ميکنی

داغږ چې دمبارک غوږ ته ورسيده دا اشتباه پيداشوه چې لاروی اميرصاحب په غوږ وهي او د شعرپه ژبه ورته ناوړه نسبت کوي ځکه يې هغه ددغه منحوس بيت په ويلو په بيت الا حزان کښې بندې کړ.

داهم وايي چې زړه زمانه کښې يوسړی خوب وليده چې سرې جامې يې اغوستي دي او په اس سپور دی دخپل خوب په معنی نه پوهيده ځکه يې خپلو ملګروته ووايه.

يوه ملګري يې دخوب تعبير په دې ډول وکړچې ته به پادشاه شې ځکه چې اس داقبا ل نښه ده اوسرې جامې سرخرويي ده.

داناوړه خوب اودغه تعبيرکوم مخبر اميرصاحب ته ورساوه هغه يوقضايي هيئت د دغه لوی جرم او ستر خيانت لپاره وټاکه چې په نتيجه کښې خوب ليدونکی ته داعدام جزا تعيين شوه. که چيرې هغه وخت دخوب په تعبير اوتفسير کښې معبر اشتباه نه وای کړې او دغه غلط تعبير منځته نه وای راغلی خوب ليدونکی به ولې وژل کيده.

که معبرو يلی وای چې سرې جامې دشهادت علامه ده اوپه اس سپريدل د سرکار سپاهي کيدل دي نه به داخبره کوم ځای ته رسيدلې وه اونه به ورته قضايي مجلس ټاکل شوی و.

څنګه چې معبر دخوب په تعبير کښې اشتباه وکړه قضاييه هيئت هم پخپل قضاوت کښې له اشتباه سره مخامخ شو، مقصد دانه دی چې داعدام جزا درنه اوسنګينه ده. ددغسې لوی جرم په مقابل کښې ښايي چې دا جزا ډيره خفيفه وي.

دقاضيانو اشتباه داوه چې په خوب کښې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل جرم نه دی حتی په ويښه هم دغه کار جرم نه ګڼل کيږي. اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبير و چې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل يې پادشاهي وګڼله اوسړی يې دتوپ خولې ته وتاړه. قاضيانو ددې پرځای چې معبر ته سزا ورکړي دخوب خاوند يې په جزا محکوم کړ او دمجرم په تشخيص کښې يې اشتباه وکړه.

اشتباه که هرڅنګه وي اوپه هرځای کښې وي د عفو وړ ده.

خدای دې سړی بې له اشتباه ګناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او ګناه کوي لويه خطا کوي.(۱)

خان او بلهای

نه پوهيږم چې اصلي نوم يې څه و مګر خلکو عمراناصر باله.

زموږ په علاقه کښې ده غوندې بل بډای نه و. هرچابه ويل چې د قارون سريې ګرولی دی.

ده به خپلې پيسې په ګرويو او سودونو بندولې اوبيابه يې دفصل په وخت کښې دګټې بې حسابه غلې راټولولې.

خلک ورته محتاج و مګر هرچا ورته په درانه نظرنه کتل.

---

(۱) افغان جريده، ۱۳۵۱ کال دتلې د ، ۱نيټې ګڼه ۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت سود خواره خلکو بدګڼل او هر چا ته سپک ښکاریدل.

دامتل به زښت ډیراو ربدل کیده چې هندو پیسې ګټي او پښتون کیسې ګټي.

ددنیا ما ل ته به خلکو د هندو ږیره ویلې. عمراناصر که فقیر نه و نو حقیر خو هر ګوره و.

دی بډای و مګرخان نه و او بې پیسو یې نورڅه نه درلودل.

جاه و جلال، وقار او اعتبار د اولس مشرتوب داولس له خان ښاغلی کریم خان سره و عمرا هم دخان تر حمایت لاندې ژوند کاوه او دخان تابع و.

داځکه چې خان دسترخان درلود، حجرې او مهمانخانه یې لرلې نوکران او مزدوران یې په مخکې ګرزېدل چې تنخا اوډوډۍ به یې ورکوله.

خان به خیراتونه کول، بخششونه او انعامونه به یې ورکول او له خوار و غریب سره به یې مرسته هم کوله.

دعمراشونډې به هم دخان په کاسه غوړیدې او پخپل کورکښې به یې خوله نه خوړیده. نه یې په نس خوړله نه یې په تن لګوله.

آمد یې ډیر و او خرڅ یې هیڅ نه و، دبډای اوخان اصلي اواساسي فرق همدغه و چې:

هغه دنیا ټولوله اوده ښندله.

هغه خپل حساب زیاتاوه او مره یې پوره کوله.

ده خپل نوم ښه کاوه اوشان و شوکت یې ساته، لنډه دا چې هغه حریص او دی کریم و.

خاني دخلکو په نظرکښې معززه او محترمه وه.

بډایي لکه ډمه که هر څومره ښایسته وه هغومره بدنامه هم وه.

یو هندو هم بډای کیدای اوسیټ کیدی شو مګر خان کیدی نشو.

مشري او واکمني له خانی سره تړلې وه.

له بډای سره بې پیسو نورڅه نه ووکه و نو هغه ویره وه.

داحا ل په مرور دزمان ورو ورو بدل شو.

خان دخانی خوی او عادت هیرکړ.

دی هم په پیسو مین شو او حرص پرې غلبه وکړه، او س خان هغه خان نه دی چې پرون و.

اوس دخان سترګې پیسوته ورې دي او همدغې قبلې ته یې سرپه سجده ایښی دی.

دی اوس زر نه خاورې کوي بلکې د زرو د پاره خپل ځان اونوم خاورې کوي.

درحمان بابا دابیت اوس ده ته بیهوده اوبې معنی ښکاري چې وایي:

داهنر نه دی چې خاورې څوک سره زرکا   چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دادی

دپرونی خان زوی نن تاجر اوقاچاقبر دی.

هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس یې دی خوري اولوی سیټ ورنه جوړ شویدی.

دیاوس سره اوسپین لعل و جواهر ډیرلري، مګر هغه پخوانی جوهر، وقار او جلال نلري.

خاني چې حامله شوه بډایي ترېنه وزیږیده.

خواران اوغریبان که له ناکامه دبډایانو نوکري او مزدوري کوي له بډایانو سره ډیره سخته دښمني هم کوي.

داسې دښمني چې پخلا کیده پکې نشته.

خان که بډای او منفور شوخیر دی.

خدای دی حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي.

حاکمانو ته نه ښایي چې بډایان شي اوخپله شخصي سرمایه زیاته کړي.

دولس مشران او زما مداران که دخلکو خدمتګاران کیدی نشي نواقلاً باید خانان شي نه هغه سیټان او بډایان چې کرکرې دلته وهي او هګۍ لرې مو له مخه په کوم بل ځای کښې اچوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۵۱ کا ل دتلی ۲۴ نیټه، ۷ ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او کار

په موږ کښې ډیرلږ خلک شته چې هم فکرکوي هم کار کوي اواکثر ه داسې دي چې کارکوي فکرنه کوي چې فکر کوي کارنه کوي، دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او یوه سمه صحیح نتیجه نشو اخیستلا ی.
زموږ داعادت دی چې یوکارپه داسې پیمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري، وسایل او اسباب یې نه وي موجود، لاره او طریقه یې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولی او ډیر وروسته پوه شو چې زموږ پدې فکر کښې غلطي وه، دقرغې بند، د لته بندسرک دبغرانهر اودا راز نورکارونه ددې خبرې شواهددي.
موږ ډیرځله له خپل معارف څخه شکایت کوو او وایو چې د۱۲ صنف په طلابو کښې داسې کسان شته چې املا یې غلطه ده او بې سواده پاتې دي مګرپه جواب کښې اورو چې موږ دومره ډیرصحیح اولایق معلمین نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسیږي اوتعلیمات صحیح شي.
دومره پیسې هم په بودجه کښې نشته چې ټولو شاګردانو ته کتابونه او تعلیمي وسایل مهیا شي، که موږ دا ومنو چې دغه عذرونه صحیح دي او صحیح معلمین نشته نو باید وزارت معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسیس کړي وای چې لایق او صحیح معلمین او کتابونه ورته پیداکیدل او پالنه یې ممکنه وه مګر دامکتبونه باید په یوه ښاراو په یوه ولایت کښې نه وای بلکې په ټول افغانستان کښې وای. وروسته چې هر څومره وسایل اواسباب زیاتیدلای هغومره به یې مکتبونه هم زیاتول او دتناسب مراعات به یې کاوه که چیر ي دوئ او س هم شل مکتبه په صحیح صورت اداره کولایشي اوسل مکتبونه تاسیسوي زما خو ګمان دی چې ډیره لویه سهوه کوي ځکه چې له هغسې شلو مکتبونه سل تنه پوهان راوتلی شي مګر له دغسې سلو مکتبو نه شل تنه هم لایق کسان نه راوزي. زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سړی یوه ژرنده او به لري او دوه ژرندې ورته ړدي نوپه نتیجه کښې یادواړه ودریږي یا خو داسې ګرزي چې دیوې ژرندې کارنشي ورکولی مګر ژرندې ګړي دوه، کوټې دوه ، پلونه او ناوې یوپه دوه تهیه کیږي او له ګټې یې تاوان ډیروي. فایده یې داده چې خلک وایي چې فلانکی خان دوه ژرندې او ژرنده ګړي لري.
زموږ تشکیلات همدا منشالري دیوه سړي کارته څلورتنه نیسو، دیوه مدیرت وړکارنه ریاست تشکیلوو.(۱)

وطن

یوماشوم په خپل کورکښې خارپوڅې کوي او لکه دمرغۍ بچی په خپله ځاله کښې اوسي د هغه وطن ډیر وړوکې اوډیر محبوب دی.
دهغه دکور غولی چې هر څومره وي وطن یې هم هغومره دی چې نه پکې غرشته، نه سیند نه ښاراو نه ډیرخلک. وروسته چې هغه ماشوم لوییږي او غټیږي وطن یې هم په هغه اندازه وسعت پیداکوي او علاقه یې زیاتیږي.
دده علاقه اول له خپل کلي، بیا له ښاراو ورپسې له سمت او ولایت سره پیداکیږي او چې دغه ابتدایي مراحل طی کړي نو بیا دخپلې پوهې او اجتماعي تربیې په اندازه دوطن مفهوم او معنی سره اشناشي. یعنې څومره چې پوهه زیاته شي اوانسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسیږي هغومره یې فکر انکشاف کوي او علاقه یې له وطن سره زیاتیږي. بالعکس څومره چې یوسړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتې شي اولکه کشمیر اکا په ټول عمر کښې له لغمانه سره رودته نه وي تللی دهغه وطن یوازې لغمان دی اواسمان یې هم همغه دی چې په لغمان کښې لیده شي.
دغه شان سپین ږیری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډیرتنګ او محدود وطن کښې اوسیږي.
کشمیر اکا خو دیرش کاله پخوا مړشوی دی مګر ما څلور کاله پخواپه مشرقي کښې یو حاکم ولید چې پخپله هم د همدغه ولایت سړی و. ده ویل پخپل وطن کښې حکومت ښه نه دی اوسړی ښه اجراات نه شي کولی.
زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولې یوازې مشرقي خپل وطن ګڼي او د افغانستان نوروولایات ورته پردی وطن معلومیږي

(۱) ولس جریده، ۱۳۲۰ کال، داسد ۸ نیټه ، ۷ ګڼه ، ۱ او ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاولې دغه سړی له دومره لږې پوهې سره دغومره لویې رتبې ته رسیدلی دی؟ بلکې زه ډیر خوښ شوم چې حکمران صاحب یوازې خپل علاقه وطن نه ګڼي بلکه ټول ولایت ورته خپل وطن ښکاره کیږي او له کشمیر اکانه دده وطن لوی او پراخه دی. په دیرش کالوکښې دغومره عرفاني ترقي زموږ لپاره بس ده او په ډیرې خوشحالۍ ارزي.

ځینې کسان به وایي چې دیوه حکمران او یو ه دهقان مقایسه صحیح نه ده دهقان به اوس هم یوازې سره رود یا لغمان ته وطن وایي اوبس. مګر زه دا خبرنه کوم اوپدې ښه پوهیږم چې رتبې دپوهې او عقل په حساب نه دي ویشل شوي ډیرخلک شته چې رتبې نه لري یایې رتبې وړې دي مګر پاک خدای ډیرعقل ا وزیاته پو هه ورکړې ده او یوبل چې درتبې له برکته په تیز رفتار موټرکښې ګرځي له عقله پیاده دی. نو کیدای شي چې نن یو د هقان دوطن په معنی پوه شوی وي او یوحاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کښې حاکمي وغواړي. موږ باید په ظواهرو ونه غولیږو او په رتبو یا جامو تیرنه او زو ډیر خلک شته چې د ماموریت نوې خولۍ یې په سر کړیدي مګرپه سرکښې یې څه نشته، دډیرو اشخاصو پکړۍ او خولۍ زړې دي مګر په سر کښې یې نوي او تازه فکرونه شته.

له موضوع نه لږ غونډې هغه خوا ولاړم مګر ژر ملتفت شوم او بیرته خپل مطلب ته راګرزم. دوطن په معنی باندې پوهیدل علم او پوهه غواړي اوله وطن سره عشق اوعلاقه پیداکول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن یوه کورته ویل کیږي په یوه کلي باندې دوطن نوم ایښودل مناسب نه دي. یوه ښاریا ولایت ته وطن ویل دخندا وړ معلومیږي په یوه وطن کښې ډیر کلي، ډیرښارونه ډیر ولایتونه موجود دي او راز راز هواپکې وي.

ځینې ځایونه ډیرتاوده، ځینې ډیرساړه ځینې معتدل وي وطن وړوکې کور یاکلی نه دی بلکې ډیرلوی اوسترکور دی او لوی خلک یې لوی ګڼي. دماشومانو او ناپوهانو په نظرکښې البته وړوکې راځي او یوازې همدوئ پکې ځائیږي.

یوکابلی، ننګرهاری، کندهاری، جنوبي وا ل، فراه وا ل، هراتی، میمنه وا ل، مزازی، بدخشی، بغلانی په یوه کور په یوه کلي په یوه ښار اویوه ولایت کښې نه دي مګر په یوه وطن کښې دي او دیوه وطن دي.

ددغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو یوشان حق او ټول پکې یوشان حق لري، دوطن په سیوري کښې ټول ځائیږي او دوطن په اوبو دټولو تنده ماتیږي وطن دټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.(۱)

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبروباندې نه پوهیږي او پوهول یې ګران کاردی. دیوه وطن ټولو خلکو ته چې دیوه پادشاه رعیت وي ملت ویل کیږي. یعنې څومره خیلونه او قامونه چې افغانستان کښې دي داټول یو ملت دی او په یوه نامه یادیږي چې هغه نوم افغان یعنی پښتون دی.

تردې نامه لاندې لکه چې خوګیاني، شینواري، مهمند، سلیمانخیل، ترهکي، اندړ، ځاځي، احمد زي، بارکزي، غلجي، او دراني ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نور په دغه نامه کښې شریك دي او ټولو ته افغان ویل کیږي د افغانستان ټول خلك په هره ژبه چې خبرې کوي اوهر رنګه کالي چې اغوندي څادرونه لري اوکه چپنې، څپلې په پښو کوي که پنې یا موزې، کندهارۍ وي که کابلی ننګرهارۍ وي که هراتۍ دمزار وي که دمیمنې، دجنوبي وي که دشمالي داټول یو دي اویو ملت ورته ویل کیږي چې نوم یې افغان دی.

دانور نومونه چې دافغانستان بیلا بیل قومونه او خیلو نه یې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منګل، ځدران، دیګان ، ایماق او نور داسې مثا ل لري لکه دیوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترګه، غوږ، زړه او نورغړي چې ډیر نومونه لري مګر دسړي نو م یودی چې احمد یا محمود ورته وایي. نو څنګه چې یو وجود په دغو ډیرو نومونو باندې نه دوه کیږي او یوسړی سره له دې چې دوه لاسونه دوه پښې دوه سترګې، دوه غوږونه لري یو تن بلل کیږي یو ملت هم که هرڅومره قامونه پکې وي لکه یو وجود او یو تن باله شي اواصلي نوم یې یودی.

هماغه شان چې یو وطن څوقسمه هوا لري او یوځای یې بل ځای غونډې نه وي یوملت هم څوقسمه خلک لري چې څوک یو راز

---

(۱) ولس جریده، ۱۳۳۰ کال دسنبلې ۲۲ نیټه، ۱۲ ګڼه، ۱_۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوڅوک بل راز معلوميږي. هغه څوک چې دملت په معنی پوهيږي هغه ته دامعلومه ده چې له دغو خيلو نو او قامونو نه پورته يو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شريک دي او ډيره لويه لمن لري.

څنګه چې له سيندو څخه ويالې او له ويالونه لښتي بيليږي، څنګه چې په يوه ونه کښې شاخونه او په يوه شاخ کښې څانګې وي دغسې په يوه ملت کښې قامونه په يوه قام کښې کندې اوتپې شته چې دسيندونو ويالو او لښتيو مثا ل لري نو کندې پاتپې به ببلې وي مګر قام به يو وي قامونه به بيل وي خوملت به ببل نه وي.

وګورئ دپښتنو څومره ډير قامونه دغلجي يادراني په نامه ياديږي مګرغلجي او دراني دواړه بيا د پښتون او افغان په نامه بلل کيږي. دافغانستان ټول او سيدونکي بايد په دې خبره باندې پوره وپوهيږي چې ديو ملت خلک ټول يوشان ورونه دي او پښتون اوفارسي وان، سني او شعبه، غلجي او دراني، هراتی، ننګرهاری، کندهاری، مزاری په دغو بيلو بيلو نومونو يو له بله نه بيليږي.

مور په خپل وطن کښې ډيرې کورنۍ وينو چې څه يوه ژبه کوي او څه بله، يو ورو ر چې په کابل کښې اوسيدلی دی هغه فارسي وايي او بل ورور چې په ننګر هار کې اوسی هغه پښتو وايي مګر دواړه ورونه دي او هر يو هغه بل خپل ورور ګڼي په يوه کور کښې داسې ورونه او خويندې هم شته چې پلاريې پښتو او موريې فارسي وايي يايي موريه پښتو اوپلار په فارسي خبري کوي.

داسې کورونه هم شته چې يو مسلمان خاوند او يوه نا مسلمانه ميرمين پکې ژوند کوي او دواړه د يوه اولاد مور و پلار بلل کيږي. نو هرکله چې يومسلمان او يو نا مسلمانه چې په ژبه، په دين په وطن اونسل کښې بيل دي په يوه کاله کښې خوږ ژوند کولای شي نوپه يوه لوی وطن کښې به ولې سني اوشعيه، پښتون او بل ديوه ملت په شان نشي اوسيدلی.(۱)

حقيقي غل

په رڼا ورځ يې دډيرو خلکو په مخکې ډيرڅه له مورږ نه پټ کړه، ستا خوښه چې غل ورته وايې که نه!

زه خو يې غل بولم.

هو! غل دی مګر دپوليسانو په نظر کښې نه.

ددې غله لاس قاضي او مفتي نه پريکوي.

هيڅوک داغل نه نيسي او نه يې بندي کوي.

ددې غله په رېړه خلی نشته.

ده ډير څه له مورږ نه پټ کړي دي او ډير زيان يې را اړولی دی ده له مورږ نه سره و سپين نه دي پټ کړي.

دی ډيرلوی غل دی.

دده غلا ډيره لويه اوستره غلا ده.

دی ما ل نه پټوي.

دده غلا ته په عادي نظرمه ګورئ!

دی زمورږ پيسې نه پټوي.

ده ته دما ل او د پيسو غل نه شو ويلای.

دی نور څه پټوي او ډير مهم څه پټوي.

دی له مورږ نه خپل ځان او خپل بدبد کارونه پټوي.

دی خپل حقيقت او ماهيت پټوي.

ځان پټول او حقيقت پټول ډيره لويه او ستره غلا ده داغلا ديوه ملت او مملکت کور ورانوي او ملکونه برباد وي.

داغل سترګې پټوي.   په سترګو ننوزي.

له سترګو اوسترګو رو سره دښمني لري.

هو! داغل له سترګونه رانجه نه پټوي، سترګې پټوي دېله مونږ نه ډير حقايق پټوي او د حقيقت غل دی ، ده ته بايد حقيقي غل ووايو.(۲)

---

(۱) ولس جريده ، ۱۳۳۰ کال دميزان ۱۳۰۲_ ۱۴ ګڼه ، ۱_۲ مخونه. (۲) پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال ، ۷۹ _ ۸۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندیوانه

ماستابندیان ولیدل، ستا زندان هماغه شان له خاینانو او مجرمانونه ډک دی.
ستاپه زندان کښې ډیررشوت خواره او د خیانت خاوندان واچول شوه مګر رشوتونه او خیانتونه ورک نه شول.
په هیواد کښې ورځ په ورځ ددوي ډله زیاتیږي.
په دوایروکښې درشوت بازار هماغسې تود دی اواجراات خراب دي.
اصول او قوانین که هر څومره سختې سزاګانې تعین کړي جرایم نه ورکیږي.
اوس څه بله چاره اوبل فکرپه کار دی.
دمملکت درد په دغو سزاګانو دوا نه شو.
وهل، ټکول بندیانول او وژل بې تاثیره شول، خلک په دغو عذابونو او تکیفونو عادي شول او دزندان ویره له سترګونه لاړه.
اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه!
زندان اوبند یتوب موږ اصلاح نه کړو.
حبس او توقیف موږ له بدوکارونه، له خیانتونو، له رشوتو نو او غفلتونو راونه ګرزولو، راشه ! چې زه او ته په دې باب کښې غور وکړو او اصلاحاتو د پاره یو موثر علاج پیداکړو.
ما په دې فکر کښې ډیرې شپې سباکړي او دحل لاره مې موندلې ده که زما منې راشه! هغه بې ګناه بندي چې په هغه توره کوټه کښې پروت دی خوشې کړه او له زندانه یې راوباسه!
که هغه ازادشي دغه ټول مجرمین او خاینین به که خدای کول بې بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي، ته هغه پیژني چې څوک دی اوڅه نومیږي؟
هغه داصلاحاتو نیکه، ددیموکراسۍ پلار ښاغلی (انتقاد) دی چې هیڅوک بدو کارونو ته نه پریږدي او په توره شپه کښې دکارنقص او عیب موندلی شي.
دهغه دید او نظر ډیر تیزدی او خیانت ترې نه ډیر په ویره کښې دی دهغه آزدي دعلم ، د ترقۍ اودفکر دپالنۍ لپاره ډیر ضرور دی.
راشه! دغه بې ګناه بندي دخدای لپاره او د مملکت دخیر او بهبود لپاره ازاد کړه.
که ته هغه نه پریږدې زه حاضر یم چې دهغه په عوض زندان قبول کړم او زنداني شم.
زه پوهیرم چې ترڅو لیکونکي او شاعران هغه چې نقادان دي او متملقین نه دي زندان قبول نه کړي او د مجرمینو په ځای دوئ په جیلخانو کښې ونه لویږي یو مملکت ښه ورځ نه شي لیدلی. داد لیکوالو وظیفه ده چې زندان ته ننوزي او دغه بندي راوباسي.که په یوه مملکت کښې حق او حقیقت مختنق وي او څوک څه نه شي ویلی، که انتقاد او رښتیا ویل لکه یو مجرم او خاین په زندان کښې وي هلته عدالت او دیموکراسي هیڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تښتي.
هغه خاموشه فضا او تاریک محیط چې دحق ویلو ګنکوسې پکې څوک نه اوري او د حقیقت رڼا دوروکی هومره لیدله کیږي دجنایتونو او دخیانتونو لپاره ډیر مساعد معلومیږي او فاسد عناصر ډیرښه پالي.
که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي مګر ودان به نه شي ځکه چې ودانی بې له حق ویلو او انتقاد کولو هیڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پیدانکړي ددې خلکو ښه کیدل او په سمه لاره روانیدل محا ل معلومیږي.
انتقاد دبشریت ډیرلوی مصلح اوصحیح رهنما دی.
کوم عقل، کوم منطق، کوم قانون، کو م دین او مذهب، دی په مجرمینوکې قبول کړی او په زندان کښې یې اچولی دی؟که انتقاد کول او حق ویل په دنیاکښې نه وي دا دنیا ډیر ژر ورانیږي حق او باطل ګډیږي.
دښو او بدو تمیزله منځه ځي، په ملک او وطن باندې داسې تیاره راځي چې خاین او صادق نه پیژندل کیږي، ظلم دعدالت ځای نیسي او له انسانانو ځناور جوړیږي.
بندیوانه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې مځکه وه اوانسان پکې نه و.
هغه وخت چې حيواني ژوند لکه چينجي په تورو ختو او اوبو کښې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند ورمې ته انتظار درلود.
هغه وخت چې پاک خدای دانسان دپيدايښت اراده وکړه او داسمان پرښتې بې خبرې کړې هغوئ دلوی خدای په حضور کښې په ډير جرئت ووې:
ته هغه څوک پيداکوې چې په ځمکه کښې فساد کوي او وينې توېوي دانتقاد تاريخچه له همدغه وخت نه شروع کيږي.
پرښتې سره له خپل لږ علمه دخپل مالک او خالق په کړو کښې خبرې کوي.
هغه وخت چې انسانان پيداشول اوله انسانانو نه فرعونان جوړشول حضرت موسی له يوې امسا سره دفرعون په مقابل کښې ودريد او دده په کارونو او لويو دعوو يې انتقاد کاوه، فرعون دخدايی دعوه وکړای شوه مګر دانتقاد مخه يې ونه شوای نيولی او حق ويل ازادو.(١)

ملي ناموس

نن د هر ملت په نظر کښې خپل ملي استقلال ديوه ډيرلوی ناموس حيثيت لري او له دينه لوی افتخار بل نه شته.
ددغه مقصد لپاره خلک سرونه ورکوي، مالونه، او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډيرلوی ذلت ګڼي.
که چيرې ملي احساس او ملي شعورپه ډيرقوت موجودنه وای داستقلال قيمت به ډيرلږ او د دنيا لويې امپراتورۍ به نه ړنګيدې، استعماربه دغسې بده قيافه نه درلوده، او يو ملت به دبل ملت تر سيوري لاندې خوشحا ل و.
دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت يې دخپل استقلال په ياد کوي او په ډيرقدر ورته ګوري، دملیت تجليل، او احترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې يوملت دبل ملت حاکميت په ځان نه شي منلی.
موږ بايد پدې خبره ډيرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي.
د استقلال ساتنه دملت قوي جذبې ته ډير شديد ضرورت لري که دغه احساس په يوه ملت کښې کمزوری شي هغه داستقلا ل په قدر او قيمت نشي پوهيدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.
موږ بايد خپل امتيازات، ملي شعور او ملی احساس ډير ټينګ وساتو او دخپل استقلال تقويه ورپورې مربوط وګڼو.(٢)

پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی

د ليکوالو اول کاردادی چې لغات اوکلمات په ځای استعما ل کړي او دمعنی ډير لحاظ وساتي:
څوک چې دغه کارنه شي کولی هغه ته اديب ويل بې ادبي ده. يوه ورځ د اديبانو په يوه ټولنه کښې چا پوښتنه وکړه چې خوټيدلې اوبه، ايشيدلې او به ، سرې او به ، تودې او به او ترمې اوبه کومې کومې دي؟ يوه اديب په دې باب کښې دومره خبرې وکړې چې يوه مقاله ترې جوړيږي. دغه شان لغوي تدقيق د ژبې دپوهانو او ليکوالو کاردی، نورخلک له دغومره دقت او تدقيق نه بې برخې دي. له عوامونه اورو چې بې اسرافي ښه نه ده مګر غرض يې داوي چې اسراف ښه نه دی.
دوی دکاتب او سرکاتب په فرق لاښه نه دي پوه شوي او د هرچا چې توره پيخه په سروه ميرزاصاحب ورته وايي، د اميانو په نظرکښې دځوان او زلمی د زاړه او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوئ ډير ځله چنچنې ته مرغۍ وايي او مويز ميوه بولي. ډير خلک شته چې ږوږۍ ته غله ووايي او جوار يا غنم دانې بولي. دعام او خاص دکلمې اوجزيې فرق کول د پوهانو او هوښيارانوکاردی. که بل څوک وي خو خير، مګر که ليکونکي او پوهان دکابل او خورد کابل فرق ونکړي او پښتون لکه ځاځی يا

(١) پښتو نثرونه ، ١٣٣٥ کال، ٩٩_ ١٠٢ مخونه. (٢) اصلاح ورځپاڼه، کابل، ١٣٤٠ کا ل دسنبلې (٥) نيته، ١٠ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زی د قام نوم وګڼي له دینه لویه غلطي نشته. د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه ګناه ده چې څوك یې نشي عفو کولی. ما ته داسې برېښي چې ځینې لیکوا ل او پوهان پښتون هم لکه ازبك، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه یو قام حسابوي. قام د ملت په معنی نه، بلکې په هغه خاصه معنی چې د تنګ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتو ټولنې ته مجلس اقوام وایي او قام د ملت په معنی استعمالوي نور خلك دي، موږ نه یو. دلته قام د مفهوم او معنی په لحاظ ډیر وړوکی دی چې په متې له قبیلې نه لږ غوندې لوی معلومیږي.

ځینې خلك خیل ته هم قام وایي یعني جبار خیل او معروف خیل بیل بیل قومونه ګڼي، سره له دې چې دواړه خیلونه د یوه قام یعنې احمدزي څانګې دي او د دوه ورونو مثا ل لري. که موږ د خپلو خلکو معتدل ذهنیت او متوسط نظر په نظر کې ونیسو نو قام باید له دغسې خیلونونه پورته وګڼو او ټول احمدزي له جبارخیلو او معروف خیلو سره یو قام وبولو، دغسې قامونه چې مختلف خیلونه پکې ځاییږي پښتنو کې ډیر زیات دي چې زه ټول نشم شمیرلی مګر دا کولی شم چې هغه ډیر مشهور او لوی قامونه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپریدي، اورکزي، یوسفزي، ختټك، وزیر، مسعود، شینواري، خوګیاڼي، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردګ، سلیمان خیل، وتمانخیل، ځاځي، منګل،ځدران، بنګښ، دوړ، اندړ، خروټي، ناصر، تره کي، توري، احمدزي، توخي، هوتك ځینې نور واړه قامونه چې زما په تخمین په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زیات نومونه لري هغه اوس پریږدم او یوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وایم چې دغه هر قام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرګونو او لکونو کورونه لري او په ډیرو څانګو او ښاخونو ویشل کیږي او ډیرې تپې ډیرې پښې ترینه بیلې شوې دي. اپریدي چې ما دلته یو قام وګاڼه هغوئ ځانونه ډیر قامونه ګڼي چې (زخه خیل، قمبر خیل، کوکي، اکاخیل، ملك دین خیل) یې بولي. شینوارو په څو وړو قامونو ویشل شوي دي. لکه مندیزي، سه پای،سنسګو خیل، علي شیر خیل، احمد خیل، لیاس خیل، رحیمداد خیل، حیدر خیل او داسې نور.

همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هر یو ډیرې څانګې او ډیر ښاخونه لري او هر هر ځای پراته دي، دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، میمنې او بدخشان نه نیولی تر کشمیر، سند او بلوچستان پورې په غرونو، ډاګونو، ښارونو، درو او ناوونو کې میشت دي او پنځلس شپاړس ملیونه نفوس ترې جوړیږي او دا نوم دومره لوی او دروند نوم دی چې پرتو یې له آمونه تر اباسینده پر ډیره لویه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لویوالي که څوك پښتون د یو ملت نوم نه ګڼي او قوم یې بولي نوغره ته به غونډۍ وایي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام دابا سیند او آمو له سیمې څخه دباندې هم تپې ، تپې پروت دی.

پښتانه باید په دې پوه شي چې پښتون له قام اوقبیلې نه ډیرلوی اوډیر ستردی دانوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی.

لکه چې ځینو ګومان کړی دی اوپه ډیر محدود نظر یې ورته کتلي دي. دپښتنو په نظرکښې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هریوه ډیرلوی قامونه په غیږ کښې نیولي دي اولمن یې دقام له لمنې نه ډیره پراخه ده. نوپښتون خوپه هیڅ شان دومره نشي وړوکې کیدای چې زموږ دملک په اصطلاح څوک ورته قام ووایي او دځینو وړو قامونو په قطار کښې یې راولي هغه څوک چې قام او ملت په یو ه معنی اخلي هغه پښتون یو قام ګڼلی شي مګر په هغه بل حساب دا خبره هیڅکله دمنلو نه ده چې ډیرلوی سړی دکوچني په ورښي او زړوکي کښې تاو کړای شي، او دماشوم په ځانګو کښې یې ځملوي. پښتون هغه څوک دی چې په یوه مملکت کښې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه افغانستان اوپښتو نستان پرې ډک دی نوکه دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه ګڼو او پښتون دملت نو م ونه بولو ډیرې لویې هستۍ ته په کم نظر ګورو او لویه ګناه کوو.

افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې دمعنی سراو بر، دا خوا، هغه خوایې لکه دیوې تلې دوه پلې یو برابر دي او هیڅ زیات وکم پکې نشته.

هماغه شان چې افغان دقام نوم نه دی دملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پریوه ملت باندې کیږي او دا دوه لغتونه یو دبل ترجمه ده.

پښتانه باید له خیل، او زې له قام او قبیلې نه پورته یوه لویه هستي یعنی پښتون وپیژني او لکه دمرغۍ بچي په هګۍ یا ځاله کښې ایسارپاته نشي. ځان ته په کم نظر ونه ګوري او ځان وړوکې ونه ګڼې.موږ دامنو چې بارکزي یا احمدزي همدارنګه سلیمان خېل یاتره کي لکه هزاره، ازبک ترکمن، ایماق، نورستاني او نور ددې وطن لوی لوی قامونه دي او هریو دافغان ملت په تشکیل کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره برخه لري مګر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاؤ او اعضاؤ څخه نه دی بلکې ددغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مرادف ګڼل کیږي.

څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چیرته وم، هلته خلك بل راز و، کارونه بل راز و، کورونه بل راز و، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلی هغه څه مې واوریدل چې تاسې به نه وي اوریدلی. هلته چا پسونه حلالول مګر د انسانانو ونډی به یې کله کله کوله. زما څوومه ورځ وه چې یو ښکلي زلمي په رڼا ورځ د څو تنو په مخ کې چا وواژه مګر دا دظلم واقعه دومره عادي او معمولي تیره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبر هم نه شو، وروکې حاکم خبر شو خو ورته را نغی، د تحقیق د پاره یې دوه تنه راولیږل، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پټه نه کړه. مګر د کلي خان او ملك د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوئ وخوړې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجاناً ابرا وکړه څکه چې نور ټول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کیدل. مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکنی و څکه هغوئ خونبها زیاته واخیستله، په قاتل باندې یو کا ل قید وخوت مګر پلار یې په یوه او بل پسې ګرزیده چې دا بې ګناه بندي خلاص کړي. دا واقعه خو مو واریده اوس بله واورئ. زموږ په کلي کې داسې خبرې ډیرې دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم یو سړی راغیچې د خدای په لحاظ په حاکم یو خط راکړه چې نور مو ونه ربړوي. زما زوی سیند وری او پخپل اجل مړ دی مګر حاکم وایي چې چا وژلی او تاسې قاتل پټوئ څکه مو په وهلو قایله وم ، دغه دی اوس یې زه او زما کډه غوښتي یو. دا خبره ما ته عجیبه غوندې ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل و تمیز خندا راغله. وروسته چا وویل چې په رښتیا دغه هلك چا وژلی او په سیند کې یې غورزولی دی. مګر پلار یې پوهیږي چې څه مې له لاسه نه کیږي نو ولې ځان ته دښمني زیاته وم. دا راز خبرې ډیرې دي زه ټولې نه کوم او له مړو نه تیریږم ژوندو ته راځم. یوه ورځ یو زلمی راسره ملګری شو ما له ده نه پوښتنه وکړه چې څه کار کوې ده د خپلې پریشانۍ کیسه داسې شروع کړه: موږ دیرش څلوېښت جریبه پټی درلوده نور ټول را نه ظالمانو واخیست اوس دوه جریبه پاتې دي په دی کې هم موږ څوك په قراره نه پریږدي پلانکی صاحب وایي ستاسو په تره مې شپږ زره روپۍ دي او دري نیم زره یې سود کیږي څکه مې ورور دا دري میاشتې وشوې چې بندي دی ما وویل کوم شرعي سند په منځ کې شته ویل یې نه، خو وایي چې عرفي سند لرمه، زموږ تره که څه هم مړ دی او حقیقت را ته نه دی معلوم مګر که هماغه شپږ زره واخلي او له سود نه تیر شي ور به یې کړم. ما تعجب کاوه چې څنګه په حقوقي دعوه کې یو سړیبې له شرعي سنده دري میاشتې بندي کیږي هغه زما تعجب رفع نکړ بلکه نور یې هم زیات کړ او وې ویل. کله چې کوم مشر سړی راځي او محبس ګوري حاکم زما ورور له پهره دار سره چیرته لیرې لیږي او بیا یې بیګاته بیرته په زندان کې اچوي، زموږ په بندیخانوکې که دغسې د غلا بندیان شته چې بې له رسمیته په حبس کې پراته دي ځینې داسې رسمي بندیان هم شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کور ته ځي دا افراط او تفریط چې یو ځای کړو د حاکم صاحب اعتدال پسندي ثابتوي زه تاسو ته دغسې حاکم ښودلی شم مګر نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنګ ورکوم.

هم دغومره ده زموږ مطبوعاتي آزادي او له دینه پورته خپله دیموکراسي اجازه نه کوي.(۱)

((پای))

(۱) اولس جریده ، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نیټه، ۴ ګڼه، ۱-۲ مخونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library